Трэба адзначыць, што канчатковай сфармуляванасці ідэалогіі СМ не адбылося, як не адбылося і канчатковага арганізацыйнага афармлення структуры дадзенага аб’яднання. Гэта было звязана як з канфліктамі ўнутры «санацыі», так і, зразумела, з пачаткам Другой сусветнай вайны. У цэлым жа дзейнасць ЛНА па стварэнню сваіх маладзёжных філіялаў можна ацаніць як праяўленне пэўнага крызісу ўрадавай маладзёжнай палітыкі.

Репозиторий БарГУ

ГЛАВА 4
КАНКУРЭНТЫ «САНАЦЫІ»: НЯЎРАДАВЫЯ МАЛАДЗЁЖНЫЯ РУХІ

4.1 Арганізацыі левай і дэмакратычнай арыентацыі

У сваёй барацьбе за ўплыў на маладое пакаленне «санацыйны» рэжым і падначаленыя яму маладзёжныя арганізацыі сутыкнуліся з канкурэнцыяй з боку шматлікіх маладзёжных аб’яднанняў і саюзаў, якія знаходзіліся пад уплывам розных апазіцыйных партый і груповак. У сувязі з гэтым неабходна даць кароткую характарыстыку самых уплывовых канкурэнтаў «санацыі» ў маладзёжным асяроддзі.

Найбольш бескампрамісную апазіцыю праўрадаваму маладзёжнаму руху складалі арганізацыі левай і дэмакратычнай арыентацыі. Яны знаходзіліся пад кіраўніцтвам ці ідэйна-палітычным уплывам камуністаў, сацыялістаў і «народнікаў» з сялянскіх партый.

Самым вядомым у айчыннай гістарыяграфіі з’яўляецца КСМЗБ. Ён меў самую радыкальную накіраванасць і займаў левы фланг антыўрадавага лагера. Нелегальны КСМЗБ быў створаны ў студзені 1924 г. па ініцыятыве ЦК КПЗБ на канферэнцыі прадстаўнікоў камсамольскіх арганізацый Вільні, Беластока, Гродна, Брэста, Пінска. Заходнебеларускі камсамол з’яўляўся часткай КСМП на правах аўтаномнай тэрытарыяльнай арганізацыі. Ён не меў уласнай праграмы і статута і ў сваёй дзейнасці кіраваўся дакументамі польскага і міжнароднага камуністычнага руху, паколькі КСМП з’яўляўся секцыяй Камуністычнага Інтэрнацыянала моладзі (далей — КІМ).

Згодна са статутам КІМ, яго мэтай была рэалізацыя задач камуністычнага руху ў барацьбе з капіталістычным ладам і імперыялістычнай вайной, за будаўніцтва сацыялістычнага грамадства і выхаванне у гэтым духу маладых рэвалюцыянераў [263, с. 36]. Фактычна камсамольскія арганізацыі павінны былі стаць рэзервам кампартый.

Непасрэдныя задачы і мэты заходнебеларускага камсамола былі канкрэтызаваны на яго І (і адзіным) з’ездзе, які адбыўся ў 1931 г.

Рэпазіторый БарДУ

пад Мінскам. У Маніфесце з’езда абвяшчалася: «Мы адкрыта і смела заяўляем, што ставім сваёй задачай арганізаваць самыя шырокія масы працоўнай моладзі для непрымірых баёў супраць фашызму, для апошняга і вырашальнага боя за звяржэнне фашысцкай дыктатуры шляхам масавага ўсенароднага ўзброенага паўстання. Наша канчатковая мэта — пралетарская рэвалюцыя ва ўсёй Польшчы, якая знішчыць фашысцкі лад, рэвалюцыйна вырашыць крызіс і ўсталюе на руінах фашысцкай дыктатуры рабоча-сялянскую ўладу, дыктатуру пралетарыята, савецкую Польшчу» [96, с. 143].

Такім чынам, стратэгічныя мэты КСМЗБ супадалі з мэтамі КПЗБ. Ва ўмовах заходнебеларускіх зямель, акрамя перамогі сацыялістычнай рэвалюцыі, вылучаліся патрабаванні ліквідацыі памешчыцкага землеўладання, прапаганда пралетарскага інтэрнацыяналізму, барацьба супраць знешняй палітыкі Польшчы і абарона СССР, ажыццяўленне права на самавызначэнне Заходняй Беларусі і ўз’яднанне яе з БССР [68, с. 67].

Што да апошняга патрабавання, то ў 1930-х гг. КПП і КПЗБ як яе тэрытарыяльная секцыя адмовіліся ад патрабавання абавязковага далучэння Заходняй Беларусі да БССР. Зразумела, гэта не азначала адмаўлення ад імкнення да аб’яднання беларускіх зямель. Аднак яго ўжо не звязвалі з лозунгам аб праве народаў на самавызначэнне аж да адлучэння. Апошні лозунг не адмаўляўся, але пасля падпісання савецка-польскага пагаднення аб неагрэсіі (25 ліпеня 1932 г.) і падаўжэння яго на 10 гадоў (5 мая 1934 г.) гэты лозунг абвяшчалі ўсё радзей [120, с. 95].

Праграмныя тэзісы КСМЗБ разглядаліся польскімі ўладамі як падрыўныя і антыдзяржаўныя. Таму на працягу ўсяго свайго існавання камсамол быў вымушаны дзейнічаць падпольна. Ва ўмовах нелегальнага становішча заходнебеларускі камсамол кіраваўся прынцыпамі дэмакратычнага цэнтралізму і прыняў строга цэнтралізаваную арганізацыйную структуру. На чале арганізацыі стаяў ЦК, які лічыўся вышэйшым кіруючым органам КСМЗБ паміж з’ездамі і канферэнцыямі. ЦК, як і ўвесь камсамол, працаваў пад кіраўніцтвам ЦК КПЗБ і ЦК КСМП. Ён абіраўся на канферэнцыях заходнебеларускага камсамола і складаўся з 7—9 чалавек. ЦК КСМЗБ знаходзіўся ў Вільні, але па прычыне паліцэйскіх рэпрэсій мог пераязджаць у Беласток ці Варшаву.

Рэпазіторый БарДУ

Наступным арганізацыйным узроўнем былі акруговыя камітэты (далей — АК) КСМЗБ. Камітэт складаўся з 7 чалавек і кіраваў камсамольскай акругай. АК абіраліся на акруговых канферэнцыях, але па прычыне частых арыштаў яны маглі стварацца і на сходах камсамольскага актыву, ЦК КСМЗБ ці АК КПЗБ. Што да колькасці акруг, то ў міжваенны час на тэрыторыі Заходняй Беларусі дзейнічала 12 АК КСМЗБ. Ужо ў 1924 г. існавалі Віленскі, Беластоцкі, Брэсцкі, Гродзенскі, Пінскі, Баранавіцка-Слонімскі і Навагрудскі АК. У 1930—1931 гг. да іх далучыліся Ваўкавыскі, Маладзечанскі, Лідскі, Пастаўска-Глыбоцкі і Свянцянска-Браслаўскі [69, с. 76].

АК КСМЗБ кіраваў працай раённых камітэтаў (далей — РК), якія складаліся з 5 чалавек. Кожнаму АК падпарадкоўвалася да 10 раённых ці гарадскіх арганізацый. Тыя, у сваю чаргу, маглі складацца з 10—12 пярвічных ячэек, у якую ўваходзіла ад 3 да 7 чалавек. На чале ячэйкі стаяла бюро ў складзе сакратара, скарбніка і тэхніка [69, с. 76].

Зразумела, што ва ўмовах нелегальнага становішча і паліцэйскіх рэпрэсій КСМЗБ не мог спаборнічаць у колькасным плане з легальнымі арганізацыямі. Сацыяльны склад КСМЗБ у цэлым адпавядаў сацыяльнаму складу заходнебеларускага насельніцтва: 80% камсамольцаў былі сялянамі, 10—12% прыходзілася на рабочую моладзь, астатнія — навучэнцы, сезонныя работнікі, батракі [69, с. 76]. Трэба адзначыць, што ў КСМЗБ даволі доўгі час вельмі мала ўвагі надавалася працы з маладой інтэлігенцыяй і студэнцтвам. Праект праграмы Камуністычнай партыі Польшчы (далей — КПП), прыняты на VI з’езде партыі, сцвярджаў, што інтэлігенцыя вырасла ў буржуазных традыцыях. «Перацягванне» яе на свой бок планавалася толькі пасля перамогі сацыялістычнай рэвалюцыі. Гэтая пазіцыя знайшла адлюстраванне ў лозунгах, абвешчаных на І з’ездзе КСМЗБ. У іх на першы план вылучаліся задачы кіраўніцтва эканамічнай барацьбой маладых рабочых, антываенная праца і праца сярод дзяцей. Што да студэнцтва, то пра яго лозунгі нават не ўспаміналі [137, с. 65].

Неабходна таксама закрануць і пытанне аб нацыянальным складзе КСМЗБ. Як вядома, камсамол з’яўляўся інтэрнацыянальнай арганізацыяй. Згодна з дадзенымі сучаснай гістарыяграфіі, 83%

Рэпазіторый БарДУ

членаў саюза былі беларусамі, 15—17% — яўрэямі і каля 1% — палякамі, літоўцамі і прадстаўнікамі іншых нацый [69, с. 76].

У 1938 г. Камінтэрн прыняў рашэнне распусціць КПП, а разам з ёю КПЗБ і КСМЗБ. Увесь камуністычны рух быў абвінавачаны ў супрацоўніцтве з польскай контрразведкай. Многія камсамольцы, якія знаходзіліся ў СССР, сталі ахвярамі рэпрэсій. Тым не менш гаварыць аб поўным спыненні дзейнасці камсамола Заходняй Беларусі пасля жніўня 1938 г. нельга, хаця рашэнне Камінтэрна мела значны дэмаралізуючы эфект. На месцах захавалася сетка пярвічных ячэек. Па дадзеных польскай паліцыі, камсамольцы працягвалі сваю агітацыю [96, с. 270—272].

Жыццяздольнасць камсамольскага падполля праявілася і ў верасні 1939 г., калі былыя члены КСМЗБ прынялі актыўны ўдзел у барацьбе за ўсталяванне савецкай улады на тэрыторыі Заходняй Беларусі.

Акрамя КСМЗБ, на тэрыторыі Заходняй Беларусі дзейнічаў шэраг легальных маладзёжных арганізацый левай арыентацыі. Гэта Таварыства рабочага ўніверсітэта (далей — ТУР), а таксама маладзёжная арганізацыя Таварыства рабочага ўніверсітэта (Organizacja Młodzieżowa Towarzystwa Uniwersitetu Robotniczego) (далей — МА ТУР), цесна звязаная з ППС. ТУР ўзнікла ў 1922 г. Яго першапачатковай мэтай было пашырэнне асветы і сацыялістычнай ідэалогіі, павышэнне класавай самасвядомасці пралетарыяту і супрацьстаянне ідэалагічнаму ўздзеянню буржуазіі на пралетарыят. 15 красавіка 1923 г. быў створаны Цэнтральны аддзел моладзі ТУР, які павінен быў каардынаваць дзейнасць маладзёжных гурткоў, што існавалі пры гэтай арганізацыі [295, с. 43]. Адносна самастойнай МА ТУР стала ў 1926 г., у тым жа годзе яна ўвайшла ў Сацыялістычны Інтэрнацыянал моладзі [263, с. 63].

На першым этапе існавання галоўнай мэтай саюза было развіццё культуры, асветы і спорту ў асяроддзі пралетарскай моладзі. К. Чапіньскі (пасол ППС у Сейме) заяўляў: «ТУР павінен быць праявай барацьбы пралетарыяту, які імкнецца да разбурэння асветніцкай манаполіі кіруючых класаў і прысваенню ўсіх каштоўных дасягненняў нацыянальнай і агульначалавечай культуры, дзе гэта патрэбна, у духу імкнення свайго класа да будучай Польскай сацыялістычнай рэспублікі» [232, с. 92—93].

Рэпазіторый БарДУ

Адзін з кіраўнікоў МА ТУР, С. Дзюбуа, адзначаў, што галоўнай задачай арганізацыі з'яўляецца падрыхтоўка маладых пралетарыяў да будучага жыцця і будучай барацьбы за сацыялізм. Мэтай было выхаваць рабочых дзеячаў, «якія б у кожнай сферы грамадскага жыцця, на полі палітычнай, прафесійнай, каапэратыўнай працы, у самакіраванні, у бальнічных касах і іншых установах маглі з карысцю працаваць для рабочага руху» [133, с. 91].

Планавалася абудзіць сярод членаў арганізацыі «глыбокую ідэйную прыхільнасць да сацыялізму і кіраўніцы рабочага руху, гераічнай і заслужанай Польскай сацыялістычнай партыі» [133, с. 92]. Такім чына, МА ТУР павінна была стаць маладзёжным рэзервам для ППС.

Вялікая ўвага надавалася таксама фізічнаму выхаванню рабочай моладзі. Лічылася, што заняткі спортам дапамогуць моладзі развіваць пачуцці дысцыпліны, значэння калектыўнай працы, прыхільнасць да арганізацыі [133, с. 93]. Пад патранатам ППС і ТУР у 1926 г. узнік Саюз рабочых спартыўных аб'яднанняў (Związek Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych) (далей — СРСА). У межах яго дзейнічалі шматлікія спартыўныя клубы, якія распаўсюджвалі фізічную культуру сярод пралетарскай моладзі і адначасова садзейнічалі прыцягненню яе да ўдзелу ў рабочым руху [305, с. 327].

Таксама актыўна развівалася праца з дзецьмі. Для гэтага пад кіраўніцтвам ЦК МА ТУР (з 1931 г. — аўтаномна) дзейнічала арганізацыя Чырвонага харцарства ТУР (Czerwono Harcerstwo TUR) (далее — ЧХ ТУР) [263, с. 21]. Мэтай ЧХ ТУР было «выхаванне новага пакалення свядомых людзей, моцных, здаровых, высока маральных; людзей, здольных выканаць абавязкі, якія лягуць на іх як на свядомых членаў рабочага класа». На думку дэкларацыі ЧХ ТУР, сапраўдны сацыяліст павінен быў быць здаровым, моцным, упэўненым ў сваіх сілах і ў моцы сацыялізму [232, с. 100].

На першапачатковым этапе свайго існавання ідэалогія маладых «тураўцаў» мала адрознівалася ад сацыял-рэфармісцкай ідэалогіі ППС. Сацыялісты адрозніваліся ад камуністаў тым, што былі супраць дыктатуры пралетарыяту і імкнуліся да дэмакратычнай сістэмы кіравання дзяржавай. Вылучаючы лозунг грамадскай рэвалюцыі, яны, аднак, разумелі яе не як гвалтоўны пераварот, а як

Рэпазіторый БарГУ

момант узяцця ўлады рабочым класам шляхам атрымання парламенцкай большасці [251, с. 100].

Тым не менш ужо с самага пачатку свайго існавання МА ТУР заяўляла, што не можа заставацца пасіўнай у адносінах да катастрафічнага эканамічнага становішча моладзі і эксплуатацыі падлеткаў. Адным з накірункаў сваёй працы яна аб'яўляла барацьбу за грамадскія і палітычныя інтарэсы маладога пакалення. Напрыклад, вылучаліся патрабаванні скарачэння вайсковай службы да 1 года. Таксама МА ТУР патрабавала распаўсюдзіць закон аб дапамозе беспрацоўным на моладзь да 18 гадоў. Яшчэ адным накірункам дзейнасці аб'яднання была барацьба за мір і супраць мілітарызму. Ворагамі «тураўскай» моладзі абвяшчаліся нацыяналізм, фашызм, клерыкалізм, манархізм і камунізм [133, с. 94—95].

У 1929 г., з пачаткам сацыяльна-эканамічнага крызісу, у ідэалогіі і практыцы МА ТУР адбываліся значныя змены. З аднаго боку, саюз пачаў рабіць большы акцэнт на абарону інтарэсаў моладзі і ўдзел у палітычнай барацьбе, з іншага — імкнуўся да большай аўтаноміі ад кіраўніцтва ППС. Нават савецкія крыніцы таго часу прызнавалі існаванне сярод маладых «тураўцаў» «значнай рэвалюцыйнай апазіцыі» [94, с. 139].

Дзейнасць апазіцыі прывяла да зменаў у ідэалогіі як ТУРа, так і ППС. Сцвярджалася неабходнасць «масавай барацьбы рабочых і сялян і пераадоленне ў масах ілюзій, што якая-небудзь сіла ў межах капіталістычнага ладу здолее выправіць іх лёс без поўнага разбурэння ўлады пануючых у дзяржаве класаў». Прызнавалася і неабходнасць часовай дыктатуры [251, с. 100].

У сярэдзіне 1930-х гг. праграма ППС, якую падтрымлівала і МА ТУР, уключала патрабаванні пашырэння правоў мясцовага самакіравання і скарачэння паўнамоцтваў адміністрацыйных улад, аддзялення царквы ад дзяржавы, права на аўтаномію для нацыянальных меншасцяў 2-й РП, нацыяналізацыі асноўных галін прамысловасці і банкаў, дзяржаўнай манаполіі на гандаль таварамі першай неабходнасці, правядзення ў вёсцы радыкальнай аграрнай рэформы [251, с. 101].

Што да структуры аб'яднання, то МА ТУР дзейнічала як федэрацыя сеткі мясцовых ячэек, якія вялі сваю працу ў залежнасці ад мясцовых умоў і патрэб рабочага асяроддзя [170, с. 104]. Яны

Рэпазіторый БарДУ

павінны былі працаваць ў цесным узаемадзеянні з акруговымі і гарадскімі камітэтамі ППС. На тэрыторыі Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд дзейнічалі акруговыя камітэты ППС у Беластоку, Вільні і Пінску [305, с. 323—324].

У канцы 1935 г. на канферэнцыі варшаўскай МА ТУР было прынята рашэнне, згодна з пастановай нарады кіраўніцтва МА ТУР, аб стварэнні маладзёжнай сацыялістычнай арганізацыі, якая была б звязана з ППС толькі ў ідэалагічнай сферы [295, с. 45]. Кіраўніцтва ППС было незадаволена празмернай радыкалізацыяй сваёй маладзёжнай арганізацыі і яе імкненнем да аўтаноміі. У выніку на мяжы 1935—1936 гг. ЦК ППС прыняў рашэнне аб роспуску МА ТУР. Замест яе быў створаны цесна звязаны з партыяй Цэнтральны аддзел моладзі ППС [263, с. 17].

Неабходна адзначыць, што ППС звяртала пэўную ўвагу на студэнцкую моладзь. У выніку гэтага пад яе ўплывам знаходзіўся Саюз незалежнай сацыялістычнай моладзі (Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej) (далей — СНСМ), які меў свой філіял і ў Віленскім універсітэце. Афіцыйна гэтая арганізацыя ўзнікла ў маі 1922 г. у Варшаве, аб’яднаўшы маладых сацыялістаў, камуністаў, анархістаў і беспартыйных прыхільнікаў гэтых ідэалагічных накірункаў [295, с. 38].

Вельмі хутка ў арганізацыі адбыўся раскол, у выніку чаго яе пакінулі прыхільнікі камуністаў. СНСМ падтрымліваў цесныя кантакты з МА ТУР, а таксама спрабаваў змагацца з уплывам польскіх нацыяналістаў у ВНУ 2-й РП, выступаў у абарону акадэмічнай аўтаноміі. Як адзначаюць польскія даследчыкі, на працягу ўсяго міжваеннага перыяду гэтая арганізацыя знаходзілася на левым крыле сацыялістычнага руху, ідэолагі якога патрабавалі парваць з рэфармізмам і перайсці на рэвалюцыйныя пазіцыі. У 1934 г. было заяўлена, што «капіталістычны крызіс патрабуе гатоўнасці да рэвалюцыйнага выхаду з яго» [295, с. 40].

Яшчэ адной арганізацыяй дэмакратычнага накірунку быў ССМ РП «Віцы». Як ужо паведамлялася вышэй, ён арганізацыйна аформіўся ў 1928 г. пасля расколу ў ЦССМ. Па сваёй ідэалогіі ССМ РП «Віцы» быў блізкім да створанай у 1931 г. сялянскай партыі «Стронніцтва людове» (Stronnictwo Zudowe) (далей — СЛ) [263, с. 146].

Першапачаткова гэтая маладзёжная арганізацыя павінна была стаць федэрацыяй самастойных ваяводскіх саюзаў сельскай

Рэпазіторый БарДУ

моладзі. Прынцыповай мэтай абвяшчалася арганізацыя працы па павышэнню духоўнага і гаспадарчага ўзроўню сельскай моладзі і ўзбагачэнне культуры вёскі [232, с. 70].

Як бачна, на этапе стварэння мэты ССМ РП «Віцы» супадалі з афіцыйнымі мэтамі праўрадавага ССМ «Сеў». Таксама збліжала іх і абвешчаная апалітычнасць [263, с. 146]. Галоўным жа адрозненнем былі адносіны да рэжыму «санацыі». У ССМ РП «Віцы» гэтыя адносіны змяняліся ад крытычных (але не апазіцыйных) да радыкальна антыўрадавых.

Працэс радыкалізацыі саюза знайшоў адлюстраванне ў грамадска-палітычнай дэкларацыі гэтай арганізацыі (1933 г.), у якой было заяўлена, што «капіталістычны лад з’яўляецца крыніцай галечы сялян і рабочых». Абвяшчалася неабходнасць грамадскай перабудовы на прынцыпах справядлівасці і з апорай на вёску і творчыя каштоўнасці селяніна. Асновай гаспадаркі павінна была стаць кааперацыя і вольная праца, але ў межах эканамічнага плана. Асобна стаяў пункт аб жаночым раўнапраўі ў грамадскім жыцці [232, с. 70—71].

Асновай ідэалогіі ССМ РП «Віцы» быў абвешчаны аграрызм, што знайшло адлюстраванне ў «Грамадска-гаспадарчых прынцыпах ССМ РП», якія былі прыняты на агульным з’ездзе арганізацыі ў кастрычніку 1935 г. у Варшаве. У гэтай дэкларацыі было заяўлена, што капіталізм павінен быць знішчаны «салідарнымі намаганнямі свету працы вёскі і гарадоў». Улічваючы колькасць сялянства, рэпрэзентацыя ім найважнейшай сферы вытворчасці, грамадскія, дзяржаўныя і нацыянальныя якасці селяніна, пабудова новага ладу павінны былі грунтавацца на прынцыпах «сялянскай грамадска-гаспадарчай думкі, выражэннем якой з’яўляецца аграрызм, які раўнамерна ўлічвае інтарэсы і патрэбы ўсяго свету працы» [331].

Аграрызм прызнаваў прыватную ўласнасць, якая, аднак, не павінна была станавіцца сродкам эксплуатацыі чалавека чалавекам. Асновай жыцця аб’яўлялася праца, фізічная ці інтэлектуальная. Зямля, згодна з галоўнымі прынцыпамі аграрызму, павінна была перайсці ў рукі тых, хто асабіста працуе на ёй. Асновай сельскагаспадарчай вытворчасці павінна была стаць індывідуальная сямейная гаспадарка, якая «гарантуе найвышэйшую прыбытковасць і згодна аб’ядноўвае ў сабе элемент

Репозиторий БарГУ

працы і капіталу». Тэхнічныя, эканамічныя і арганізацыйныя недахопы індывідуальнай дробнай гаспадаркі належала ліквідаваць каапераціі. Беззямельныя і малазямельныя сяляне павінны былі атрымаць надзелы за кошт нацыяналізаваных памешчыцкіх уладанняў. Перанаселенасць вёскі прапаноўвалася ліквідаваць за кошт развіцця прамысловай вытворчасці, у першую чаргу перапрацоўчай. Заводы, фабрыкі, банкі, шахты павінны былі перайсці ва ўласнасць арганізаванага грамадства (дзяржавы, мясцовага самакіравання, кааператываў) [331].

Аграрызм выступаў за больш цесную сувязь грамадства з зямлёй, што «забяспечвала здаровае і гарманічнае развіццё чалавека». Таму ССМ РП «Віцы» выступаў за неабходнасць спынення росту насельніцтва ў гарадах. Новыя прадпрыемствы прапаноўвалася ствараць ў вёсцы. Таксама працягваў дэклараваацца і прынцып планавасці гаспадаркі. Сваім саюзнікам ў барацьбе за новы грамадска-палітычны лад дэкларацыя аб'яўляла рабочы клас [331].

Характэрна, што асноўныя ідэі і тэзісы дэкларацыі ў снежні 1935 г. у сваю праграму ўключыла СЛ. Такім чынам, як і ў выпадку з МА ТУР, працэс радыкалізацыі ў маладзёжным аб'яднанні адбываўся хутчэй, чым у самой партыі.

Неабходна адзначыць, што ССМ РП «Віцы» не атрымаў вялікага ўплыву на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Перш за ўсё гэта можна растлумачыць тым, што пасля расколу ЦССМ у рэгіёне ўмацаваліся структуры ССМ «Сеў». Асобныя ячэйкі ССМ РП «Віцы» дзейнічалі толькі ў Валожынскім, Беластоцкім, Лідскім, Ашмянскім, Гродзенскім і Ваўкавыскім паветах. Іх кіруючы цэнтр знаходзіўся ў Беластоку [94, с. 212].

У вышэйшай школе ідэалогію аграрызму падтрымлівала Польская акадэмічная народная моладзь (Polska Akademicka Młodzież Ludowa) (далей — ПАНМ), створаная ў 1922 г. Гэтае аб'яднанне было нешматлікім, дзейнічала ў асноўным за межамі універсітэтаў і супрацоўнічала з ССМ РП «Віцы» [130, с. 24].

Больш уплывовым і масавым аб'яднаннем дэмакратычнага накірунку на тэрыторыі Заходняй Беларусі з'яўлялася арганізацыя (Jugnt-Bund "Tsukunft", «Будучыня»). Ідэалагічна і арганізацыйна гэты саюз, створаны яшчэ ў 1919 г., быў падпарадкаваны Бунду [263, с. 146].

Рэпазіторый БарДУ

Бундаўскія лідары лічылі, што «для паляпшэння становішча сусветнага пралетарыяту і яго выхаду з-пад ярма капіталізму адной з галоўных задач з'яўляецца работа з пралетарскай моладдзю, якую неабходна прыцягнуць у свае рады. Таму галоўнай задачай «Цукунфта» з'яўляецца вярбоўка яўрэйскай моладзі ў рады партыі» [83, арк. 90].

Трэба адзначыць, што нейкі час «Цукунфт» з'яўляўся членам КІМ. Але ў далейшым, пасля арганізацыйнага расколу на прыхільнікаў і праціўнікаў камуністычнай ідэалогіі, III з'езд «Цукунфта» (1922 г.) пацвердзіў факт уваходжання ў склад Бунда і адмовіўся ад правядзення самастойнай палітыкі, якая б супярэчыла палітыцы гэтай партыі. Тыя, хто не згадзіўся з гэтым рашэннем, выйшлі з арганізацыі і далучыліся да заходнебеларускіх камуністаў [83, арк. 90].

Такім чынам, «Цукунфт» знаходзіўся на сацыял-дэмакратычных пазіцыях, вылучаючы лозунг барацьбы за сацыялізм. Для гэтага маладзёжнага аб'яднання характэрным было патрабаванне культурнай, палітычнай і эканамічнай аўтаноміі для яўрэйскага насельніцтва. Адначасова ён выступаў супраць ідэй сіянізму — лічылася, што стварэнне яўрэйскай дзяржавы ў Палесціне не вырашыць «яўрэйскага пытання». Акрамя таго, бундаўцы і цукунфтаўцы абвінавачвалі сіяністаў у супрацоўніцтве з капіталістамі і буржуазнымі артадоксамі, бо гэта, на іх думку, было несумяшчальным з сацыялістычнымі прынцыпамі [75, с. 593].

«Цукунфт» аб'ядноўваў яўрэйскую пралетарскую і рамесніцкую моладзь гарадоў і мястэчак. Арганізацыйнай адзінкай была група, якая будавалася па прафесійнаму прынцыпу і ўзначальвалася «ратам» (саветам). Нізавыя арганізацыі падпарадкоўваліся гарадскім саветам, а тыя ў сваю чаргу — раённым. Цэнтральнае кіраўніцтва арганізацыі знаходзілася ў Варшаве [94, с. 230—231].

Як і іншыя арганізацыі, «Цукунфт» надаваў значную ўвагу развіццю фізічнай культуры, а таксама працы з дзецьмі. Так, пад яго кіраўніцтвам дзейнічала спартыўная арганізацыя «Моргенштэрн»(Morqnshtern), створаная ў 1926 г. У міжваенны перыяд гэтае аб'яднанне стала адной з буйнейшых спартыўных арганізацый 2-й РП. Мэтай «Моргенштэрна» было прыцягнуць на бок Бунда маладых яўрэйскіх рабочых. Ён спрабаваў укараніць у спартыўную сферу асноўныя прынцыпы бундаўскай ідэалогіі:

Рэпазіторый БарДУ

сацыялізм, класавую свядомасць рабочага класа, інтэрнацыяналізм і заахвочванне яўрэйскай культуры. Таксама адмаўляліся ўсе формы мілітарызму і нацыяналізму, таму «Моргенштэрн» разглядаў сіянізм як праяву буржуазнага шавінізму сярод яўрэяў і ўстрымліваўся ад любога супрацоўніцтва з сіяністамі.

Аб'яднанне займалася арганізацыяй спорту сярод мужчын і жанчын, каб «дапамагчы вызваліць іх цела і розум ад наступстваў цяжкай і манатоннай штодзённай фізічнай працы». Трэба адзначыць, што першапачаткова «Моргенштэрн» выступаў супраць канкурэнтных спартыўных спаборніцтваў. Напрыклад, у 1929 г. на кангрэсе Міжнароднага сацыялістычнага рабочага спорту ён прапанаваў забараніць бокс, а таксама прапанаваў новыя правілы для футбола, накіраваныя супраць гвалту і канкурэнцыі ў «буржуазным» футболе. Згодна з гэтай прапановай, у футбол трэба было гуляць па гуманістычных і сацыялістычных прынцыпах: перамога вызначалася не толькі па колькасці забітых галоў, але і на аснове «эстэтычнай і справядлівай гульні» і «спрытных камбінацый». На шчасце, гэтую прапанову не прынялі [140].

Таксама пад апекай «Цукунфта» існаваў дзіцячы сацыялістычны саюз «Скіф», які павінен быў выхоўваць дзяцей згодна з прынцыпамі «канструктыўнага сацыялізму і нацыянальнай рамантыкі» [94, с. 232].

У 1930-я гг., у адказ на антысемітызм, «Цукунфт» стварыў сваю ўласную міліцыю — «Цукунфт-Штурм» (Tsukunft-Shturm). Гэта была дысцыплінаваная ваенізаваная арганізацыя, якая мела сетку каманд і сваю ўніформу. Яна павінна была абараняць актывістаў Бунду ў час розных мерапрыемстваў, напрыклад першамайскіх дэманстрацый. Таксама арганізацыя выступала ў якасці самаабароны супраць пагромаў [141].

Як і іншыя маладзёжныя арганізацыі левай арыентацыі, у 1930-я гг. «Цукунфт» перажыў этап радыкалізацыі. Іншы раз гэта вяло да разрыву мясцовых ячэек з Бундам. Напрыклад, у 1934 г. так адбылося ў Бярозе-Картузскай, прычым частка цукунфтаўцаў далучылася да КСМЗБ [43, арк. 36]. Дарэчы, небходна адзначыць, што ў 1938 г., пасля рашэння Камінтэрна пра роспуск КПЗБ і КСМЗБ, назіраўся наплыў былых камуністаў і камсамольцаў у бундаўскія арганізацыі [321, с. 190]. Гэта лішні раз сведчыла пра ідэйную блізкасць абодвух аб'яднанняў.

Репозиторий БарГУ

Такім чынам, неабходна адзначыць, што на тэрыторыі Заходняй Беларусі «санацыйны» рэжым сутыкнуўся з даволі разгалінаванай сеткай арганізацый левай і дэмакратычнай арыентацыі. Сур'ёзную і цэнтралізаваную структуру тут стварыў КСМЗБ, які з'яўляўся найбольш радыкальным сапернікам «санацыі». Ён быў арганізацыяй беларускай сялянскай і яўрэйскай гарадской моладзі, якую прыцягвала праграма радыкальнай перабудовы грамадства.

Акрамя камсамола, у рэгіёне дзейнічаў шэраг легальных дэмакратычных маладзёжных аб'яднанняў. У той ці іншай меры ўсе яны мелі арганізацыйную ці ідэалагічную сувязь з легальнымі палітычнымі партыямі, апазіцыйнымі «санацыі». Гэтыя партыі разглядалі маладзёжныя арганізацыі ў якасці свайго рэзерву. Тым не менш у маладзёжных саюзах адбываўся працэс радыкалізацыі, што адлюстроўвалася ў выданні дастаткова рашучых праграм і дэкларацый. У далейшым гэта прывядзе да спробы стварэння адзінага фронту маладога пакалення.

4.2 Клерыкальныя маладзёжныя аб'яднанні

Рымска-каталіцкая царква таксама імкнулася распаўсюдзіць свой уплыў на маладое пакаленне. Яе адносіны да выхавання моладзі былі сфармуляваны ў энцыкліцы Папы Рымскага Пія XI «Дзівіні ілліус магістры» (1929 г.). Гэтая энцыкліка з'яўлялася першым афіцыйным выкладаннем каталіцкай выхаваўчай дактрыны. Папскае пасланне асуджала ўсе педагагічныя сістэмы, якія не прызнавалі першародны грэх і божую міласць. Прыхільнікі такіх сістэм, на думку Папы, займаюцца не пазітыўным фарміраваннем чалавека, а вызваленнем яго ад божых запаветаў. Энцыкліка вызначала, хто павінен займацца выхаваннем: царква, сям'я і дзяржава. Пры гэтым кіруючая роля адводзілася менавіта царкве, а сям'я і дзяржава павінны былі падпарадкоўвацца ёй у выхаваўчай сферы. Сцвярджалася, што хрысціянскае выхаванне мае ўніверсальны характар. Прынцыповай жа мэтай гэтага выхавання з'яўлялася фарміраванне «сапраўднага і дасканалага хрысціяніна» [143, с. 180].

Згодна з энцыклікай, галоўным абавязкам дзяржавы з'яўляецца падтрыманне любымі сродкамі выхавання моладзі, арганізаванага

Репозиторий БарГУ

царквой і сям’ёй. Пры гэтым Папа заяўляў: «Чым больш свецкая ўлада супрацоўнічае з духоўнай, дапамагае ёй і падтрымлівае, тым больш яна мае адносін да захавання дзяржавы» [143, с. 184]. Лічылася, што выхаванне добрага хрысціяніна азначае і выхаванне добрага грамадзяніна. У энцыкліцы адзначалася, што «каталік дзякуючы таму, што выхаваны згодна з хрысціянскімі прынцыпамі, з’яўляецца найлепшым грамадзянінам, які любіць сваю Айчыну і лаяльна ставіцца да дзяржаўнай улады, незалежна ад формы кіравання» [143, с. 186]. Дадзеная канцэпцыя разыходзілася з «санацыйнай» канцэпцыяй «дзяржаўнага выхавання». Таму прэтэнзіі касцёла выклікалі незадаволенасць шэрагу дзеячаў кіруючага рэжыму, але каталіцкая царква вяла актыўную выхаваўчую дзейнасць у маладзёжным асяроддзі, у тым ліку і на тэрыторыі Заходняй Беларусі.

Праца з маладым пакаленнем адбывалася ў межах Каталіцкай акцыі. Яна арганізацыйна аформілася пасля 1922 г. па ініцыятыве Папы Рымскага Пія XI, які вызначыў яе палітычныя мэты: садзейнічаць укараненню ў грамадстве асноўных ідэй каталіцкай сацыяльнай дактрыны і папскіх энцыклік, пашыраць грамадскую базу каталіцкай царквы, актыўна ўплываць на палітычнае акружэнне. У аснову сацыяльнай праграмы касцёла былі пакладзены папскія энцыклікі «Рэрум наварум» (1891 г.) і «Куадрагезіма анно» (1931 г.), у якіх асуджаліся класавая барацьба, сацыялізм і камунізм, рэкамендавалася ўстанавіць карпаратыўную сістэму класавага супрацоўніцтва працоўных з капіталам [62, с. 70].

У Заходняй Беларусі мерапрыемствы Каталіцкай акцыі пачалі ажыццяўляцца з сярэдзіны 1920-х гг. Канчаткова арганізацыйнае афармленне Каталіцкай акцыі адбылося ў пачатку 1930-х гг.: у лістападзе 1930 г. быў створаны Галоўны інстытут Каталіцкай акцыі ў Познані, у 1930—1932 гг. пачалі дзейнічаць інстытуты Каталіцкай акцыі ў дыяцэзіях, у тым ліку і ў Вільні. Асновай Каталіцкай акцыі ў 2-й РП сталі чатыры калоны (арганізацыі). Гэтыя саюзы аб’ядноўвалі адпаведна мужчын, жанчын, юнакоў і дзяўчат. Акрамя таго, з рухам супрацоўнічаў шэраг іншых клерыкальных аб’яднанняў [108, с. 231—232].

Найбольш буйной клерыкальнай маладзёжнай арганізацыяй 2-й РП было АМП. Яно ўзнікла яшчэ ў 1919 г. у Познані [232,

Рэпазіторый БарДУ

с. 77]. На тэрыторыі Заходняй Беларусі першыя гурткі АМП з’явіліся ў 1926 г. [30, арк. 476]. У 1934 г. у сувязі з уніфікацыяй калон Каталіцкай акцыі адбылася рэарганізацыя аб’яднання: былі створаны асобныя арганізацыі для юнакоў і дзяўчат — Каталіцкае аб’яднанне мужчынскай моладзі (Katalickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej) (далей — КАММ) і Каталіцкае аб’яднанне жаночай моладзі (Katalickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej) (далей — КАЖМ) [163, с. 1 112—1 113].

У гэтыя аб’яднанні прымалася «ўся хрысціянская моладзь з 14 да 25 гадоў». Зразумела, што пад хрысціянскай мелася на ўвазе моладзь каталіцкага веравызнання. Што да сацыяльнага складу, то ў Заходняй Беларусі каля 80% членаў клерыкальных аб’яднанняў складала вясковая моладзь [30, арк. 476].

Арганізацыйная структура аб’яднання абапіралася на царкоўную структуру. Пярвічныя ячэйкі ствараліся пры царкоўных прыходах, наступным узроўнем былі павятовыя саюзы, потым — акруговыя. На тэрыторыі Заходняй Беларусі існавалі акругі АМП з цэнтрамі ў Вільні (для Віленскай акругі), Сакулцы (для Беластоцкай акругі) і Лідзе (для Лідскай акругі). Усе тры акругі падпарадкоўваліся Вільні, як і ўся Каталіцкая акцыя Заходняй Беларусі. Кіраўніцтва арганізацыі на ўсіх узроўнях часткова выбіралася, а часткова прызначалася царкоўнымі ўладамі. На кожным узроўні існавала пасада касцёльнага асістэнта, які згодна са статутнымі дакументамі з’яўляўся прадстаўніком епіскапа, інфарміраваў яго аб стане і дзейнасці аб’яднання. Ён прысутнічаў на ўсіх сходах арганізацыі, меў «права вырашальнага голасу ў справах веры і маральнасці і права дарадчага голасу ў арганізацыйных справах» [281, с. 6].

Кіруючымі органамі мясцовай ячэйкі з’яўляліся праўленне (старшыня, сакратар, скарбнік), агульны сход, рэвізійная камісія, суд. Па меры неабходнасці маглі ствараცца асобныя секцыі і калектывы [281, с. 9—11]. Для дапамогі арганізацыі і апекі над ёй у паветах і акругах з ліку духавенства, бацькоў і школьных настаўнікаў ствараліся патранаты [30, арк. 477].

У статутных дакументах арганізацыі заяўлялася, што яе асноўная мэта — выхаванне адукаваных і актыўных членаў каталіцкай царквы, падрыхтоўка іх да індывідуальнага і калектыўнага хрысціянскага апостальства, а таксама

Рэпазіторый БарДУ

распаўсюджванне каталіцкіх прынцыпаў ва ўсіх сферах жыцця і культуры [282, с. 3].

Ажыццяўляючы сваю асноўную мэту, каталіцкія аб'яднанні моладзі выконвалі наступныя задачы: укараненне маральных прынцыпаў і практыкі каталіцкай рэлігіі ў індывідуальнае і калектыўнае жыццё; укараненне каталіцкага грамадзянскага духу і разумення дзяржаўных спраў; распаўсюджванне хрысціянскай міласэрнасці; распаўсюджванне асветы, якая грунтуецца на каталіцкім светапоглядзе; распаўсюджванне каталіцкіх прынцыпаў гігіены і фізічнага выхавання, а таксама каталіцкага руху цвярозасці; тэарэтычнае і практычнае распаўсюджванне прынцыпаў грамадскага, гаспадарчага, тэхнічнага і прафесійнага жыцця; правядзенне дзяржаўнага выхавання, пазашкольнай асветы, фізічнага выхавання, ваеннай, прафесійнай, сельскагаспадарчай падрыхтоўкі [281, с. 3—4].

Як дапаўненне да вышэйназваных задач, каталіцкія жаночыя маладзёжныя аб'яднанні павінны былі «распаўсюджваць разуменне жаночых праблем і ідэалаў у адпаведнасці з каталіцкімі прынцыпамі» [282, с. 3].

Асноўнымі формамі працы арганізацыі былі ўдзел у рэлігійнай практыцы, сходы, з'езды, развіццё кааперацыі, сельскагаспадарчыя і прафесійныя курсы, спорт і г. д. [232, с. 77—78]. У АМП існавалі наступныя аддзелы: агульнаарганізацыйны, культурна-асветніцкі, сельскагаспадарчай падрыхтоўкі, аддзел фізічнага выхавання і ваеннай падрыхтоўкі. Інструктарскія кадры для працы ў саюзе спецыяльна рыхтаваліся ў Каталіцкай грамадскай школе ў Познані і ў некалькіх народных каталіцкіх універсітэтах [263, с. 27].

Істотную ролю ў арганізацыі дзейнасці членаў Каталіцкай акцыі, у першую чаргу моладзі, адыгрывалі арганізацыйныя лозунгі і праграмы. Уся штогадовая праграма дзейнасці будавалася ў адпаведнасці з лозунгам, распрацаваным польскім епіскапатам. Звычайна яго абвяшчалі ў лістападзе. У 1930-х гг. дзейнасць Каталіцкай акцыі адбывалася пад наступнымі арганізацыйнымі лозунгамі: 1931/32 — «Царства Хрыстова ў сям'і»; 1932/33 — «Барацьба з бессаромнасцю і парнаграфіяй у друку і мастацтве»; 1933/34 — «Гадавіна венскай перамогі як сродак барацьбы з сучасным язычніцтвам»; 1934/35 — «Юбілей Збавення як заклік да ўнутранага жыцця і духоўнага адраджэння грамадства»; 1935/36 —

Рэпазіторый БарДУ

«Сям'я ў свеце прыроднага права і вучэння царквы»; 1936/37 — «Дух Хрыста ў школе і выхаванні — аснова адраджэння нацыі»; 1937/38 — «Каталіцкія прынцыпы — асновы сацыяльнай перабудовы свету»; 1938/39 — «Вывучэнне і выкананне рашэнняў I Пленарнага сінода — высакародная місія польскага каталіцызму».

Праца па ажыццяўленні лозунгаў адбывалася шляхам лекцый, дакладаў, гутарак, вечароў, вывучэння папскіх дакументаў, кніг і часопісаў [146, с. 35—36].

АМП, а потым КАММ і КАЖМ заяўлялі пра сваю апалітычнасць. Але гэта не заўсёды адпавядала рэчаіснасці. У канцы 1920-х гг. у аб'яднанні быў даволі моцным уплыў польскіх хрысціянскіх дэмакратаў і нацыяналістаў. Але ў Заходняй Беларусі гэтыя партыі не карысталіся значным аўтарытэтам і былі слаба прадстаўлены ў гуртках АМП Віленскай мітраполіі. Канчаткова свецкія партыі былі выціснуты ў пачатку 1930-х гг. Гэта было звязана з рашэннем Папы Пія XI ізаляваць Каталіцкую акцыю ад якога-небудзь палітычнага ўплыву. Таму царкоўныя ўлады правялі «чыстку» АМП [232, с. 79].

Дзейнасць клерыкальнага накірунку маладзёжнага руху не абмяжоўвалася толькі асяроддзем вясковай моладзі, ахопленай уплывам маладзёжных калон Каталіцкай акцыі. Пэўная праца вялася і сярод маладой інтэлігенцыі і віленскіх студэнтаў. Яшчэ ў 1928 г. спачатку ў Варшаве, а потым і ў іншых універсітэцкіх цэнтрах узнікла так званае акадэмічнае духавенства. Яно не абмяжоўвалася традыцыйнай рэлігійнай практыкай і займалася таксама каардынацыяй дзейнасці студэнцкіх арганізацый. Былі створаны спецыяльныя рэктарскія касцёлы, якія сталі цэнтрамі аб'яднання студэнтаў-католікаў і каталіцкіх студэнцкіх арганізацый [207, с. 426].

Што непасрэдна да УСБ, то тут у міжваенны перыяд дзейнічалі як агульнапольскія студэнцкія клерыкальныя арганізацыі, так і мясцовыя, уплыў якіх абмяжоўваўся адным універсітэтам. Да першай групы адносіліся такія саюзы і групы, як Аб'яднанне каталіцкай акадэмічнай моладзі «Адраджэнне» (Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej «Odrodzenie») (далей — АКАМ), «Ювентус Хрысціянія» («Juventus Christiania»), марыянскія брацтвы і некаторыя іншыя. Да другой групы можна

Рэпазіторый БарДУ

аднесці Студэнцкае грамадскае дзеянне (Akademicki Czyn Społeczny) (далей — СГД) і карпарацыю «Канрадыя», якія існавалі толькі ў УСБ.

У некаторых універсітэцкіх цэнтрах каталіцкія студэнцкія саюзы імкнуліся да аб’яднання і сумесных дзеянняў. Так адбылося і ў Вільні, дзе было створана Пагадненне студэнцкіх каталіцкіх аб’яднанняў (Porozumienie Akademickich Katolickich Stowarzyszen).

Найбольш уплывовым сярод гэтых арганізацый, нягледзячы на сваю адносную нешматлікасць, было АКАМ «Адраджэнне». Як адзначаюць сучасныя польскія даследчыкі, прынцыповай мэтай «Адраджэння» было выхаванне ў каталіцкім духу будучых грамадскіх і палітычных дзеячаў. Пры гэтым размова ішла не пра непасрэдную грамадска-палітычную дзейнасць, а хутчэй пра падрыхтоўку маладых людзей да актыўнага ўдзелу ў жыцці краіны. Гэтая пазіцыя выразна адрознівала аб’яднанне ад іншых каталіцкіх студэнцкіх арганізацый. Напрыклад, элітарная арганізацыя «Ювентус Хрысціянія» мела лекцыйна-тэалагічны характар і абмяжоўвалася самаадукацыяй, падтрымкай рэлігійнага жыцця, паглыбленнем ведаў аб касцёле і павышэннем асабістай культуры духоўнага жыцця. Марыянскія брацтвы сваёй прынцыповай задачай прызнавалі фарміраванне характару маладога чалавека з апорай на паглыбленае знаёмства з хрысціянскімі прынцыпамі і выхаванне каталіцкай інтэлектуальнай эліты. АКАМ «Адраджэнне» ў сваёй дзейнасці таксама закранала гэтыя аспекты каталіцкага выхавання, але на першы план вылучалася «адважнае ўваходжанне ў цяжкія праблемы сучаснага свету, ліквідацыя недаверу часткі інтэлігенцыі да рэлігіі» [185, с. 126].

Аб’яднанне, якое ўзнікла яшчэ да Першай сусветнай вайны, з 1919 г. пачало распаўсюджваць сваю дзейнасць ва ўсіх універсітэтах 2-й РП (у Вільні яно з’явілася ў чэрвені 1921 г.). Як і іншыя маладзёжныя каталіцкія саюзы, «Адраджэнне» было часткай Каталіцкай акцыі, аднак захоўвала адносную самастойнасць. Царкоўная іерархія лічыла аб’яднанне прадстаўніцтвам Каталіцкай акцыі на тэрыторыі ўніверсітэтаў і ў асяроддзі маладой інтэлігенцыі. Таксама неабходна адзначыць, што арганізацыя падтрымлівала сувязь з «Пакс Рамана» — міжнародным сакратарыятам нацыянальных федэрацый студэнтаў-католікаў [263, с. 90].

Рэпазіторый БарДУ

Першая ідэйная дэкларацыя АКАМ «Адраджэнне» выйшла ў 1923 г. Згодна з ёю, задачай арганізацыі было «абаперці жыццё ў Польшчы на Законе Божым», паколькі толькі ён «дае беспамылковы, заснаваны на аўтарытэце Творцы свету, крытэрый разумення істотнага дабра як асобы, так і калектыву». Адначасова дэкларавалася павага да каталіцкай царквы, «жывой захавальніцы Закона Божага». Афіцыйны лозунг аб’яднання — «Аддаць нацыю Хрысту». Першачарговай задачай «Адраджэння» было аб’яўлена фарміраванне інтэлекту, пачуццяў і волі [308, с. 398].

Аб’яднанне жадала «выхаваць пакаленне людзей дзеяння і тварыць польскае жыццё ва ўсіх яго сферах». Сваю назву АКАМ «Адраджэнне» тлумачыла тым, што яго члены павінны адрадзіцца ў Хрысце і нацыі, каб выконваць свае абавязкі. Члены арганізацыі аб’яўлялі сябе грамадскімі каталікамі, якія стаяць на грунце натуральных і неабходных патрэб і законаў грамадскага жыцця. Асновай яго, на думку студэнтаў-каталікаў, з’яўлялася сям’я. Таксама грунтам нармальнага сацыяльнага развіцця лічыліся права ўласнасці і праца. Пры гэтым прызнавалася, што «пастулат справядлівасці і хрысціянскай любві патрабуе несаступнай, а іншы раз і вельмі вострай барацьбы з капіталістычнай эксплуатацыяй, але ў любым выпадку не праз пашырэнне класавай варожасці, а шляхам рэформ — калі ўзнікне патрэба, радыкальных і няўмольных, — належыць вяртаць працы яе месца ў грамадскім жыцці» [308, с. 399].

У дэкларацыі абвяшчалася пра дэмакратызм арганізацыі: «Кожны паляк павінен мець права і магчымасць, дзякуючы сваім маральным і інтэлектуальным здольнасцям, а таксама асабістым заслугам, дасягнуць першых пасад у Рэчы Паспалітай, узяўшы належную частку адказнасці за яе будучыню» [308, с. 400].

Адначасова АКАМ «Адраджэнне» дэкларавала свой нацыяналізм. Згодна з дэкларацыяй 1923 г., Польшча павінна была быць нацыянальнай дзяржавай. Што да нацыянальных меншасцяў 2-й РП, то лічылася, што ў адносінах да іх нельга ўжываць сродкаў, якія супярэчаць хрысціянскай этыцы. Адначасова было сказана: «Нам дазволена і мы павінны, дзякуючы нашай культурнай вышыні, аказваць уплыў на нашых суграмадзян-непалякаў і шляхам праяўлення і выкарыстання ў польскім дзяржаўным жыцці духоўных каштоўнасцяў нашай цывілізацыі прыцягваць іх

Рэпазіторый БарДУ

да польскай нацыі» [308, с. 400]. Фактычна, гэта было прызнаннем права на асіміляцыю славянскіх меншасцяў, беларусаў і ўкраінцаў.

Зусім іншым было стаўленне да яўрэяў. Абвяшчалася барацьба з «яўрэйскімі інтрыгамі, якія разбіваюць духоўныя, матэрыяльныя і нацыянальна-дзяржаўныя дасягненні Польшчы». Разам з гэтым у дэкларацыі ішла размова пра неабходнасць пазітыўнай, упартай і арганізаванай акцыі ў накірунку ўзбагачэння хрысціянскай духоўнай спадчыны, нацыяналізацыі прамысловасці і гандлю, пашырэнні ў польскім грамадстве ўсведамлення ўласнай своеасаблівасці і адзінства [308, с. 401].

У заключэнні дэкларацыі было заяўлена, што «Адраджэнне» парывае з усялякай выключнасцю, у тым ліку і партыйнай. Фактычна абвяшчаўся прынцып апалітычнасці. Але, як адзначаюць польскія даследчыкі, на першым этапе свайго існавання арганізацыя ўсё ж падтрымлівала сувязі з палітычнымі партыямі, у першую чаргу з хрысціянскімі дэмакратамі. Найбольш моцнымі гэтыя сувязі былі ў Варшаве, а самымі слабымі — у Вільні. Але пасля 1928 г. у сувязі са стварэннем Каталіцкай акцыі хрысціянска-дэмакратычны ўплыў знік [185, с. 126—127].

У 1929 г. была выдадзена другая ідэйная дэкларацыя АКАМ «Адраджэнне». У цэлым яна працягвала тэндэнцыі і прынцыпы дэкларацыі 1923 г., але з’явіліся некаторыя новыя моманты, а папярэднія тэзісы былі ўдакладнены. Асобны пункт настойваў на тым, што польская дзяржава павінна быць дзяржавай каталіцкай, каталіцкая рэлігія — дзяржаўнай рэлігіяй, а каталіцкая моладзь павінна выхоўвацца ў каталіцкіх школах. Адмаўляўся лаіцызм у калектыўным жыцці, сям’і, выхаваўчых арганізацыях. Асабліва асуджалася масонства і яго тайныя свецкія і антырэлігійныя ўплывы. Разам з касмапалітызмам адвяргаўся і крайні нацыяналізм, «які прызнае нацыю апошняй крыніцай і мерай усіх каштоўнасцяў» [308, с. 405].

Згодна з дэкларацыяй 1929 г., польская дзяржава павінна забяспечыць народам і нацыям, якія пражываюць на яе тэрыторыі, свабоду развіцця. Але адначасова яна мае права патрабаваць ад іх лаяльнасці. Дэкларацыя захавала і папярэднія антысеміцкія тэндэнцыі, заклікаючы змагацца з разлагаючым уплывам яўрэйскай культуры. Яшчэ адным ворагам быў аб’яўлены камунізм, паколькі гістарычнай задачай Польшчы абвяшчалася замацаванне і абарона

Рэпазіторый БарДУ

хрысціянства, асабліва ад «разлагаючага і антырэлігійнага ўплыву бальшавізму» [308, с. 406].

Дзейнасць АКАМ «Адраджэнне» па рэалізацыі ідэй яго дэкларацый падзялялася на ўнутраную і знешнюю. Унутранае жыццё арганізацыі адбывалася ў чатырох секцыях: кандыдацкай, філасофска-рэлігійнай, грамадскай і нацыянальнай.

Кожны, хто жадаў стаць членам арганізацыі, павінен быў спачатку ўступіць у секцыю кандыдатаў. Там ён знаёміўся з ідэйнай дэкларацыяй «Адраджэння». Потым кандыдаты праходзілі «ідэйны курс», на якім абмяркоўваўся тэкст дэкларацыі. Таксама яны ўцягваліся ў практычную дзейнасць праз удзел ва ўнутраным жыцці арганізацыі (агульныя сходы, таварыскія сустрэчы, экскурсіі), а таксама ў знешняе жыццё аб'яднання (праца ў КАЖМ і КАММ, прафсаюзах, дабрачынных таварыствах). Пасля кандыдацкага перыяду кожны з членаў быў абавязаны актыўна ўдзельнічаць у працы адной з трох астатніх секцый [185, с. 127].

Філасофска-рэлігійная секцыя займалася распрацоўкай тэалагічных пытанняў і праблем рэлігійнага жыцця. У сваёй працы яна абапіралася на ідэі св. Фамы Аквінскага.

Галоўнай задачай грамадскай секцыі лічылася знаёмства з каталіцкай сацыяльнай дактрынай. Тут неабходна адзначыць, што ў «Адраджэнні» існавалі два падыходы да гэтага пытання: унітарны і плюралістычны. Прыхільнікі першага паходзілі з варшаўскага і люблінскага цэнтраў арганізацыі. Яны абвяшчалі, што ёсць адна мадэль хрысціянскай сям'і і адна мадэль прафесійнага саюза, адзін узор правільнай нацыянальнай і дзяржаўнай структуры. Таму задачай хрысціян з'яўляецца падтрымка гэтых адзіных структур і барацьба з іншымі, якія лічыліся нехрысціянскімі, не адпавядаючымі каталіцкай сацыяльнай дактрыне. Высновай з такіх поглядаў было тое, што галоўнай задачай усёй грамадскай дзейнасці з'яўляецца паляпшэнне структур грамадскага жыцця шляхам партыйна-палітычнай працы ў рамках хрысціянскай дэмакратыі. Такім чынам, АКАМ «Адраджэнне» павінна было стаць кадравым рэзервам для хадэцыі. Плюралістычную плынь прадстаўлялі віленскі і львоўскі цэнтры аб'яднання. Яе прыхільнікі сцвярджалі, што каталіцкая сацыяльная дактрына не навязвае адной структуры ўсяго грамадскага жыцця, прызнае і выкарыстоўвае плюралізм

Репозиторий БарГУ

структур. Хрысціяне могуць весці грамадскае жыццё ў межах тых структур, у якіх ім даводзіцца жыць. Евангелічнасць калектыўнага жыцця само выцесніць неадпаведныя і несправядлівыя структуры. Таму каталіцкае сацыяльнае вучэнне не можа кадыфікаваць партыйныя дактрыны і ідэалогіі. Тым больш што ў Вільні і Львове члены «Адраджэння» схіляліся да розных грамадска-палітычных дактрын: ліберальных, кансерватыўных, хрысціянска-дэмакратычных і нават сацыялістычных. У межах грамадскай секцыі таксама звярталася ўвага на літургічнае рэлігійнае жыццё. Лічылася, што літургія — гэта «грамадская малітва, малітва калектыўная» [185, с. 128—129].

У нацыянальнай секцыі «крышталізаваўся спосаб мыслення ў нацыянальнай сферы». Ідэолагі АКАМ «Адраджэння» звярталі ўвагу на тое, што іх нацыяналізм адрозніваецца ад нацыяналізму крайне правых польскіх партый і арганізацый, якія, на іх думку, скажалі іерархію каштоўнасцяў, падпарадкоўваючы рэлігію патрэбам нацыі. Адзін з віленскіх «адраджэнцаў» адзначаў, што калі для нацыяналістаў вышэйшай мэтай з'яўляецца дабро нацыі, то для АКАМ «Адраджэнне» крытэрыі этычнасці сродкаў дасягнення дабра нацыі падае катэхізіс [218, с. 71].

Знешняе жыццё аб'яднання канцэнтравалася ў двух накірунках: набыццё ўменняў паспяховых і адпаведных дзеянняў у адрозным ад «Адраджэння» асяроддзі і ўвядзенне хрысціянскага акцэнту ў ідэйна нейтральныя ці нават варожыя каталіцызму колы. Такім чынам члены арганізацыі набывалі сацыяльны вопыт, які выкарыстоўваўся спачатку ў студэнцкім, а ў перспектыве — ў афіцыйным грамадска-палітычным жыцці [185, с. 129].

Пад уплывам клерыкалаў знаходзілася таксама частка студэнцкіх карпарацый, якія ўваходзілі ў склад Аб'яднання польскіх акадэмічных хрысціянскіх карпарацый (Zjednoczenie Polskich Akademickich Korporacji Chrześcijańskich) (далей — АПАХК), створанага ў кастрычніку 1924 г.

У ідэйнай дэкларацыі АПАХК было напісана, што ідэйная і выхаваўчая праца ў карпарацыі павінна праводзіцца дакладна у духу хрысціянскай этыкі. Хрысціянскія карпарацыі рашуча не прызнавалі дуэль як форму вырашэння канфліктаў. Мэтай карпарацыі аб'яўлялася дабро нацыі, яна павінна была працаваць над фарміраваннем энэргічных, ахвярных і добрасумленных

Рэпазіторый БарДУ

грамадзян польскай рэспублікі. Рэальная нацыянальная праца хрысціянскай карпарацыі разумелася як праца, якая праводзіцца ва ўсіх дасягальных сферах польскага жыцця, асабліва ў грамадскай сферы, у тым ліку сярод рабочай і рамесніцкай моладзі. Як і ў выпадку з АКАМ «Адраджэнне», было заяўлена, што грамадская акцыя будзе грунтавацца на прынцыпах справядлівасці і хрысціянскай любві і імкнуцца да вяртання працы належнай годнасці і грамадскай значнасці. Хрысціянскія карпарацыі абвяшчаліся беспартыйнымі арганізацыямі, якія займаюцца рэлігійнымі, палітычнымі і навуковымі праблемамі.

Усяго на працягу 1924—1939 гг. у аб'яднанні актыўна дзейнічала каля 30 карпарацый, у тым ліку і 2 карпарацыі з Вільні — «Снядэцыя» і «Канрадыя» [323].

Такім чынам, каталіцкі маладзёжны рух Заходняй Беларусі развіваўся даволі інтэнсіўна. Маладзёжныя калоны Каталіцкай акцыі імкнуліся разгарнуць хрысціянскае выхаванне ў асяроддзі вясковай моладзі, а сярод студэнтаў у гэтым накірунку павінна было працаваць АКАМ «Адраджэнне». Але, як гэта будзе паказана ніжэй, у выпадку з апошнім падзеі ў Вільні разгарнуліся не зусім так, як гэта планавала царкоўнае кіраўніцтва.

4.3 Арганізацыі польскай нацыяналістычнай моладзі

Аднымі з самых сур'ёзных канкурэнтаў праўрадавых маладзёжных аб'яднанняў 2-й РП сталі маладыя польскія нацыяналісты. Зразумела, што на большай частцы тэрыторыі Заходняй Беларусі, у сувязі з этнічным складам яе насельніцтва, яны не маглі мець значнага ўплыву. Аднак у асяроддзі віленскага студэнцтва гэты накірунак быў, можна сказаць, дамінуючым. Таму ён таксама падрабуе пэўнай характарыстыкі, без якой цяжка будзе растлумачыць некаторыя асаблівасці развіцця мясцовага маладзёжнага руху і барацьбы за маладое пакаленне.

Найбольш уплывовым аб'яднаннем маладых польскіх нацыяналістаў у міжваеннай польскай дзяржаве была арганізацыя «Усяпольская моладзь» (Młodzież Wszechpolska) (далей — УМ), якая з'яўлялася самай вялікай студэнцкай арганізацыяй 2-й РП. Вытокі арганізацыі бяруць свой пачатак яшчэ ў час Першай

Репозиторий БарГУ

сусветнай вайны, калі на тэрыторыі варшаўскіх ВНУ узніклі паўлегальныя палітычныя гурткі, якія аб'ядноўвалі прыхільнікаў лідара польскіх нацыяналістаў Р. Дмоўскага. У 1918 г. на іх аснове была створана адзіная арганізацыя — Нацыянальнае аб'яднанне акадэмічнай моладзі (Narodowe Zjednoczenie Młodzieży Akademickiej) (далей — НААМ). Аднак яно не паспела разгарнуць шырокай дзейнасці ў сувязі з падзеямі польска-савецкай вайны. Нарэшце на кангрэсе НААМ у Варшаве, які адбыўся 5—6 сакавіка 1922 г., гэтая арганізацыя была распушчана і замест яе была створана УМ [206, с. 27].

Ганаровым прэзідэнтам УМ быў абраны Р. Дмоўскі, што яшчэ раз падкрэсліла цесную сувязь арганізацыі з польскімі нацыяналістамі. Трэба адзначыць, што пасля 1934 г. УМ фактычна з'яўлялася маладзёжнай секцыяй партыі «Нацыянальнае аб'яднанне» (Stronnictwo Narodowe), якая знаходзілася ў правай апазіцыі да «санацыі».

Ідэалогія УМ насіла яскрава нацыяналістычны характар. Яе «Ідэйная дэкларацыя» абвяшчала, што арганізацыя аб'ядноўвае і выхоўвае моладзь у адпаведнасці з прынцыпам: нацыя складае непадзельную гістарычную цэласнасць пакаленняў, якія памерлі, жывуць зараз і прыйдуць у будучыні. Быць палякам азначала быць жывой часткай нацыянальнага арганізма, адчуваць адказнасць за яго мінулы і будучы лёс, кіравацца ў сваім жыцці думкай аб велічы і моцы Польшчы. Сапраўдны паляк павінен быў супрацьстаяць усім памкненням асоб ці грамадскіх груп, якія пагражаюць інтарэсам Айчыны, і змагацца з імі. Таксама «Дэкларацыя» падкрэслівала, што духоўная творчасць павінна абапірацца на родныя элементы.

Істотным момантам было тое, што важнай крыніцай маральнай сілы грамадства і гарантыяй яго высокага этычнага ўзроўню аб'яўлялася рэлігія. Пры гэтым каталіцкі касцёл павінен быў адыгрываць вядучую ролю ў рэлігійным жыцці польскай нацыі. Яшчэ адной важнай умовай развіцця нацыянальнага арганізму «Дэкларацыя» УМ аб'яўляла сямейныя каштоўнасці.

Неад'емным элементам ідэалогіі УМ з'яўлялася вялікадзяржаўнасць. Дэкларавалася, што польская дзяржава павінна быць вялікай дзяржавай, каб забяспечыць нацыі поўнае развіццё. Яна (дзяржава) павінна была аб'яднаць у сваіх межах усе

Рэпазіторый БарДУ

польскія землі, «якія зараз знаходзяцца пад чужым панаваннем», і служыць гістарычным задачам польскай нацыі, забяспечваць росквіт яе духоўных і матэрыяльных сіл.

«Дэкларацыя» УМ закранала і пытанне пра шматнацыянальны характар польскай дзяржавы. Яна лічыла, што свабоднае культурнае развіццё «племянной асаблівасці» павінна весці да аб’яднання «асобных груп польскага насельніцтва» і ўзбагачаць польскую нацыянальную цывілізацыю. Фактычна гаворка ішла пра паланізацыю славянскіх меншасцяў, якія пражывалі на тэрыторыі 2-й РП. Грамадзяне, якія не адчуваюць сувязі з нацыяй, павінны былі разам з іншымі падпарадкоўвацца і служыць польскім нацыянальным інтарэсам.

Важным элементам ідэалогіі маладых польскіх нацыяналістаў быў антысемітызм. Яўрэі аб’яўляліся «чужой расавай групай», якая ўносіць разлад у польскае нацыянальнае жыццё. Таму задачай польскай палітыкі ў адносінах да яўрэяў аб’яўлялася іх культурная, палітычная і гаспадарчая ізаляцыя і змяншэнне колькасці яўрэяў у польскай дзяржаве.

Закраналіся ў дэкларацыі і пытанні эканомікі. Умовай палітычнай незалежнасці прызнавалася яе гаспадарчая незалежнасць. Польская эканоміка павінна была дасягнуць самазабеспячэння. Таксама патрабавалася дасягнуць большай раўнавагі паміж асобнымі слаямі грамадства.

У заключэнні дэкларацыі заяўлялася, што УМ будзе развіваць і ажыццяўляць вышэйпрыведзеныя прынцыпы польскай нацыянальнай ідэі [126].

На чале УМ стаяў Вярхоўны савет, які складаўся з дваццаці членаў. У кожным з універсітэтаў існаваў гурток УМ, які з’яўляўся даволі самастойнай арганізацыйнай адзінкай, паколькі цэнтральныя ўлады саюза не ўмешваліся ў яго бягучую дзейнасць. Кандыдаты, што жадалі ўступіць у арганізацыю, павінны былі прайсці падрыхтоўчы курс, на якім вывучалася праграма і ідэалогія нацыяналістаў. Курс завяршаўся экзаменам [206, с. 27—28].

Неабходна адзначыць, што дзейнасцю УМ фактычна кіравалі дзве структуры — яўная і тайная. Лічыцца, што менавіта дзякуючы працы апошняй і забяспечваўся ўплыў арганізацыі сярод студэнцтва. У склад тайнага кіраўніцтва ўваходзілі агульнапольская Нацыянальная ліга (Liga Narodowa),

Рэпазіторый БарДУ

а таксама арганізацыя «Зэт» (Zet) і яе філіял «Белы арол» (Orzeł Biały). У кожным універсітэце, акрамя фармальнага кіраўніцтва гуртка УМ, існавалі «групы зэтовы». Арганізацыя «Зэт» была цэнтралізаванай і мела строгую дысцыпліну. Яна маскіравала сваю дзейнасць не толькі ад сваіх праціўнікаў, але і ад шырокага кола прыхільнікаў. Кожная з ячэек «Зэта» складалася з 5—10 членаў (звычайна гэта былі студэнты старэйшых курсаў). Менавіта яны распрацоўвалі планы агульнаўніверсітэцкіх акцый, разглядалі персанальныя справы, зацвярджалі спісы праўленняў асобных арганізацый. На чале групы стаяў камісар, якому таксама падпарадкоўваўся «Белы арол» — ніжэйшы арганізацыйны ўзровень, падзелены на секцыі. Галоўнай з гэтых секцый з'яўлялася палітычная. Мэтай яе было кіраўніцтва палітычнай дзейнасцю ў студэнцкім асяроддзі і вызначэнне тактыкі УМ. Акрамя таго, існавалі спецыяльныя секцыі для кіраўніцтва іншымі маладзёжнымі арганізацыямі і секцыя, якая адказвала за працу сярод студэнтак (секцыя каляжанак). Кіраўнік «групы зэтовай» не абіраўся, а прызначаўся зверху, прычым ім мог стаць толькі мужчына. Жанчыны наогул не маглі належаць да арганізацыі «Зэт», нават кіраўнікі секцыі каляжанак былі мужчынамі. Гэтая ўнутраная канспірацыя УМ захавалася да 1939 г. [206, с. 33; 300, с. 25—26].

УМ фактычна апанавала большасць агульнастудэнцкіх арганізацый. Кожны член аб'яднання быў абавязаны актыўна працаваць у іншай студэнцкай арганізацыі, куды яго накіроўвала кіраўніцтва УМ. Доўгі час маладыя польскія нацыяналісты не мелі канкурэнтаў у студэнцкім асяроддзі.

Напрыклад, пад уплывам УМ знаходзілася існаваўшая ў кожным універсітэце «Братняя дапамога» (Bratnia Pomoc) (далей — БД). Гэта была арганізацыя студэнцкай самадапамогі, якая ставіла перад сабой мэту аказання матэрыяльнай падтрымкі (непасрэднай і апасродкаванай) сваім бедным членам. Мэта аб'яднання ажыццяўлялася праз арганізацыю адпаведных мерапрыемстваў і ўстаноў, а таксама праз выдзяленне грашовых пазык. Таксама арганізацыя падтрымлівала студэнцкія звароты па грашовую дапамогу да ўніверсітэцкага кіраўніцтва. У выніку намаганняў маладых польскіх нацыяналістаў членамі арганізацыі не маглі быць яўрэі [50, арк. 9—10].

Рэпазіторый БарДУ

Арганізацыі асобных універсітэтаў стваралі агульнапольскі саюз БД з сядзібай у Варшаве. У 1929 г. па ўсёй краіне БД аб’ядноўвалі каля 27 тыс. чалавек (каля 60% усіх студэнтаў 2-й РП). Як адзначаюць сучасныя польскія даследчыкі, дзеячы УМ засядалі ў кіраўніцтве амаль усіх універсітэцкіх БД і ў іх цэнтральным праўленні ў Варшаве, выконваючы кіруючыя функцыі [206, с. 32].

Таксама польскія нацыяналісты дамінавалі ў навуковых гуртках, якія забяспечвалі студэнтам дапамогу ў навучанні, набыцці дарагіх падручнікаў, арганізоўвалі студэнцкую навуковую дзейнасць. Гэтыя гурткі аб’ядноўвалі да 46% навучэнцаў польскіх універсітэтаў. Лічыцца, што да 1927 г. гэтыя арганізацыі таксама былі ахоплены ўплывам УМ [206, с. 31].

Таксама прыхільнікамі польскай нацыяналістычнай ідэалогіі з’яўляліся большасць студэнцкіх карпарацый, якія аб’ядноўваліся ў створаным у 1921 г. Саюзе польскіх акадэмічных карпарацый (Związek Polskich Korporacji Akademickich) (далей — СПАК). Гэты саюз займаўся як арганізацыйнымі праблемамі карпарацыйнага жыцця, так і ўзмацненнем пазіцый карпарацый на тэрыторыі ўніверсітэтаў 2-й РП [204, с. 10].

Усяго ў 1921—1939 гг. у СПАК уваходзілі 108 карпарацый: 33 — у Варшаве, 25 — у Познані, 19 — у Львове, 15 — у Кракаве, 8 — у Вільні, 2 — у Любліне, 1 — у Цешыне. Таксама пяць членаў саюза існавалі за межамі 2-й РП: чатыры — у Гданьску і адзін — у Вене. Што непасрэдна да Вільні, то тут членамі СПАК у розны час былі карпарацыі «Палонія», «Баторыя», «Палесія», «Вільненсія», «Крэсовія», «Леаніданія», «Канкордзія Вільненсіс» і «Філамацыя Вільненсіс» [323].

Менавіта ў нетрах СПАК быў створаны «Арганічны статут польскай акадэмічнай карпарацыі», які быў асновай для статутаў асобных карпарацый. Згодна з ім, карпарацыя з’яўлялася ідэйна-выхаваўчым аб’яднаннем польскай студэнцкай моладзі. Карпарацыі мелі мэту праз супрацоўніцтва ў цесным коле калег-сяброў падрыхтаваць сваіх членаў да грамадзянскай працы для дабрабыту Айчыны. «Ідэйная дэкларацыя», якая змяшчалася ў статуце, аб’яўляла, што мэтай жыцця кожнага карпаранта з’яўляецца «праца для Польшчы, для яе велічы і моцы». Дабро нацыі і дзяржавы лічылася для яго «найвышэйшым законам, мерай маральных вартасцяў, прыкладам дзейнасці». Карпарант павінен

Рэпазіторый БарДУ

быў супрацьстаяць усім плыням і намаганням, якія ставяць асабістыя, партыйныя і класавыя інтарэсы вышэй за інтарэсы нацыі і дзяржавы. Ён павінен быў таксама разумець «небяспеку чужых элементаў». Адзначалася, што «ўсюды і заўсёды ён становіцца ў абарону польскасці, як у духоўнай, так і матэрыяльнай сферы». Карпарант не меў права ўзвышаць сябе над іншымі па прычыне свайго нараджэння, маёмаснага і сацыяльнага становішча. Заяўлялася, што «кожны паляк з'яўляецца для яго братам» [283]. Такім чынам, карпаранцкія ідэйныя пастулаты былі блізкімі да ідэяў УМ.

Карпарацыі, якія ўваходзілі ў СПАК, імкнуліся захаваць выключна польскі характар. Быў забаронены прыём асоб украінскай і нямецкай нацыянальнасці і іудзейскага веравызнання. Аднак не было перашкод для тых, хто меў «чужое» паходжанне, але лічыў сябе палякам і быў хрысціянінам. З другога боку, у карпарацыі быў закрыты ўваход прыхільнікам камуністычнай і сацыялістычнай ідэалогіі, а таксама масонам. Пры гэтым многія карпаранты з'яўляліся членамі УМ, а з 1923 г. карпарацыі на выбарах у органы студэнцкага самакіравання пастаянна ішлі ў выбарчых спісах польскіх нацыяналістаў. Нягледзячы на фармальную апалітычнасць, карпаранты неаднаразова выказваліся па актуальных пытаннях палітычнага і грамадскага жыцця. Напрыклад, у 1928 г. на VII Агульнакарпарацыйным з'ездзе была выкладзена новая рэдакцыя «Ідэйнай дэкларацыі». У ёй прапаноўваўся пастулат вяртання ў польскія межы заходніх зямель (мяжа на Одэры і Нісе) і былых «усходніх ускраін» Рэчы Паспалітай (украінскіх і беларускіх зямель), якія «дзякуючы Польшчы маюць сваё багацце і культуру». Таксама падкрэслівалася неабходнасць развіцця ўсходніх зямель 2-й РП і працы над нацыянальным (зразумела, польскім) усведамленнем насельніцтва гэтых тэрыторый. Заяўлялася, што Польшча павінна быць дзяржавай, у якой польская нацыя з'яўляецца адзіным і поўным гаспадаром [204, с. 11—14].

Абапіраючыся на падтрымку арганізацый БД, навуковых гурткоў і карпарацый, польскія нацыяналісты адыгрывалі кіруючую ролю на агульнаакадэмічных з'ездах (акадэмічных сеймах), якія адбываліся кожныя два гады і з'яўляліся вярхоўнымі прадстаўніцтвамі студэнтаў 2-й РП. Ужо на ІІ з'ездзе ў Вільні

Рэпазіторый БарГУ

ў 1921 г. яны атрымалі палову месцаў у Выканаўчым камітэце, які меў манапольнае права рэпрэзентаваць студэнцкую моладзь унутры краіны і за яе межамі. Потым дзеячы УМ атрымалі перамогу на выбарах дэлегатаў на III з'езд (1923 г.). Паміж нацыяналістамі і левымі ўзнікла спрэчка вакол пытання аб прынцыпах выбараў дэлегатаў. Левыя арганізацыі выступалі за прапарцыянальную сістэму, польскія нацыяналісты — за мажарытарную. Апошняя пазіцыя перамагла. У выніку левыя байкатавалі з'езд, а члены УМ і клерыкальнага «Адраджэння» атрымалі магчымасць навязаць студэнцкаму руху свае ідэйна-праграмныя прынцыпы. Напрыклад, быў прыняты статут Нацыянальнага саюза польскай акадэмічнай моладзі (Związek Narodowy Polskiej Akademickiej Młodzieży) (далей — НСПАМ), які аб'ядноўваў усё студэнцтва 2-й РП. Гэты статут выключаў магчымасць членства ў арганізацыі яўрэяў і іншых нацыянальных меншасцяў [206, с. 32].

Праўда, неабходна адзначыць, што на IV з'ездзе ў Вільні ў 1925 г. у статут НСПАМ былі ўнесены некаторыя змены. Так, «кіруючыся пачуццём неабходнасці забяспячэння доступу да саюза і карыстання яго інстытутамі тым прадстаўнікам тэрытарыяльных меншасцей, якія шчыра і лаяльна стаяць на грунце польскай дзяржаўнасці», першы артыкул статута быў папоўнены заўвагай, што азначэнне «нацыянальны» ў назве саюза павінна разумецца як «дзяржаўны». Такім чынам, украінскія і беларускія студэнты атрымалі магчымасць уступаць у НСПАМ. Студэнтам-яўрэям уваход па-ранейшаму быў забаронены [313, с. 76].

Акрамя таго, з'езд, аб'явіўшы яўрэяў палітычна і эканамічна варожым элементам для польскай дзяржаўнасці, прапанаваў увесці ў адносінах да іх абмежаванне на паступленне ў ВНУ 2-й РП. Адначасова з'езд звярнуўся да ўлад з прапановай утварыць ва УСБ кафедру беларусазнаўства, а таксама заклікаў польскую студэнцкую моладзь да ўсталявання «жывога інтэлектуальнага і сяброўскага кантакту» з украінскімі і беларускімі студэнтамі [313, с. 76—77].

Пасля майскага перавароту 1926 г. УМ знаходзілася ў выразнай апазіцыі да «санацыі». Пры гэтым яе ўплыў у агульнастудэнцкіх арганізацыях толькі павялічыўся. У 1927 г. на выбарах на V агульнаакадэмічны з'езд нацыяналісты атрымалі 71 са 101 мандата.

Рэпазіторый БарДУ

Дзякуючы гэтаму, члены УМ мелі безумоўную большасць у кіраўніцтве агульнапольскіх студэнцкіх арганізацый [206, с. 33].

Паліцэйскія рапарты паведамлялі пра тое, што УМ «сканцэнтравала ў сваіх руках усе ніці нацыяналістычнай працы сярод моладзі, узгадняе акцыі ў асобных сферах працы і надае ім ідэйны накірунак». Яны ж адзначалі, што адной з найважнейшых задач УМ з'яўляецца імкненне да ахопу ўсяго студэнцкага жыцця ва ўсіх яго праявах. Улады прызнавалі, што дадзенае аб'яднанне з'яўляецца самай моцнай палітычнай арганізацыяй у студэнцкім асяроддзі і цалкам захапіла ўсе важнейшыя пляцоўкі ўніверсітэцкага жыцця [206, с. 34].

У 1929 г. на чарговым агульнаакадэмічным з'ездзе спіс нацыяналістаў атрымаў 11 844 галасы з 15 963. У пераліку на мандаты гэта дало УМ 80 месцаў са 104 [206, с. 35]. «Санацыйныя» ўлады імкнуліся аслабіць пазіцыі сваіх апанентаў у студэнцкім асяроддзі. Менавіта ў сувязі з гэтым і была праведзена рэформа вышэйшай школы, якая значна абмяжоўвала акадэмічную аўтаномію і дзейнасць студэнцкіх арганізацый. Згодна з новым заканадаўствам, былі ліквідаваны СПАК і НСПАМ, значна абмяжоўвалася самастойнасць БД. Аднак неабходна прызнаць, што сур'ёзна падарваць уплывы польскіх нацыяналістаў ва ўніверсітэцкім асяроддзі, за рэдкім выключэннем, не ўдалося. Так, напрыклад, СПАК працягваў дзейнічаць нелегальна. У чэрвені 1933 г. ён перажыў раскол, калі яго пакінулі 12 карпарацый, незадаволеных радыкальнымі нацыяналістычнымі настроямі ў СПАК. Сярод іх была і самая старэйшая з іх, віленская «Палонія». Але ў далейшым усе гэтыя карпарацыі паступова вярнуліся назад. Выключэннем засталася толькі «Палонія», якая да 1939 г. так і не вярнулася ў саюз [204, с. 24].

Акрамя таго, як ужо адзначалася вышэй, у другой палове 1930-х гг. «санацыйны» рэжым вымушаны быў пайсці на некаторыя саступкі ў кантролі за акадэмічнай аўтаноміяй. Пэўныя колы «санацыі» нават пайшлі на супрацоўніцтва з польскімі нацыяналістамі, што праявілася ў стварэнні СМП. Такім чынам, неабходна прызнаць, што УМ на працягу ўсяго міжваеннага перыяду захоўвала сваё дамінаванне ў студэнцкім асяроддзі.

Рэпазіторый БарДУ

4.4 Сіяніцкія маладзёжныя арганізацыі

Як ужо адзначалася вышэй, 2-я РП з'яўлялася шматнацыянальнай дзяржавай. Зразумела, што гэта аказвала самы непасрэдны ўплыў на развіццё маладзёжнага руху. На працягу ўсяго міжваеннага перыяду ў краіне, у тым ліку і на тэрыторыі Заходняй Беларусі, дзейнічаў шэраг груповак і арганізацый, якія імкнуліся распаўсюдзіць свой уплыў на прадстаўнікоў маладога пакалення розных нацыянальнасцяў — беларусаў, украінцаў, літоўцаў, яўрэяў.

Менавіта на гэты час прыпадаў пік грамадска-палітычнай актыўнасці яўрэйскага насельніцтва 2-й РП. Палітычная дыферэнцыяцыя сярод яўрэйскага насельніцтва была вельмі значнай. Калі не лічыць фракцый у межах палітычных партый і тых арганізацый, якія мелі яўрэйскія секцыі (як, напрыклад, КПЗБ), у яўрэйскім асяроддзі існавала 6—8 палітычных партый з супрацьлеглымі праграмамі: крайне левыя, рэфармісцкія, цэнтрысцкія, кансерватыўныя артадоксы і крайнія нацыяналісты [220, с. 350]. Пры іх мелася шырокая сетка прафсаюзных, рэлігійных, культурна-асветніцкіх і маладзёжных арганізацый. Дзякуючы гэтаму яўрэйская моладзь актыўна ўключалася ў палітычнае жыццё. Як адзначае амерыканскі гісторык Э. Мендэльсон, «для маладога польскага яўрэя, асабліва ў 30-я гады, удзел у маладзёжным палітычным руху ці партыі быў нормай, тым, чаго ад яго чакалі» [194, с. 77].

Вышэй ужо ішла размова пра бундаўскую маладзёжную арганізацыю «Цукунфт». Але паколькі Бунд (а разам з ім і «Цукунфт») лічыў сябе рэвалюцыйнай арганізацыяй і адмаўляў магчымасць пабудовы яўрэйскай дзяржавы ў Палесціне, гэта выклікала супрацьстаянне з іншымі яўрэйскімі арганізацыямі. Таму аўтар палічыў магчымым вылучыць «Цукунфт» з яўрэйскага маладзёжнага руху, які так ці інакш быў звязаны з ідэямі сіянізму і стварэння дзяржавы Ізраіль.

Адной з такіх арганізацый было аб'яднанне «Яўрэйская сацыялістычная моладзь "Фрайгайт"» (Frajgajt, ці «Свабода»), Гэты маладзёжны саюз быў цесна звязаны з партыяй Паалей Цыён (Poalej Tsion, ці «Рабочыя Сіёна») (далей — ПЦ), якая імкнулася

Рэпазіторый БарДУ

сумясціць у сваёй ідэалогіі прынцыпы палітычнага сіянізму Т. Герцля і навуковы сацыялізм К. Маркса [94, с. 235].

ПЦ прапагандавала стварэнне асобнай яўрэйскай эканомікі і будаўніцтва яўрэйскай сацыялістычнай дзяржавы ў Палесціне. Яшчэ ў 1920 г. партыя раскалолася на левую і правую ПЦ. Маладзёжным крылом ПЦ (правай) і быў «Фрайгайт». Што да маладзёжнага філіяла ПЦ (левай) — «Югенда» (Jugnt, ці «Маладосць»), то ён меў значна меншы ўплыў на тэрыторыі Заходняй Беларусі [94, с. 238].

«Фрайгайт» быў створаны ў 1925 г. Гэта была найменш радыкальная яўрэйская сацыялістычная маладзёжная арганізацыя. Яна ўваходзіла ў склад сусветнага Саюза яўрэйскай сацыялістычнай моладзі і праз яго належала да Сацыялістычнага інтэрнацыянала моладзі [263, с. 24].

Апорнымі пунктамі ПЦ, а значыць і «Фрайгайта», у Заходняй Беларусі былі Пінск, Брэст, Косава і Пружаны [29, арк. 101]. У архіўных матэрыялах таксама ўтрымліваюцца звесткі аб існаванні арганізацый «Фрайгайта» ў Навагрудку, Гродне, Беластоку і Вільні [29, арк. 3; 42, арк. 81; 44, арк. 143]. ЦК КСМЗБ паведамляў у 1933 г., што ў многіх месцах актывізавалася і ўмацавалася арганізацыя сіяністаў-сацыялістаў — «Фрайгайт» [40, арк. 245].

Ідэйна блізкім да «Фрайгайта» быў «Хехалуц» (Khekhaluz, ці «Піянер»). Гэтая міжнародная сіянісцкая маладзёжная арганізацыя была створана ў Расіі ў канцы Першай сусветнай вайны. У пачатку 1920-х гг. у сувязі з рэпрэсіямі з боку Савецкай улады цэнтр арганізацыі быў перанесены ў Берлін, а потым у Варшаву. У 1930-я гг. саюз стаў па-сапраўднаму масавым: к 1933 г. колькасць яго членаў дасягнула 83 тыс. чалавек. Рух ахапіў не толькі Усходнюю Еўропу, але нават Кубу, Ірак і Паўднёвую Афрыку. Пры гэтым каля чвэрці членаў «Хехалуца» прыпадала на 2-ю РП [75, с. 468—469]. Ячэйкі саюза ў 1930-я гады існавалі ў Брэсце [37, арк. 14], Ружанах [31, арк. 87], Навагрудку [32, арк. 95], Вільні [32, арк. 96], Пінску [39, арк. 24] і Беластоку [36, арк. 163].

У 1938 г. «Фрайгайт» аб'яднаўся з «Хехалуцам» [263, с. 24].

Яшчэ адной арганізацыяй, блізкай да «Фрайгайту», быў «Хашамер Хацаір» (Khashamer Khazair, ці «Юны страж»). Упершыню «Хашамер» з'явіўся ў 1913 г. у Галіцыі. У Польшчы ён

Рэпазіторый БарДУ

быў зарэгістраваны ў 1918 г. Да сярэдзіны 1920-х гг. гэтая арганізацыя зблізілася з ПЦ (правай) і прыняла сацыялістычную ідэалогію. З 1927 г. разам з ПЦ яна ўваходзіла ў склад Лігі працуючай Палесціны [263, с. 24].

Асноўнымі задачамі «Хашамера» былі аздараўленне яўрэйскага народа як фізічна, так і духоўна; пераадольванне яго (народа) ненармальнай структуры; аднаўленне яўрэйскага жыцця ў Ізраілі і далучэнне яўрэйскай моладзі да нацыянальных каштоўнасцей і фізічнай працы [67, с. 42].

«Хашамер» абапіраўся на скаўцкія ўзоры і меў дзве ўзроставыя групы: з 12 да 16 гадоў (цофім — вартавыя) і з 16 да 20 гадоў (шамеры — стражы). Вядома, што пярвічныя ячэйкі «Хашамера» — «гнёзды» — існавалі ў гарадах і мястэчках Заходняй Беларусі. Найбольш буйныя былі ў Брэсце [37, арк. 14], Навагрудку [32, арк. 95], Вільні [32, арк. 96], Пінску [39, арк. 24] і Беластоку [36, арк. 163].

Асноўныя формы працы сіяніцкіх арганізацый з моладдзю былі амаль аднолькавымі. Палітычнай дзейнасці надавалася мала ўвагі. Акрамя арганізацыі вольнага часу, вялася пэўная культурна-асветніцкая дзейнасць — ствараліся розныя гурткі, праводзіліся лекцыі, у асноўным па гісторыі сіяніцкага руху і Ізраіля. Вялікае значэнне надавалася развіццю спорту сярод яўрэйскай моладзі. Фізічная падрыхтоўка з'яўлялася часткай сіяніцкай кампаніі па нармалізацыі яўрэйскага жыцця [75, с. 689]. Для ажыццяўлення гэтай задачы пад уплывам сіяніцкіх арганізацый на тэрыторыі Заходняй Беларусі дзейнічалі спартыўныя клубы «Хапаэль» (Khapoel) і «Макабі» (Makabi). Многія яўрэйскія юнакі і дзяўчаты прыходзілі ў сіяніцкі рух менавіта праз спартыўныя секцыі гэтых клубаў.

Аднак галоўнай сваёй задачай «Фрайгайт», «Хехалуц» і «Хашамер Хацаір» лічылі «хахшару» — падрыхтоўку да эміграцыі і актыўнага жыцця ў Палесціне. У час гэтай падрыхтоўкі сіяніцкія саюзы стваралі кібуцы — калектыўныя сельскагаспадарчыя паселішчы. Жыццёвыя ўмовы ў гэтых цэнтрах спецыяльна былі спартанскімі і прымітыўнымі. Існаваў цэлы культ самаахвярнасці. Усе намаганні былі накіраваны на стварэнне звычкі да цяжкай фізічнай працы. Вельмі часта ў цэнтрах падрыхтоўкі адсутнічалі нават прасцейшыя бытавыя выгоды.

Рэпазіторый БарДУ

Неабходна адзначыць, што многія лідары сіянізму, у тым ліку і Д. Бен-Гурыён, сумняваліся ў эфектыўнасці «хахшары» за межамі Палесціны, паколькі ўмовы ў Еўропе моцна адрозніваліся ад Палесціны [75, с. 469—470].

Тым не менш рух па стварэнню кібуцаў набыў шырокі размах у 2-й РП, у тым ліку і на тэрыторыі заходнебеларускіх ваяводстваў. Практычна ўсюды, дзе існаваў «Хехалуц» ці «Хашамер», рабіліся спробы арганізаваць калектыўныя паселішчы яўрэйскай моладзі.

Яшчэ адной масавай сіяністцкай маладзёжнай арганізацыяй было Аб'яднанне яўрэйскай моладзі імя Трумпельдора ў Польшчы «Брыт-Трумпельдор» — «Бейтар» (Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej imenia Trumpeldora w Polsce "Brit-Trumpeldor" — "Bejtar"). Гэты саюз знаходзіўся пад кантролем арганізацыі сіяністаў-рэвізіяністаў, ідэйным лідарам якіх з'яўляўся Уладзімір (Зееў) Жабацінскі. У адрозненне ад вышэйназваных арганізацый, рэвізіяністы і «Бейтар» дэкларавалі «неразбаўлены» сіянізм, адмаўляючы элементы сацыялістычнай ідэалогіі. Мэтаю рэвізіяністаў было «прыцягнуць максімальную колькасць яўрэяў у самы кароткі перыяд часу ў Палесціну» і неадкладнае стварэнне дзяржавы Ізраіль [65, с. 504]. Вялікае значэнне для гэтага, на думку У. Жабацінскага і яго прыхільнікаў, мела «мілітарызацыя яўрэйскай моладзі ў Эрэц-Ізраілі і ў дыяспары» [75, с. 504].

Менавіта для гэтага і ўзнік «Бейтар». Спачатку ён быў створаны ў Рызе, але хутка распаўсюдзіўся па ўсёй Усходняй Еўропе. Галоўныя сілы арганізацыі былі сканцэнтраваны ў 2-й РП, дзе яе лідарам стаў ураджэнец Брэста М. Бегін [65, с. 504]. На тэрыторыі Заходняй Беларусі найбольшы ўплыў рэвізіяністы мелі ў Вільні, Беластоку, Брэсце і Сувалках [29, арк. 92]. Існаваў «Бейтар» і ў іншых гарадах і мястэчках рэгіёна. Па падліках польскіх даследчыкаў, у 1936 г. «Бейтар» налічваў 52 тыс. членаў, з іх 75% — у Польшчы. Такім чынам, гэтая ваенізаваная арганізацыя мела тут кадравую базу большую, чым колькасны склад тагачасных армій невялікіх еўрапейскіх краін [222, с. 12].

У студзені 1929 г. «Бейтар» арганізаваў канферэнцыю ў Варшаве, у якой удзельнічалі лідары яго нацыянальных аддзяленняў. На ёй У. Жабацінскі быў прызначаны кіраўніком сусветнага «Бейтара». Гэта было ратыфікавана на І Міжнародным кангрэсе «Бейтара» ў Гданьску ў 1931 г., на якім прысутнічалі

Рэпазітарый БарДУ

прадстаўнікі ад 24 краін. Прынцыпы і мэты «Бейтара», прынятыя там, уключалі наступныя палажэнні:

1) націск на «маністычны» сіянізм, які азначаў адданасць ідэі чыстага сіянізму;

2) імкненне стварыць яўрэйскую дзяржаву на абодвух берагах ракі Іардан;

3) абавязковая ваенная падрыхтоўка і эміграцыя ў Палесціну;

4) выхаванне паняцця «хадар» (годнасць) у самым шырокім сэнсе гэтага слова;

5) абавязковае вывучэнне іўрыту;

6) безумоўнае (татальнае) падпарадкаванне вышэйшым установам «Бейтара» [193].

У асноўным у «Бейтар» ішлі вучні старэйшых класаў сярэдніх школ, студэнты, але прысутнічалі і маладыя рабочыя, якія бачылі ў эміграцыі ў Палесціну выхад з таго цяжкага становішча, у якім яны апынуліся ў выніку эканамічнага крызісу [29, арк. 92].

Мэтай сваёй дзейнасці «Бейтар» у Польшчы абвяшчаў «выхаванне моладзі ў накірунку фарміравання характараў, развіцця фізічных здольнасцяў, падтрымання нацыянальных пачуццяў, фарміравання розуму і уменняў грамадскага жыцця... а таксама падрыхтоўку да фізічнай і прафесійнай працы ў Палесціне». Трэба адзначыць, што асобнай мэтай статут арганізацыі называў «развіццё ў членаў аб'яднання грамадзянскага пачуцця і лаяльнасці ў адносінах да Польскай дзяржавы» [284, с. 1].

Згодна са статутам, для дасягнення сваіх мэтаў «Бейтар» арганізоўваў гімнастычныя заняткі, паходы, летнія лагеры і калоніі, курсы фізічнага выхавання, злёты, гутаркі, даклады, таварыскія сходы, бібліятэкі, выданне газет і часопісаў [284, с. 1—2].

Да кіруючых органаў аб'яднання адносіліся: агульны з'езд, Галоўнае праўленне, рэвізійная камісія і Вярхоўны суд [284, с. 3]. Штаб-кватэра «Бейтара» знаходзілася ў Варшаве. Па рашэнні цэнтральнага кіраўніцтва на пэўнай тэрыторыі 2-й РП маглі ствараццa аддзяленні аб'яднання, якія ў сваёй дзейнасці карысталіся ўнутранай аўтаноміяй [284, с. 5—6].

Такім чынам, як і іншыя сіяніцкія маладзёжныя саюзы, «Бейтар» у першую чаргу рыхтаваў сваіх членаў да жыцця ў Палесціне. Таксама ён меў і свае кібуцы. Пры гэтым характэрна, што на глебе канкурэнцыі і барацьбы за сферы ўплыву часта

Рэпазіторый БарДУ

адбываліся сутычкі паміж членамі кібуцаў сіяністаў-сацыялістаў і рэвізіяністаў.

Сярод іншых яўрэйскіх маладзёжных арганізацый «Бейтар» вылучаўся сваёй тэндэнцыяй да выкарыстання ваеннай атрыбутыкі. Характэрнымі асаблівасцямі аб’яднання былі ўніформа (члены арганізацыі насілі мундзіры карычневага колеру — колеру палесцінскай зямлі), парады, вайсковая арганізацыя і дысцыпліна, а таксама навучанне валоданню зброяй. Лідары рэвізіяністаў лічылі, што без сістэматычнага развіцця пэўных мужчынскіх якасцяў, якіх яўрэі доўгі час былі пазбаўлены, задача нацыянальнага адраджэння з’яўляецца недасягальнай. Ваенная падрыхтоўка, культ правадыра і непрыхаваная мілітарысцкая ідэалогія надавала гэтай арганізацыі пэўнае падабенства з праварадыкальнымі рухамі фашысцкага ўзору [75, с. 514—515]. Гэтае падабенства выяўлялася і ў тым, што рэвізіяністы, змагаючыся за пашырэнне свайго ўплыву, не выбіралі сродкаў і вельмі часта звярталіся да гвалтоўных метадаў барацьбы.

На працягу ўсяго міжваеннага перыяду даволі актыўным быў яўрэйскі студэнцкі рух. Як ужо адзначалася вышэй, з-за дзейнасці польскіх нацыяналістаў студэнты-яўрэі не маглі ўступаць у агульнастудэнцкія аб’яднанні 2-й РП. У выніку яны былі вымушаны ствараць свае паралельныя структуры як на тэрыторыі асобных універсітэтаў, так і на ўзроўні ўсёй краіны. Напрыклад, ва УСБ дзейнічалі навуковыя гурткі яўрэйскіх студэнтаў-прававедаў, біёлагаў, хімікаў, аграномаў, медыкаў, фармацэўтаў, гуманітарыяў. Акрамя таго, існавалі яўрэйскі студэнцкі спартыўны клуб і Аб’яднанне ўзаемнай дапамогі студэнтаў-яўрэяў (Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Studentow Żydow, ці «Узаемная дапамога», аналаг «Братняй дапамогі») [235, с. 51—54]. Падобная сітуацыя існавала і ў іншых тагачасных універсітэтах.

У пачатку 1920-х гг. на нарадзе ў Вільні быў створаны часовы выканаўчы камітэт, які павінен быў прадстаўляць яўрэйскую студэнцкую моладзь усёй 2-й РП. У студзені 1923 г. па яго ініцыятыве ў Львове быў скліканы з’езд, які прыняў рашэнне аб стварэнні Саюза яўрэйскіх акадэмічных узаемадапаможных, культурных, спартыўных і прафесійных аб’яднанняў (Związek Żydowskich Akademickich Stowarzyszeń Samopomocowych, Kulturalnych, Sportowych i Zawodowych). Яго задачы: аказанне

Репозиторий БарГУ

дапамогі і арганізацыя яўрэйскай студэнцкай моладзі ў Польшчы, знешняе прадстаўніцтва яе прафесійных інтарэсаў, падтрыманне кантактаў з дзяржаўнымі і грамадскімі інстытутамі, арганізацыя акцый узаемадапамогі, каардынацыя дзейнасці арганізацый-членаў саюза, стварэнне новых аб'яднанняў. Членамі саюза маглі быць аб'яднанні ўзаемадапамогі студэнтаў-яўрэяў усіх ВНУ Польшчы [269, с. 6].

На першапачатковым этапе ў склад аб'яднання ўвайшлі яўрэйскія арганізацыі студэнцкай узаемадапамогі з Варшавы, Кракава, Львова і Вільні. Ад УСБ гэта было вышэйназванае Аб'яднанне ўзаемнай дапамогі студэнтаў-яўрэяў. Праз хуткі час да яго далучылісяся віленскія Яўрэйскі акадэмічны спартыўны клуб, Каса хворых і яўрэйскі краязнаўчы гурток [269, с. 12].

У далейшым быў распрацаваны статут арганізацыі, які адпавядаў патрабаванням заканадаўства. Сама арганізацыя стала называцца Саюзам яўрэйскіх акадэмічных аб'яднанняў самадапамогі ў Польшчы (Związek Żydowskich Akademickich Stowarzyszeń Samopomocowych w Polsce). Галоўнымі мэтамі саюза па-ранейшаму заставаліся матэрыяльная дапамога студэнтам-яўрэям і знешняе прадстаўніцтва іх інтарэсаў. Адначасова арганізацыя займалася пашырэннем культурна-асветніцкай дзейнасці сярод яўрэйскага студэнцтва. Дасягнення сваіх мэтаў саюз дабіваўся праз выдзяленне сваім членам належнай матэрыяльнай дапамогі з дзяржаўных, універсітэцкіх, камунальных і грамадскіх фондаў, будаўніцтва студэнцкіх дамоў і цэнтраў, арганізацыю летніх калоній і будаўніцтва санаторыяў, заснаванне стыпендый для незаможнай студэнцкай моладзі, стварэнне студэнцкіх кааператываў, арганізацыю навуковых экскурсій, выдавецкую дзейнасць [275, с. 152].

Члены аб'яднання дзяліліся на звычайных і надзвычайных. Да першых адносіліся ўніверсітэцкія арганізацыі ўзаемадапамогі студэнтаў-яўрэяў польскіх універсітэтаў, да другіх — легальныя навуковыя, культурна-асветніцкія, спартыўныя аб'яднанні студэнтаў-яўрэяў [275, с. 152—153].

Вядучую ролю ў кіраўніцтве як цэнтральных органаў аб'яднання, так і ў яго мясцовых філіялах адыгрывалі сіяністы. Цэнтральны выканаўчы камітэт арганізацыі ў сваіх справаздачах заяўляў, што імкнецца да таго, каб «студэнт-яўрэй мужна і яўна

Рэпазіторый БарДУ

прызнаваў сваю нацыянальнасць і аб’яднаў сваю барацьбу за права на навуку і хлеб з барацьбой усёй яўрэйскай грамадскасці за лепшую будучыню» [275, с. 6—7].

У выніку ўвядзення новага заканадаўства аб вышэйшай школе міжуніверсітэцкі Саюз яўрэйскіх акадэмічных аб’яднанняў самадапамогі ў Польшчы быў вымушаны спыніць сваю дзейнасць. Але яго рэгіянальныя аддзяленні працягвалі існаваць, і яўрэйскі студэнцкі рух паспяхова развіваўся да самага 1939 г.

Адной з праяваў гэтай паспяховасці была і дзейнасць яўрэйскіх студэнцкіх карпарацый. Трэба адзначыць, што, у адрозненне ад іншых карпарацый, яны мелі свае сядзібы не толькі ва ўніверсітэцкіх цэнтрах, але таксама і ў тых гарадах, адкуль паходзілі значныя групы яўрэйскіх студэнтаў. Таму, напрыклад, на тэрыторыі Заходняй Беларусі яны дзейнічалі не толькі ў Вільні, але і ў Беластоку і Баранавічах.

Першыя яўрэйскія студэнцкія карпарацыі з’явіліся яшчэ перад Першай сусветнай вайной у Львове і Кракаве. У міжваенны перыяд дзейнічала каля 40 такіх арганізацый. Іх можна падзяліць на тры накірункі: сіяніскія, рэвізіяніскія і асіміляцыйныя. Апошняя група была самай нешматлікай, яна выступала за раўнапраўе яўрэяў, але з адначасовым адмаўленнем ад нацыянальнай самасвядомасці на карысць ператварэння ў «палякаў іўдзейскага веравызнання» [323].

Асаблівасцю сіяніскіх карпарацый было тое, што яны, як і іншыя сіяніскія маладзёжныя арганізацыі, праводзілі «хахшару» — — падрыхтоўку да фізічнай працы ў Палесціне. Адначасова члены карпарацый актыўна ўдзельнічалі ў працы іншых сіяніскіх арганізацый [222, с. 6].

У студзені 1930 г. у Варшаве адбыўся з’езд сіяніскіх карпарацый, на якім прысутнічалі і прадстаўнікі Вільні. На з’ездзе быў створаны Саюз акадэмічных аб’яднанняў сіяніскіх карпарацый (Związek Akademickich Zrzeszeń Korporacji Sijonistycznych). У 1931 г. ён налічваў 18 членаў, у тым ліку 2 карпарацыі з Вільні — «Іарданія» і «Бетарыя». Лічылася, што сіяніскія карпарацыі «стануць салдатамі сіяніскай арганізацыі і будуць сцерагчы цэласнасць і чысціню ідэі». У лютым 1933 г. на з’ездзе савета сеньёраў карпарацый было заяўлена, што важнейшай задачай карпарацыйнага руху з’яўляецца падрыхтоўка студэнцкай

эміграцыі ў Палесціну. Таксама была адзначана неабходнасць барацьбы з уплывам крайніх левых арганізацый сярод студэнцкай моладзі [222, с. 7—9].

Пасля ўвядзення новага заканадаўства аб вышэйшай школе саюз вымушаны быў спыніць сваю дзейнасць. Адначасова адбыўся раскол на агульнасіянісцкія і рэвізіянісцкія карпарацыі. Адной з першых рэвізіянісцкіх карпарацый была вышэйназваная віленская «Іарданія», створаная ў 1929 г. Пашырэнне ўплываў рэвізіяністаў адбілася на дзейнасці карпарацый: яны пачалі больш актыўна ўдзельнічаць ва ўніверсітэцкім жыцці і працы рэвізіянісцкіх арганізацый. Як адзначаюць польскія даследчыкі, у невялікіх правінцыйных цэнтрах на карпаранцкіх кватэрах аб'ядноўвалася ўсё грамадска-палітычнае рэвізіянісцкае жыццё. Так было і ва ўніверсітэцкіх гарадах [222, с. 11].

На тэрыторыі ВНУ рэвізіяністы актыўна супрацьстаялі левым. Адначасова ў рэвізіянісцкіх карпарацыях квітнеў культ асобы Ю. Пілсудскага — першы тост у час сваіх сходаў яны звычайна падымалі за польскага дыктатара і У. Жабацінскага [222, с. 12].

Прынцыповай мэтай рэвізіянісцкіх карпарацый было «ідэйнае аб'яднанне сваіх членаў братэрскай сувяззю і накіраванне іх, у імя праўды і гонару, як да працы па адраджэнню яўрэйскай нацыі, так і да сумленнага выканання грамадзянскіх абавязкаў у адносінах да польскай дзяржавы». Галоўнай задачай лічылася змена псіхікі яўрэя — з баязліўца ён павінен быў ператварыцца ў грамадзяніна-салдата, байца за палесцінскую справу [222, с. 12]. Як бачым, ідэі карпарацый пераклікаліся з афіцыйнай ідэалогіяй «Бейтара».

На канец 1930-х гг. у 2-й РП існавала 13 рэвізіянісцкіх карпарацый. У асноўным яны дзейнічалі ва ўсходніх ваяводствах краіны. Звычайна ў адным горадзе існавала адна рэвізіянісцкая карпарацыя. Выключэннем была Вільня, дзе рэвізіяністы стварылі цэлых дзве карпарацыі — «Іарданію» і «Хасманею». У адрозненне ад польскіх, карпарацыі рэвізіяністаў актыўна працавалі ў гімназіях, ствараючы там свае школьныя філіялы. Найбольш значнымі з гэтых школьных карпарацый не толькі на тэрыторыі Заходняй Беларусі, але і ва ўсёй тагачаснай польскай дзяржаве былі «Макс Нардаў» пры «Іарданіі» ў Вільні і «Квірэй Арнонія» пры «Арноніі» ў Беластоку [222, с. 14].

Рэпазіторый БарДУ

У канцы 1930-х гг. назіралася імкненне да аб'яднання рэвізіянісцкіх карпарацый. На тэрыторыі Заходняй Беларусі ініцыятыву інтэграцыі праявіла вучнёўская карпарацыя «Квірэй Арнонія», якая ў канцы 1938 г. склікала карпарацыйны з'езд паўночна-ўсходніх зямель. На ім «Квірэй Арнонія», «Макс Нардаў» і «Кармелія» (з Баранавіч) стварылі аб'яднанне пад назвай «Картэль паўночна-ўсходніх зямель» [222, с. 14].

Што да асіміляцыйных карпарацый, то яны не змаглі разгарнуць шырокай дзейнасці. Адной з іх з'яўлялася віленская «Унітанія», створаная ў 1926 г. Праграма асіміляцыйных карпарацый прадугледжвала аб'яднанне студэнтаў без розніцы веравызнання для працы над пашырэннем польскай думкі і духу. Вылучаліся лозунгі дэмакратыі і цярпімасці, калі яны не супярэчаць інтарэсам радзімы — Польшчы. Праца ў асіміляцыйных карпарацыях павінна была змяніць духоўнае і інтэлектуальнае жыццё яўрэйскай моладзі і падрыхтаваць яе да інтэграцыі з польскім грамадствам [222, с. 16].

Асіміляцыйныя карпарацыі імкнуліся знайсці падтрымку ў польскіх карпарантаў, але безвынікова. З другога боку, яны былі аб'ектамі сталых нападак сіяністаў. У выніку асіміляцыйныя арганізацыі апынуліся ў ізаляцыі, колькасць іх членаў скарачалася. У 1938 г. сенат УСБ па прычыне малой колькасці членаў распусціў «Унітанію», апошнюю на той час асіміляцыйную карпарацыю на тэрыторыі 2-й РП [222, с. 16].

Такім чынам, можна прызнаць, што сіяністы даволі паспяхова распаўсюджвалі свой уплыў сярод яўрэйскай моладзі, асабліва ў студэнцкім асяроддзі. Пры гэтым унутры самога сіянісцкага руху ўсё большае значэнне набываў яго найбольш радыкальны накірунак, які быў прадстаўлены крайне правым «Бейтарам».

4.5 Беларускі нацыянальны маладзёжны рух

Калі разглядаць беларускі нацыянальны маладзёжны рух на тэрыторыі міжваеннай польскай дзяржавы, то ён у значнай меры знаходзіўся пад уплывам Беларускай хрысціянскай дэмакратыі (з 1935 г. — Беларускага нацыянальнага аб'яднання) (далей — БХД-БНА. Гэтая арганізацыя выступала за незалежнасць беларускай нацыі на ўсіх яго этнаграфічных землях. БХД імкнулася

Рэпазіторый БарДУ

стварыць грамадскі лад, заснаваны на працы, грамадзянскай роўнасці, без эксплуатацыі, з гарантыяй культурных і эканамічных патрэб грамадзян. Беларускія хрысціянскія дэмакраты былі супраць усякай дыктатуры — капіталістычнай, фашысцкай, камуністычнай. Яны выступалі ў абарону прыватнай уласнасці, але, згодна з іх праграмай, яна «павінна быць так урэгулявана і ахоплена законам, каб не быць шкоднай для агульнага дабра» [301, с. 168—169].

Менавіта адмаўленне дыктатуры і адстойванне прынцыпу прыватнай уласнасці, а таксама сцвярджэнне пра бяскласавы характар беларускага грамадства выклікалі варожасць КПЗБ у адносінах да БХД—БНА. Акрамя таго, БХД—БНА жорстка крытыкавала падзеі ў тагачаснай БССР — калектывізацыю, згортванне беларусізацыі і рэпрэсіі супраць «нацдэмаў». Таму беларускія хрысціянскія дэмакраты доўгі час ацэньваліся як буржуазная партыя, а ў міжваенны перыяд яны трактаваліся камуністамі і наогул як нацыянал-фашысты. Што да польскіх улад, то яны лічылі БХД—БНА радыкальнай партыяй, блізкай да камуністаў і небяспечнай для грамадскага спакою [301, с. 170]. Ацэньваючы характар дадзенай партыі (а значыць, і маладзёжны рух, які знаходзіўся пад яе ўплывам), магчыма прызнаць, што хоць яна і не была рэвалюцыйнай, але ўсё ж знаходзілася на левым флангу палітычнага спектру. Што да яе, як гэта прынята лічыць, буржуазнага характару, то гэты тэзіс абвяргаецца як яе класавым складам (у асноўным сяляне і інтэлігенцыя), так і сталымі фінансавымі цяжкасцямі БХД—БНА, што было б немагчыма, калі б яна карысталася падтрымкай буржуазіі.

Згодна з праграмай БХД—БНА (1935 г.), партыя ішла да сваіх мэтаў «шляхам арганізацыі, павышэння свядомасці беларускага сялянства, рабочых і інтэлігенцыі» [74, с. 27]. У гэтым рэчышчы развівалася і праца беларускіх хрысціянскіх дэмакратаў з маладым пакаленнем Заходняй Беларусі.

Трэба адзначыць, што якога-небудзь масавага адзінага беларускага маладзёжнага аб'яднання нацыянальна-дэмакратычнай арыентацыі не існавала. Аднак спробы стварэння такой арганізацыі ці аб'яднання намаганняў беларускіх нацыянал-дэмакратаў па дзейнасці у маладзёжным асяроддзі усё ж неаднаразова рабіліся. Напрыклад, вядома, што ў 1920-х гг. у беларускіх гімназіях у Вільні, Навагрудку, Радашковічах і Клецку актыўна працавалі

Репозиторий БарГУ

шматлікія вучнёўскія гурткі, якія праводзілі значную культурна-асветніцкую працу. У другой палове 1920-х гг. вучнёўская арганізацыя пры Віленскай беларускай гімназіі імкнулася кансалідаваць дзейнасць усіх гэтых вучнёўскіх суполак. Нават існаваў праект па стварэнні Цэнтральнага хаўрусу беларускай моладзі Заходняй Беларусі. Нейкі час існавала ідэя аб правядзенні ў Вільні агульнага ўстаноўчага з'езду прадстаўнікоў усіх вучнёўскіх гурткоў. Аднак, як адзначаюць сучасныя даследчыкі, далей за размовы справа не зрушылася [77, с. 304]. У далейшым, у сувязі з ліквідацыяй беларускага школьніцтва на тэрыторыі Заходняй Беларусі, гэтая ініцыятыва наогул страціла сэнс.

Калі ўсё ж справа даходзіла да нейкіх канкрэтных крокаў, то супраць арганізацыйнага афармлення аб'яднанняў беларускай моладзі катэгарычна выступалі польскія ўлады, нават калі гэтае аб'яднанне магло насіць выключна культурна-асветніцкі ці літаратурна-мастацкі характар. Напрыклад, у 1927 г. узнікла ініцыятыва стварэння згуртавання маладых беларускіх пісьменнікаў Заходняй Беларусі. Была пададзена заява на рэгістрацыю літаратурнага аб'яднання «Веснаход», куды ўвайшлі Н. Арсеннева, Я. Бартуль, Я. Бурак, Г. Вялецкі, М. Васілёк, Х. Ільяшэвіч, М. Машара, М. Танк, М. Тулейка, Я. Хвораст і шэраг іншых маладых літаратараў. Але ініцыятыва творчай моладзі была адкінута польскімі ўладамі [77, с. 343].

На мяжы 1920—1930-х гг. была зроблена спроба стварэння таварыства беларускай моладзі «Будучыня». Ініцыятарам выступіла рэдакцыйная калегія ідэйна блізкага да БХД часопіса «Шлях моладзі». Мэтай арганізацыі павінна была стаць культурная, нацыянальная, грамадская і прафесійная самаадукацыя, распаўсюджванне асветы сярод маладога пакалення; развіццё народнай культуры і творчасці; развіццё спорту і фізічнага выхавання; арганізацыя самадапамогі [95, с. 7].

Можна сказаць, што такая праграма была даволі падобнай да так званага польскага пазітывізму другой паловы XIX ст., характэрнымі рысамі якога было адмаўленне ад узброенай барацьбы за нацыянальную незалежнасць і засяроджанасць на эканамічных, сацыяльных і культурных праблемах.

Трэба адзначыць, што першапачаткова старэйшае пакаленне беларускіх нацыянал-дэмакратаў было супраць стварэння

Рэпазіторый БарДУ

«Будучыні». Напрыклад, ксёндз А. Станкевіч, адзін з лідэраў БХД, заяўляў, што дастаткова тых арганізацый, якія ўжо існуюць. Другі кіраўнік БХД, Я. Пазьняк, сцвярджаў, што стварэнне новай беларускай арганізацыі прывядзе да далейшага раздраблення беларускіх культурна-асветніцкіх сіл [203, с. 175].

Тым не менш маладыя дзеячы БХД падалі статут арганізацыі на зацвярджэнне віленскаму ваяводзе, які адмовіўся гэта зрабіць. Сваю адмову ён аргументаваў тым, што членамі таварыства могуць быць толькі асобы, якія дасягнулі 21 года, у той час як статут «Будучыні» прадугледжваў паўнапраўнае членства з 16 гадоў, а ў выключных выпадках — з 14 гадоў. Аднак вядома, што, напрыклад, у афіцыйныя ССМ «Сеў» і АПМ прымаліся падлеткі з 14 гадоў. Пасля таго як заснавальнікі таварыства беларускай моладзі «Будучыня» звярнулі на гэта ўвагу ўлад, тыя ў другі раз адхілілі іх прашэнне, растлумачыўшы гэта правамі ваяводы [95, с. 7].

Адмовілася зацвердзіць статут «Будучыні» і Міністэрства ўнутраных спраў. Начальнік аддзела бяспекі Віленскага ваяводства лістом ад 23 лютага 1932 г. паведаміў, што МУС пакінула «без разгляду» пратэст заснавальнікаў таварыства супраць пастановы ваяводы [101, с. 10]. Няўдачай скончылася і спроба стварэння беларускага спартыўнага таварыства «Гайсак» — ваяводскія ўлады таксама не далі дазволу на яго рэгістрацыю [90, с. 92].

Неабходна падкрэсліць, што няўдалая спроба стварэння таварыства «Будучыня» не пахіснула рашучасці рэдакцыі часопіса «Шлях моладзі», які стаў фактычным цэнтрам беларускага маладзёжнага нацыянальна-дэмакратычнага руху. Сам часопіс быў створаны ў пачатку 1929 г. і выходзіў да канца міжваеннага перыяду. У склад яго рэдакцыйнай калегіі ўвайшлі Я. Найдзюк, І. Тумаш, А. Шутовіч. Рэдактарам быў М. Пецюкевіч (пазней яго змяніў Я. Найдзюк), выдаўцом — Я. Багдановіч [53, с. 95].

Мэтай сваёй працы рэдакцыя абвясціла «змаганне за незалежнасць Беларусі і паляпшэнне народнай беларускай долі шляхам буджэння моладзі да нацыянальнай свядомасці, пашырэнне асветы і культуры, узгадаванне моладзі ў самастойна-незалежніцкім духу, азнаямленне з гісторыяй і літаратурай беларускай, беларускім адраджэнцкім рухам, з падзеямі ў свеце». За аснову сваёй дзейнасці яна ўзяла «народную ідэалогію, заснаваную на хрысціянскай этыцы» [101, с. 8].

Репозиторий БарГУ

Акрамя культурна-асветніцкай працы, часопіс абвяшчаў барацьбу супраць рознага кшталту афіцыйных маладзёжных саюзаў. Пастаянна адзначалася, што гэтыя арганізацыі «пад плашчом культуры ці хрысціянства фактычна жадаюць спаланізаваць беларускую моладзь» [95, с. 8]. На думку рэдактара «Шляха моладзі», беларуская моладзь павінна «працаваць самастойна для беларускай справы, без ніякіх надзей на працверажэнне чужога хворага нацыяналізму, як на захадзе, так і на ўсходзе. Беларусам ёсць толькі адзіны шлях — арганізацыя сваіх сіл у сваіх жа арганізацыях» [84, с. 8].

Але, што да «сваіх» арганізацый беларускай моладзі, то ў міжваенны перыяд адзінай пляцоўкай, дзе беларускія маладзёжныя нацыянальна-дэмакратычныя арганізацыі мелі магчымасць адносна свабоднага развіцця, быў Віленскі ўніверсітэт. Ва УСБ у розныя часы дзейнічалі ці спрабавалі дзейнічаць некалькі беларускіх студэнцкіх арганізацый: Беларускі студэнцкі саюз (далей — БСС), Таварыства прыяцеляў беларусазнаўства (далей — ТПБ), студэнцкая карпарацыя «Скарынія», Беларускае студэнцкае таварыства імя Ф. Скарыны (далей — БСТ), Беларускае студэнцкае краязнаўчае таварыства (далей — БСКТ), Саюз студэнтаў-народнікаў імя Ф. Багушэвіча (далей — ССН). Усе яны мелі выразна беларускі характар. Акрамя іх, існавалі правінцыйныя гурткі, якія аб’ядноўвалі студэнтаў па тэрытарыяльнай прыкмеце. Сярод іх былі зямляцтвы з Заходняй Беларусі, але большасць з іх, наадварот, вылучалася сваім польскім характарам [81, с. 6—7].

Самай значнай з гэтых арганізацый быў БСС. У снежні 1920 г. быў створаны гурток студэнтаў—беларусаў, на базе якога ў снежні 1921 г. афіцыйна быў арганізаваны БСС (спачатку ўжывалася назва «Саюз студэнтаў-беларусаў»), які пачаў сваю паўнавартасную дзейнасць у студзені 1922 г. [81, с. 7].

Згодна са статутам, галоўнай мэтай БСС было «аб’яднанне ўсіх студэнтаў і вольных слухачоў беларусаў УСБ у адну ідэйна-выхаваўчую і культурна-таварыскую арганізацыю для ўзаемнай дапамогі як духоўнай, так і матэрыяльнай, а таксама для культурна-асветніцкай працы». Для ажыццяўлення азначаных мэтаў саюз меў права арганізоўваць унутраныя секцыі; ствараць клубы, касы ўзаемадапамогі, бібліятэкі, чытальні, хоры, курсы, кааператывы, кухні, інтэрнаты; займацца выдавецкай дзейнасцю; усталёўваць

Рэпазіторый БарДУ

стасункі з іншымі студэнцкімі і грамадскімі арганізацыямі; дэлегаваць сваіх прадстаўнікоў як на ўніверсітэцкія, так і грамадскія канферэнцыі, з'езды і сходы. Асобны пункт статута БСС прадугледжваў, што яго праца з'яўляецца апалітычнай [49, арк. 37].

Па ўзору студэнцкіх карпарацый БСС меў сваю сімволіку ў бел-чырвона-белых колерах. Дэвізам аб'яднання былі словы «Бацькаўшчына і навука» [81, с. 8].

Структура БСС была замацавана ў статуце і адпавядала агульным патрабаванням тагачаснага заканадаўства аб студэнцкіх арганізацыях. Органамі кіраўніцтва з'яўляліся агульны сход, праўленне саюза і рэвізійная камісія. Вышэйшай уладай быў агульны сход. На ім большасцю галасоў абіраліся прадстаўнічыя органы — праўленне і рэвізійная камісія. Непасрэднае кіраўніцтва БСС ажыцяўляла праўленне, на пасяджэннях якога разглядаліся бягучыя справы. Рэвізійная камісія павінна была правяраць і кантраляваць дзейнасць арганізацыі. Таксама існаваў таварыскі суд, які вырашаў спрэчкі паміж членамі арганізацыі [81, с. 7].

Згодна з заканадаўствам, студэнцкія арганізацыі павінны былі мець куратара з ліку ўніверсітэцкіх выкладчыкаў. Куратарамі БСС ў розныя часы былі: прафесар С. Уладычка (з моманта заснавання і да лета 1932 г.), прафесар Э. Кашмідэр (чэрвень 1932 г. — пачатак лета 1939 г.) і дацэнт Е. Хопен (чэрвень 1939 г. — 1 верасня 1939 г.). Лічыцца, што гэта былі ліберальна настроеныя людзі, якія шчыра спачувалі грамадскім і нацыянальна-культурным памкненням беларускіх студэнтаў [77, с. 308—309].

З 1927 г. БСС з'яўляўся членам Аб'яднання беларускіх студэнцкіх арганізацый (далей — АБСА), якое каардынавала дзейнасць беларускіх студэнцкіх арганізацый ва ўніверсітэтах Еўропы і Амерыкі. У 1930 г. нават было прынята рашэнне перанесці тры аддзелы АБСА (спартыўны, эканамічны і аддзел прэсы) непасрэдна ў Вільню. Праз АБСА Беларускі студэнцкі саюз быў звязаны з Міжнароднай канфедэрацыяй студэнтаў (Confederation Internationale des Etudiants), якая аб'ядноўвала студэнцкія арганізацыі з усёй Еўропы [81, с. 13]. Аднак у поўнай меры разгарнуць міжнародную дзейнасць БСС не здолеў у сувязі з увядзеннем у Польшчы новага акадэмічнага заканадаўства, згодна з якім міністр асветы Польшчы загадаў забараніць

Рэпазіторый БарДУ

«неагульнанацыянальным» студэнцкім згуртаванням ўваходзіць у склад замежных і міжнародных студэнцкіх аб’яднанняў. У верасні 1933 г. кіраўніцтва БСС звярнулася з хадайніцтвам аб дазволе далейшага членства ў АБСА, але польскія ўлады катэгарычна адмовілі [77, с. 339].

Нягледзячы на афіцыйна абвешчаную апалітычнасць, БСС з самага пачатку свайго існавання так ці інакш удзельнічаў у тагачасным грамадска-палітычным жыцці. Адначасова за ўплыў над ім вялі барацьбу прадстаўнікі розных палітычных плыняў Заходняй Беларусі — камуністы, беларускія хрысціянскія дэмакраты, прыхільнікі актыўнага супрацоўніцтва з польскімі ўладамі. Гэта не магло не прывесці да абвастрэння адносін унутры арганізацыі і нават да яе расколу.

У студзені 1930 г. група членаў БСС, прыхільнікаў Цэнтрасаюза ці «белсанацыі» (групы, якая выступала за супрацоўніцтва з польскімі ўладамі), не выходзячы са складу БСС, паспрабавалі стварыць ССН імя Ф. Багушэвіча. Мэтамі новай арганізацыі павінны былі стаць падтрымка цесных сувязей з народніцкім рухам і культурна-асветніцкая праца на вёсцы, а таксама работа па паглыбленні і пашырэнні ідэалогіі народнікаў [98, с. 62]. Аднак сенат УСБ палічыў гэтыя мэты занадта палітызаванымі і адмовіў у рэгістрацыі ССН [77, с. 345].

Пасля таго як у БСС узмацнілася дамінаванне БХД, прыхільнікі «белсанацыі», якія выступалі за больш цеснае супрацоўніцтва з рэжымам Ю. Пілсудскага, утварылі ўласную арганізацыю — студэнцкую карпарацыю «Скарынія». Сенат УСБ зацвердзіў статут «Скарыніі» 12 чэрвеня 1931 г. [117, с. 32]. Беларуская карпарацыя была створана па арганізацыйнаму ўзору аналагічных польскіх аб’яднанняў. Што да канкрэтнай ідэалогіі і мэтаў «Скарыніі», то яны былі выкладзены ў яе друкаваным органе — «Новая варта». Было заяўлена, што задачай беларускага студэнцтва з’яўляецца атрыманне грамадскага выхавання, здольнасці да самастойных высноваў, пачуццё ўласнай годнасці. Менавіта шляхам грамадзянскага выхавання і збіралася дзейнічаць карпарацыя, каб «даць у будучыні беларускаму грамадству і дзяржаве годных асоб, якія ўсведамляюць свае правы і абавязкі» [105, с. 3—4]. Ідэолагі «Скарыніі» прапанавалі весці працу з пазіцый «беларускага пазітывізму». Прапанавалася адмовіцца ад максімалізму

Рэпазіторый БарДУ

патрабаванняў і галоўную ўвагу надаваць стварэнню і ўмацаванню «беларускай нацыянальнай і культурнай базы».

Аднак паланафільская карпарацыя праіснавала не доўгі час. Яна распалася ў выніку ўнутранага канфлікту паміж лідарамі «белсанацыі» — А. Луцкевічам і Р. Астроўскім. Пасля таго як прыхільнікі гэтых дзеячаў пачалі выключаць адзін аднаго з карпарацыі, сенат УСБ у пачатку 1934/35 навучальнага года быў вымушаны распусціць «Скарынію» [78, с. 11].

Замест «Скарыніі» група яе былых членаў утварыла БСТ імя Ф. Скарыны, якое аб'яднала прыхільнікаў супрацоўніцтва з «санацыяй». У статуце БСТ былі акрэслены задачы таварыства: выхаванне з кожнага члена арганізацыі сапраўднага грамадзяніна, адданага працы на карысць народу і Айчыне; узаемная інтэлектуальная дапамога праз чытанне рэфератаў і правядзенне навуковых сходаў; матэрыяльная дапамога. Дасягненне задач планавалася наступнымі сродкамі: праз узаемадзеянне і супрацоўніцтва членаў таварыства, абмен думкамі, выхаванне дысцыплінаванасці, а таксама праз навуковую, грамадскую і мастацкую дзейнасць [98, с. 59].

Аднак новае паланафільскае аб'яднанне амаль не праявіла сябе. У першую чаргу гэта было звязана са змяншэннем агульнай актыўнасці беларускіх паланафілаў на чале з А. Луцкевічам. У выніку 19 чэрвеня 1936 г. па рашэнню ўніверсітэцкіх улад БСТ было распушчана [77, с. 357].

Неабходна адзначыць, што дзейнасць БСС набыла большы размах, чым дзейнасць яго паланафільскіх канкурэнтаў. Таксама ён карыстаўся большай падтрымкай сярод беларускага грамадства і быў больш уплывовай арганізацыяй [98, с. 59].

У баку ад грамадска-палітычнага жыцця імкнуліся развіваць сваю дзейнасць БСКТ і Беларускае таварыства беларусазнаўства. Спроба стварэння БСКТ была зроблена групай членаў БСС ў чэрвені 1929 г. Паводле праекта статута, таварыства павінна было спрыяць паглыбленню ведаў па беларускай геаграфіі, этнаграфіі, літаратуры і гісторыі. У сувязі з гэтым планавалася ладзіць чытанні, дыскусійныя семінары па беларускай тэматыцы, краязнаўчыя экскурсіі, а таксама весці культурна-асветніцкую дзейнасць сярод мясцовага беларускага насельніцтва, выдаваць

Рэпазіторый БарДУ

адмысловы краязнаўчы часопіс, стварыць бібліятэку. Але ўніверсітэцкія ўлады не далі згоды на стварэнне БСКТ [77, с. 340].

З 1933 г. на базе УСБ пачало дзейнічаць ТПБ. У яго склад увайшлі члены БСС. Гэтыя дзве арганізацыі былі падобныя паміж сабою, але ТПБ абмяжоўвалася дзейнасцю ў сценах УСБ. Універсітэцкі сенат зацвердзіў статут таварыства ў лістападзе 1933 г. Па свайму характару ТПБ было навуковай арганізацыяй і ставіла перад сабой мэту пашырэння ведаў у галіне беларусазнаўства (мова, літаратура, гісторыя, этнаграфія і інш.), навуковай дапамогі членам арганізацыі ў навучанні, падтрымкі сувязей з беларускімі навуковымі дасягненнямі. Праца ТПБ вялася па некалькіх секцыях — філалагічнай, этнаграфічнай, літаратурнай, гістарычна-эканамічнай [98, с. 60].

Непасрэдная дзейнасць ТПБ заключалася ў арганізацыі навуковых сходаў, вывучэнні і аналізе вядомых беларускіх твораў, выданні ўласных распрацовак і матэрыялаў па гісторыі, мове, літаратуры і этнаграфіі, азнаямленні з матэрыяламі архіваў, музеяў, бібліятэк, вывучэнні беларускага тэатра і друку, арганізацыі бібліятэкі, падтрыманні сувязей з беларускімі гурткамі іншых універітэтаў Польшчы [81, с. 17].

Ацэньваючы беларускія студэнцкія арганізацыі і беларускі маладзёжны нацыянал-дэмакратычны рух у цэлым, трэба адзначыць, што на працягу ўсяго міжваеннага перыяду ён так і не набыў масавага характару. Зразумела, што студэнцкія арганізацыі не маглі стаць масавымі ў прынцыпе — колькасць студэнтаў-беларусаў у Віленскім універсітэце на працягу ўсяго яго існавання была мізэрнай. Акрамя таго, сталыя ўнутраныя канфлікты толькі аслаблялі гэтыя нешматлікія арганізацыі беларускіх студэнтаў. Як адзначаюць сучасныя даследчыкі, большая частка іх энергіі накіроўвалася на ўзаемную барацьбу [198, с. 91]. Таксама нельга не ўлічваць і матэрыяльна-фінансавы фактар. На працягу ўсяго свайго існавання беларускія студэнцкія арганізацыі перажывалі цяжкае матэрыяльнае становішча, як і ўвесь беларускі нацыянальна-дэмакратычны рух. Яны не маглі разлічваць ні на дапамогу ўлад, як праўрадавыя арганізацыі, ні на дапамогу нейкіх замежных «спонсараў», як той жа сіяніcцкі рух.

Разам з тым частка студэнтаў беларускага паходжання была ўцягнута ў дзейнасць польскіх нацыянальных ці нацыяналістычных

Рэпазіторый БарДУ

студэнцкіх арганізацый. Так, напрыклад, найбольш радыкальнай нацыяналістычнай польскай карпарацыяй УСБ лічылася «Палесія», якая аб’ядноўвала ўраджэнцаў беларускага і ўкраінскага Палесся. Менавіта прадстаўнікі гэтай карпарацыі складалі аснову кіраўніцтва віленскай арганізацыі УМ і доўгі час дамінавалі ў кіруючых органах БД [322].

Што да сітуацыі за межамі Віленскага ўніверсітэта, то тут адмоўную ролю ў развіцці беларускага нацыянальнага маладзёжнага руху адыгралі не толькі забароны польскіх улад, якія мэтанакіравана перашкаджалі арганізацыйнаму афармленню якіх-небудзь беларускіх маладзёжных арганізацый, нават калі яны дэкларавалі свай апалітычны характар. Значная частка беларускай моладзі, асабліва каталіцкага веравызнання, была ўцягнута ў дзейнасць праўрадавых і клерыкальных маладзёжных саюзаў і аб’яднанняў.

З іншага боку, сярод маладых беларусаў больш папулярнымі былі камуністычныя лозунгі радыкальных сацыяльна-эканамічных пераўтварэнняў, а не памяркоўная праграма беларускіх нацыянал-дэмакратаў, якая прадугледжвала нацыянальна-культурную і асветніцкую працу. Часопіс «Шлях моладзі» вымушаны быў адзначыць, што «іменна камуністы... ідучы да рэалізацыі сваіх ідэалаў, кідаючы рэвалюцыйныя клічы, абяцаючы перамену на лепшае ў хуткім часе, здабываюць сабе прыхільнікаў, асабліва сярод моладзі. Бо моладзь, з арлінай душой, гарачая, гатовая на найвялікшыя нават ахвяры жыцця, каб толькі хутчэй ісці да мэты, да лепшага жыцця» [103, с. 1].

Менавіта беларуская вясковая моладзь складала аснову камсамольскіх арганізацый. Таксама яна актыўна ўдзельнічала ў працы легальных аб’яднанняў, якія знаходзіліся пад уплывам КПЗБ. Напрыклад, вядома, что асноўную масу членаў БСРГ складалі маладыя людзі ва ўзросце да 30 гадоў [77, с. 250]. Пасля яе разгрому маладое пакаленне беларусаў уцягвалася ў грамадска-палітычную дзейнасць пераемніцы — арганізацыі «Змаганне», якая таксама ў значнай меры складалася з беларускай моладзі [64, с. 6—9].

Такім чынам, беларускі нацыянальна-дэмакратычны маладзёжны рух у выніку шэрагу прычын не меў сур’ёзнага ўплыву на моладзь Заходняй Беларусі. Ён не стаў масавым і нават не быў арганізацыйна аформлены за межамі УСБ.

Репозиторий БарГУ

ГЛАВА 5
«САНАЦЫЯ» І ЯЕ ПРАЦІЎНІКІ Ў БАРАЦЬБЕ ЗА МОЛАДЗЬ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ

5.1 Стварэнне праўрадавага маладзёжнага руху на тэрыторыі Заходняй Беларусі

Гаворачы пра стварэнне і развіццё «санацыйных» аб'яднанняў моладзі, нельга не закрануць той ролі, якую адыгрывалі ўлады ў гэтых працэсах. Праўрадавы маладзёжны рух на тэрыторыі Заходняй Беларусі з самага пачатку свайго існавання карыстаўся значнай падтрымкай уладных структур. Мясцовыя ваяводскія і павятовыя ўлады прыкладалі значныя намаганні да яго развіцця.

Напрыклад, у лютым 1930 г. палескі ваявода накіраваў усім павятовым старастам спецыяльны ліст, які быў прысвечаны пытанню стварэння аддзяленняў Палескага ССМ. У ім адзначалася, што ў шэрагу задач, якія стаяць перад дзяржаўнай адміністрацыяй, асабліва на ўсходніх ускраінах, важнейшай з'яўляецца кантроль над тым, каб развіццё грамадскага жыцця вёскі ішло «па лініі развіцця польскага дзяржаўнага шляху». Ваявода падкрэсліваў, што «сённяшні ўрад звяртае значную ўвагу на тое, каб, перш за ўсё, падрастаючае пакаленне атрымала такіе ўмовы развіцця, якія б давалі гарантыю выхавання з сённяшняй моладзі грамадзян, на якіх магла б абаперціся дзяржава. Таму пан міністр унутраных спраў робіць націск на як мага больш паспяховае развіццё арганізацый сельскай моладзі» [3, арк. 17].

Ваявода, растлумачыўшы сутнасць і задачы ССМ, адзначаў, што праца саюза на месцах будзе праводзіцца ў цеснай згодзе з павятовымі старастамі: «Урад маральна і матэрыяльна падтрымлівае дзейнасць ССМ і чакае таго ж ад тэрытарыяльнага самакіравання, бо лічыць працу ССМ адной з важнейшых задач сённяшняга перыяду» [3, арк. 17].

Старастам даручалася асабіста цікавіцца працай саюза, аказваць матэрыяльную дапамогу «нават за кошт іншых пазіцый у справах асветы, падтрымкі культуры ці земляробчай асветы». Акрамя таго, старасты павінны былі падтрымліваць сталы кантакт з ваяводам

Рэпазіторый БарДУ

і кіраўніком ваяводскага ССМ, неадкладна паведамляць аб усіх адмоўных з'явах у развіцці арганізацыі ці дзейнасці асобных яе прадстаўнікоў. Ваявода заяўляў: «Асабіста я лічу развіццё працы ССМ адным з важнейшых фактараў у выкананні тых задач, якія ўскладзены на нас як прадстаўнікоў урада і адказных кіраўнікоў палітычнай адміністрацыі, і чакаю поўнага разумення важнасці апекі і супрацоўніцтва ў развіцці гэтых прац» [3, арк. 18].

Апека дзяржаўнай адміністрацыі і дзеячаў «санацыі» выяўлялася ў першую чаргу ў непасрэдным удзеле ў арганізацыі праўрадавых маладзёжных саюзаў. Напрыклад, у Вільні ганаровыя пасады ў «Стральцы» займалі такія лідары «санацыі», як Я. Пілсудскі (брат Ю. Пілсудскага) і былы віленскі ваявода С. Кіртыкліс [39, арк. 107]. Такая ж сітуацыя складвалася і на павятовым узроўні, дзе стралецкія атрады ўзначальвалі паліцэйскія і мясцовыя чыноўнікі [43, арк. 63]. Што да структур ССМ «Сеў», то на Палессі ўжо ў 1930 г. абсалютная большасць кіраўнікоў мясцовых ячэек арганізацыі былі членамі ці прыхільнікамі ББСУ [5, арк. 18].

Менш значныя праўрадавыя арганізацыі таксама карысталіся апекай высокіх прадстаўнікоў «санацыйнага» рэжыму. Напрыклад, у 1934 г. пры стварэнні навагрудскай акругі АПМ у склад яе праўлення ўвайшлі мясцовыя віцэ-ваявода, пасол Сейма, кіраўнікі школ. Адначасова арганізацыйны сход выказаў «сардэчную ўдзячнасць за аказаную АПМ дапамогу» навагрудскаму ваяводзе С. Свідэрскаму [215, с. 9]. Філіялы «санацыйных» студэнцкіх аб'яднанняў карысталіся падтрымкай на самым вышэйшым узроўні кіруючага рэжыму. Вядома, што вясной 1931 г. пляцоўка ЛМ пры УСБ была створана пры самым непасрэдным удзеле Я. Енджэ́віча, які ў той час выконваў абавязкі старшыні «санацыйнага» ББСУ [217, с. 128—129].

Аднак такая актыўнасць чыноўнікаў мела і свой адваротны бок. Архіўныя дакументы сведчаць, што ў польскіх улад вельмі часта не хапала чыноўнікаў, каб заняць усе кіруючыя пасады ў грамадскіх арганізацыях. Так, у 1930 г. павятовы камендант «Стральца» паведамляў з Драгічына пра такі недахоп «кіруючых людзей»: «Вялікая цяжкасць складаецца ў тым, што акрамя выканання прафесійных абавязкаў, амаль кожны чыноўнік з'яўляецца адначасова членам праўлення якога-небудзь грамадскага

Рэпазіторый БарДУ

таварыства ці секцыі, таму часта яны ходзяць з аднаго сходу на другі; а іншых абраць немагчыма, паколькі іх няма» [11, арк. 6—7]. Фактычна такое становішча магло ператварыць дзейнасць таго ж «Стральца» ў фармальнасць.

Неабходна адзначыць, што вялікую ролю ў развіцці праўрадавага маладзёжнага руху на тэрыторыі Заходняй Беларусі адыгралі асаднікі і памешчыкі. Так, у 1935 г. у маёнтках Нягневіцкага раёна памешчыкі стваралі з батракоў атрады конных стральцоў (кракусаў), а іх навучанне ажыццяўляў мясцовы асаднік [42, арк. 17]. Аднак у большасці выпадкаў інструктарамі ВП былі афіцэры Войска Польскага ці паліцыі.

Таксама трэба звярнуць увагу на тое, што для арганізацыйнага і колькаснага ўмацавання праўрадавых маладзёжных аб'яднанняў шмат рабілі настаўнікі дзяржаўных польскіх школ. У справаздачы Палескага ваяводскага ССМ падкрэслівалася, што «адносіны з настаўніцтвам заслугоўваюць пахвалы. Настаўніцтва стаіць каля ўсіх працоўных месцаў саюза. Яно прымае ўдзел у працы гурткоў, акруговых саюзаў, ваяводскага праўлення, праводзіць гутаркі і курсы, рэжысуе тэатральныя пастаноўкі, дае парады, апякае, сочыць, заахвочвае» [271, с. 21]. Польскія настаўнікі пачалі ствараць ячэйкі ССМ на тэрыторыі Палескага ваяводства яшчэ ў 1927 г. У наступныя гады менавіта яны вызначалі накірунак развіцця арганізацыі, займаючы ў яго лакальных структурах большасць кіруючых пасад. У многіх мясцовасцях толькі дзякуючы ўдзелу настаўнікаў ССМ меў магчымасць стварыць свае тэатральныя і харавыя калектывы ці аркестры [160, с. 120—121].

Цікавую статыстыку адносна ўдзелу настаўніцтва ў грамадскай працы на тэрыторыі Свянцянскага павету прыводзіў у 1935 г. «Кур'ер Віленскі». На тэрыторыі павету працавалі 268 настаўнікаў, 32 з якіх узначальвалі святліцы (клубы), 11 — вячэрнія курсы, 17 настаўнікаў узначальвалі ячэйкі стралецкага саюза, 6 — дружыны СПХ, 6 настаўнікаў працавалі ў жаночых арганізацыях, 24 — кіравалі маладзёжнымі арганізацыямі. 192 настаўнікі з'яўляліся членамі стралецкага саюза. Акрамя таго, на працягу вучэбнага года настаўнікі правялі 150 лекцый і арганізавалі 91 тэатральны паказ [150, с. 8].

Але, як адзначаюць архіўныя крыніцы, узаемаадносіны маладзёжных аб'яднанняў з мясцовымі ўладамі і настаўніцтвам

Репозиторий БарГУ

не заўсёды складваліся добра, і падтрымка не з'яўлялася абсалютнай. Напрыклад, камендант ВП Слонімскага павета паведамляў, што «ў м. Рудзе Яварскай настаўнік Гародка сярод членаў стралецкага саюза сказаў, што да "Стральца" неабходна належаць толькі для выгляду, а на самой справе нічога рабіць не трэба». У тым жа Слонімскім павеце ў в. Раготна мясцовы войт супрацьдзейнічаў пакупцы радыёпрёмніка для «Стральца» [19, арк. 19].

Развіццю праўрадавага маладзёжнага руху перашкаджалі даволі напружаныя адносіны паміж польскімі чыноўнікамі і мясцовым насельніцтвам. Адзін з членаў гуртка вясковай моладзі з Брэсцкага павета адзначаў у сваёй біяграфіі, якая была апублікавана ў даследаванні афіцыйнага дзяржаўнага Інстытута культуры вёскі, што «адной з галоўных балячак нашай вёскі (якая выклікае абурэнне і недавер у адносінах да ўрада) з'яўляюцца недапушчальныя паводзіны і адносіны чыноўнікаў, якія прадстаўляюць урад, да нашага селяніна. Гэтыя чыноўнікі — выканаўцы даручэнняў і загадаў урада, прапагандысты ўрадавых ідэй і думкаў. Гэта гмінныя, фінансавыя чыноўнікі, паліцыя і т. п. На кожным кроку адчуваецца нейкая непрыязная, фанабэрыстая атмасфера, адсутнасць сардэчнасці і даверу. За адно толькі выказанае слова супраць адразу ж будзеш названы хамам, падрыўным элементам, камуністам (апошнім абвінавачваннем празмерна злоўжываюць)... У гмінным ці фінансавым праўленні, у судзе ці паліцэйскім пастарунку, усюды да нашага селяніна адносяцца не як да грамадзяніна дзяржавы, а як да варожага дзяржаве чалавека, якога патрэбна стрыгчы, пакуль ён даецца, душыць, пакуль ён цёплы, і якому нельга давяраць ні ў якім выпадку» [115, с. 12—13].

Той жа аўтар, які стаяў на «дзяржаўніцкіх пазіцыях», працягваў: «Недахопам, які ў інтарэсах дзяржавы неабходна як мага хутчэй выправіць, з'яўляецца поўная незацікаўленасць дзяржавы лёсам вясковай моладзі і яе жыццём. Пазбаўленая ўсялякай апекі і дапамогі, вясковая моладзь блукае крутымі шляхамі, якія вядуць да бездані боек, п'янства, злачынстваў, ці, як мухі на мёд, ідзе за падрыўной палітычнай прапагандай варожых дзяржаве палітычных дзеячаў... Там, дзе, дзякуючы намаганням якога-небудзь ціхага сельскага дзеяча, узнікае якая-небудзь арганізацыя, чыноўнікі,

Репозиторий БарГУ

замест таго каб прыйсці на дапамогу да гэтай беднай слабай арганізацыі, імкнуцца (ці па расхлябанасці, ці па злой волі) толькі да таго, каб абцяжарыць яе чым-небудзь, затрымаць яе развіццё. Арганізацыяй ніхто не цікавіцца, ніхто яе не падтрымлівае. На яе і яе членаў глядзяць з недаверам, збіраючы з дапамогай паліцыі дадзеныя аб благанадзейнасці (магчыма, гэта толькі ў нас на крэсах так). Зразумела, гэты недавер, адсутнасць добразычлівага супрацоўніцтва, сардэчнасці, шпіянаж і г. д. выклікаюць у моладзі расчараванне і антыпатыю, а таксама адштурхоўваюць іншых ад уступлення ў арганізацыю» [115, с. 13]. Дадзенае сведчанне належыць да другой паловы 1930-х гг. — яно з'явілася ўжо пасля таго, як палескі ваявода заклікаў павятовых старастаў асабіста цікавіцца развіццём маладзёжнага руху. Такім чынам, роля мясцовага чыноўніцтва ў развіцці маладзёжных саюзаў была неадназначнай. Нават афіцыйныя крыніцы сведчылі як пра падтрымку, так і пра фармалізм і нават варожасць.

Важнай часткай падтрымкі ўладамі «санацыйнага» маладзёжнага руху была фінансавая і матэрыяльная дапамога. Гэта добра бачна на прыкладзе ССМ «Сеў». Згодна са статутам, асноўнымі крыніцамі фінансавання арганізацыі былі членскія і ўступныя ўзносы, прыбыткі ад правядзення мерапрыемстваў, дапамога ад грамадскіх і дзяржаўных інстытутаў і ахвяраванні прыватных асоб [114, с. 9]. На самай справе арганізацыя знаходзілася на дзяржаўным забяспячэнні. Пра гэта сведчыць, напрыклад, справаздача аб прыбытках Палескага ССМ «Сеў» за 1933 г. Так, членскія ўзносы склалі 487,60 злотых, прыбыткі ад выдавецкай дзейнасці — 349,35 злотых. У той жа час Цэнтральным камітэтам па справах вясковай моладзі для арганізацыі было выдаткавана 4 389,95 злотых, праўленнем Палескага ваяводства — 1 405, Палескай земляробчай ізбой — 1 000, мясцовым камітэтам Фонда працы — 300, праўленнем Брэсцкага павета — 960 злотых. Улічваючы становучае сальда за мінулы год (147,23 злотых) і іншыя прыбыткі (316,20 злотых), мы бачым, што з агульнай сумы ў 9 400,33 злотых дзяржаўныя датацыі складалі 8 099,95 злотых ці болей за 86% прыбыткаў [273, с. 16].

Яшчэ большыя «фінансавыя ўліванні» атрымліваў стралецкі саюз. Так, камендатура Брэсцкай акругі «Стральца» планавала прыбытковую частку свайго бюджэту ў аб'ёме 354 060 злотых. З іх

Рэпазіторый БарДУ

20 тыс. злотых павінны былі быць накіраваны ад Палескага, Люблінскага і Беластоцкага ваяводстваў, 80 тыс. — ад мясцовага самакіравання, 30 тыс. — ад ваенных улад, 120 тыс. — ад вярхоўнага кіраўніцтва «Стральца» [4, арк. 2]. У дадзеным выпадку дзяржаўныя датацыі склалі 310 тыс., ці больш за 87% прыбытковай часткі бюджэта.

Тым не менш у пытаннях фінансавання не ўсё складвалася добра. У першую чаргу гэта было звязана з цяжкім фінансавым станам мясцовага самакіравання. Напрыклад, Палескі ваяводскі камітэт ФВ і ВП адзначаў, што мясцовае самакіраванне, «кіруючыся добрымі намерамі», выдзяляе на развіццё дзейнасці па ваеннай падрыхтоўцы моладзі сумы, «якія не можа на працягу года знайсці» [9, арк. 15]. Таму асноўную фінансавую дапамогу аказвалі цэнтральныя органы ўлады.

Дзяржаўныя структуры, тое ж Дзяржаўнае ўпраўленне ФВ і ВП, лічылі, што фінансавую дапамогу неабходна даваць «толькі тым арганізацыям, якія не толькі лаяльна ставяцца да пачынанняў дзяржаўных улад, але і паказваюць вялікую арганізацыйную і колькасную сілу» [10, арк. 2]. Таму значная фінансавая падтрымка — гэта сведчанне значнасці і ўплыву «Стральца» і ССМ у «санацыйным» маладзёжным руху Заходняй Беларусі.

Аднак неабходна адзначыць, што іншыя праўрадавыя арганізацыі таксама не заставаліся без матэрыяльнай падтрымкі з боку афіцыйных структур. Гэтай дапамогай, напрыклад, актыўна карыстаўся СПХ, асабліва пасля таго, як у ім сталі дамінаваць уплывы «санацыі». Напрыклад, у 1929 г. праўленне Віленскай харугвы СПХ атрымала ад віленскага ваяводы аднаразовую фінансавую дапамогу ў памеры 500 злотых, аддзелы грамадскай апекі Віленскага і Навагрудскага ваяводстваў выдзелілі на арганізацыю харцарскіх лагераў па 1 800 злотых, гарадскі камітэт ВП і ФВ — 1 500 злотых. Таксама ваяводскія ўлады Вільні і Навагрудка пералічылі па 600 злотых для арганізацыі інспекцый харцарскіх дружын. Такім чынам, агульная фінансавая дапамога дзяржаўных структур склала 6 800 злотых [278, с. 20].

СПХ атрымліваў дапамогу не толькі ў выглядзе грашовых датацый. Так, кіраўніцтва сістэмы адукацыі цесна супрацоўнічала з саюзам у справе арганізацыі ў час летніх канікулаў спецыяльных курсаў для настаўнікаў. Задачамі курсаў было пазнаёміць

Репозиторий БарГУ

настаўнікаў з псіхалагічнымі асновамі харцарства і яго педагагічнымі вартасцямі з улікам магчымасці выкарыстання харцарскіх метадаў у агульным школьным выхаванні; арганізацыяй лагераў, правядзеннем экскурсій і скаўцкіх трэніровак; арганізацыяй зухаўскіх грамад і харцарскіх дружын у школе [172, с. 202].

У 1934 г. два такія канікулярныя курсы (мужчынскі і жаночы) былі арганізаваны кіраўніцтвам Віленскай школьнай акругі на возеры Нарач [172, с. 202—203]. У 1936 г. харцарскія курсы для апякуноў школьных харцарскіх дружын дзейнічалі на Нарачы (жаночы) і ў Друскеніках (мужчынскі) [147, с. 143].

Акрамя органаў сістэмы адукацыі і дзяржаўнай адміністрацыі сваю падтрымку СПХ аказвалі і сілавыя структуры 2-й РП. На тэрыторыі Заходняй Беларусі асаблівую актыўнасць у гэтым накірунку праяўляў Корпус аховы памежжа (далей — КАП). Напрыклад, ён аказваў дапамогу пры арганізацыі летніх харцарскіх лагераў. Так, у 1933 г. брыгада КАП «Гродна» выказала згоду арганізаваць на сваёй тэрыторыі 14 харцарскіх лагераў, брыгада «Вільня» — 16, брыгада «Навагрудак» — 9 і брыгада «Палессе» — 5 лагераў. Пры гэтым КАП выдзяляў субсідыю — па 100 злотых на кожны лагер, а таксама забяспечваў пераезд харцараў да лагера [237, с. 8—9].

Улічваючы агульную структуру насельніцтва Заходняй Беларусі, зразумела, што найбольшы націск «санацыйныя» саюзы рабілі на працу з вясковай моладдзю. Менавіта там яны мелі і найбольшы ўплыў, адтуль паходзіла большая частка іх членаў. Напрыклад, галоўны камендант «Стральца» прызнаваў, што яго саюз ахоплівае тую частку моладзі, «якая паходзіць з ніжэйшых слаёў» [20, арк. 2].

Акрамя вясковай мясцовасці, буйныя атрады стралецкага саюза існавалі і ў заходнебеларускіх гарадах — Вільні, Беластоку, Брэсце, Гродне. Так, віленскі агульнагарадскі стралецкі атрад налічваў да 700 чалавек. Самастойныя ячэйкі «Стральца» былі і на шматлікіх віленскіх гарадскіх прадпрыемствах (гута, дзяржаўная тытунёвая фабрыка і інш.) [40, арк. 108]. Стралецкая арганізацыя існавала і ва ўніверсітэце. Яна з’яўлялася часткай створанага ў 1929 г. акадэмічнага аддзела «Стральца». Нягледзячы на шматлікасць стральцоў-студэнтаў, іх дзейнасць амаль не мела дачынення да ўнутранага жыцця УСБ [224, с. 61]. Акадэмічны аддзел стралецкага

Рэпазіторый БарДУ

саюза ставіў перад сабой мэту перш за ўсё падрыхтоўкі кіруючых кадраў для «Стральца», ён павінен быў стаць своеасаблівай «школай падхарунжых» для ўсяго саюза [232, с. 83]. Часцей за ўсё віленскія стральцы-студэнты ўзначальвалі культурна-грамадскую і асветніцкую працу сярод моладзі ў гарадскіх атрадах «Стральца». Менавіта яны станавіліся рэферэнтамі і кіраўнікамі грамадзянскага выхавання [223, с. 3].

Дзякуючы намаганням улад, колькасць членаў стралецкай арганізацыі пастаянна ўзрастала. Па ўсёй Польшчы ў 1934 г. яна налічвала 300 тыс. членаў, з іх у 3-й і 9-й акругах — каля 50 тыс. чалавек. Згодна з афіцыйнымі дадзенымі таго часу, стралецкая арганізацыя Віленшчыны з'яўлялася найбольш моцнай у 2-й РП. Ужо ў 1931 г. яна налічвала 300 атрадаў і 7 тыс. членаў [40, арк. 112]. Менш паспяховым быў рост «Стральца» на Палессі. Па меркаванні польскіх улад, гэтаму перашкаджала невялікая колькасць польскага насельніцтва і «гіганцкая перавага нацыянальных меншасцей». Акрамя таго, адзначалася і слабая праца мясцовых праўленняў [20, арк. 52—53]. Да гэтага трэба дадаць і тыя складаныя ўзаемаадносіны паміж дзяржаўнай адміністрацыяй і насельніцтвам, якія ўжо былі вышэй ахарактарызаваны. Тым не менш, да 1939 г. агульная колькасць стралецкага саюза дасягнула 500 тыс. чалавек [99, с. 437].

Членамі «Стральца» на тэрыторыі Заходняй Беларусі былі ў першую чаргу дзеці чыноўнікаў і асаднікаў, але адначасова прысутнічалі і сяляне — палякі і беларусы-католікі. Гэта пацвярджаецца шматлікімі дакументальнымі сведчаннямі. Так, у справаздачы Гродзенскага акруговага камітэта КСМЗБ (канец 1932 г.) паведамлялася: «У "Стральцы" ў Скідзелі ў асноўным сынкі чыноўнікаў ці яны самі. Але яны імкнуцца стварыць свае гнёзды ў вёсках і там уцягваюць сялянскую моладзь, расказваючы пра герояў Айчыны і пра вайну» [34, арк. 16].

Сапраўды, для простай сялянскай і рабочай моладзі стралецкая арганізацыя была даволі прыцягальнай. У дакументах ЦК КСМЗБ пералічваліся асноўныя прычыны колькаснага росту стралецкага саюза на тэрыторыі Заходняй Беларусі: узмацненне шавіністычнай прапаганды сярод польскай і каталіцкай часткі беларускай моладзі, перабудова дзейнасці «Стральца» ў накірунку задавальнення патрэб моладзі, пашырэнне абсталявання святліц, выдзяленне

Рэпазіторый БарДУ

новых штатных кадраў, падрыхтоўка і перападрыхтоўка ў шырокім аб'ёме кіраўнікоў з ліку самой моладзі [34, арк. 13].

Як сведчыла тагачасная афіцыйная прэса, кіраўніцтва стралецкай арганізацыі надавала значную ўвагу правядзенню гэтай падрыхтоўкі ў выглядзе розных курсаў. Матэрыяльнае забяспячэнне гэтай дзейнасці ажыццяўлялі як мясцовая дзяржаўная адміністрацыя, так і сілавыя структуры 2-й РП. Так, у снежні 1933 г. у Баранавічах адбыўся курс грамадзянскага выхавання для 50 рэферэнтаў «Стральца» Баранавіцкага і Слонімскага паветаў. На яго адкрыцці прысутнічалі павятовы стараста, прадстаўнік 78-га пяхотнага палка, мясцовы школьны інспектар. Кватэры і харчаванне навучэнцы атрымлівалі ў гарадскіх казармах імя Р. Траўгута [179, с. 9].

У ліпені 1934 г. у Троках адбыўся курс перадавікоў стралецкага саюза Віленскай падакругі. На ім у час тэарэтычных і практычных заняткаў разглядаліся пытанні ідэалогіі «Стральца», яго ўдзелу ў грамадскім жыцці вёскі, ролі перадавікоў, клубнай працы, фізічнага выхавання і ваеннай падрыхтоўкі. Апеку над курсам ажыццяўляла кіраўніцтва батальёна КАП «Трокі» [178, с. 4].

Адначасова вялікую ролю ў прыцягненні моладзі ў стралецкі саюз адыгрывалі льготы, якія прадастаўляліся ўдзельнікам арганізацый ВП (скарачэнне тэрміну ваеннай службы, права на выбар роду войскаў і г. д.). Палескі ваяводскі камітэт ФВ і ВП у адной са сваіх справаздач прызнаваў, што «ў значнай колькасці атрадаў жаданне працаваць у ВП абапіраецца толькі на спадзяванні на тое, што члены арганізацыі атрымаюць за працу ў будучым пэўныя льготы на ваеннай службе» [22, арк. 53].

Важным было і тое, што ва ўмовах эканамічнага крызісу кіраўніцтва «Стральца» магло садзейнічаць атрыманню працоўнага месца сваім членам. Так, у Брэсце пад эгідай стралецкай арганізацыі існавала «пасрэдніцтва працы», якое займалася праблемай ліквідацыі маладзёжнага беспрацоўя [23, арк. 380]. Стральцы заўсёды маглі разлічваць на матэрыяльную падтрымку з боку ўлад. Напрыклад, на Віленшчыне ў час голаду 1934 г. гмінныя рады аказвалі дапамогу збожжам у першую чаргу тым сельскім гаспадарам, якія з'яўляліся членамі стралецкага саюза [56, с. 356]. Прадугледжваліся і іншыя «прэрагатывы» для членаў ваенізаваных аб'яднанняў. Вядома, што ў мэтах прапаганды

Рэпазіторый БарДУ

ваенізаваных саюзаў моладзі камандуючы акругай № 9 «Брэст» генерал М. Рысь-Траяноўскі дамогся ад гаспадароў кінатэатраў «пэўных саступак, ільгот і прэрагатываў членам арганізацый ваеннай падрыхтоўкі» [1, арк. 72].

Пагоня за рознымі льготамі, якія існавалі для членаў аб'яднання, не магла не адбіцца на якасці членства ў арганізацыі. Таму мае рацыю справаздача КСМЗБ з Белавежы за кастрычнік 1934 г., у якой адзначалася: «Стральцы — гэта надзьмуты пузыр, не болей. Туды панабіралі вясковых падлеткаў, якія ідуць дзеля таго, што пускаюць у кіно бясплатна. Вось іх ідэйнасць» [42, арк. 72]. Пра нізкую ідэйнасць мясцовых стральцоў паведамляў і камендант ваеннай падрыхтоўкі з Кобрына: «Ідэйнасць членаў, за невялікім выключэннем, мізэрная. Удзел у працы прымаюць па карыслівых матывах. З ідэйных перакананняў працуюць адзінкі, якія ў большасці знаходзяцца на кіруючых пасадах стралецкага саюза» [11, арк. 12].

Але было б памылкай ацэньваць усіх стральцоў як людзей, якія імкнуліся ў арганізацыю толькі за матэрыяльнымі льготамі. Моладзь далучалася ў саюз і праз умела арганізаваную патрыятычную прапаганду, магчымасць удзельнічаць у розных спаборніцтвах, паходах, забаўляльных мерапрыемствах. Так, кіраўніцтва Віленскай падакругі «Стральца» стварыла ў 1935 г. «Усеагульны тэатр стралецкага саюза». Яго мэтай было правядзенне прапагандысцкай і асветніцкай працы шляхам арганізацыі адпаведных спектакляў на тэрыторыі падакругі. За рэпертуар адказвала спецыяльная літаратурна-артыстычная камісія, аматарскі калектыў тэатра складаўся з 14 чалавек. Ужо за некалькі першых тыдняў існавання тэатра яго спектаклі наведалі 1 500 чалавек [152, с. 3].

Для моладзі, якая шукала прымянення сваім сілам і энэргіі, стралецкая арганізацыя прапаноўвала шмат магчымасцей для самарэалізацыі. Работнікі заходнебеларускага камсамола прызнавалі, што сярод членаў «Стральца» ёсць і «баявыя элементы, якія ірвуцца да якой-небудзь працы, і фашызм выкарыстоўвае іх актыўнасць у сваіх інтарэсах» [34, арк. 98].

Па магчымасці найбольшую колькасць моладзі імкнуўся ахапіць і ССМ «Сеў»—СМВ. Але доўгі час гэтаму перашкаджала арганізацыйная раздробленасць «санацыйных» аб'яднанняў

Репозиторий БарГУ

вясковай моладзі. Справа ў тым, што калі з канца 1920-х гг. на Палессі і Віленшчыне дзейнічалі ваяводскія філіялы ССМ «Сеў», то на тэрыторыі Навагрудскага ваяводства пасля расколу ЦССМ аформіўся аўтаномны Саюз сельскай моладзі Навагрудскай зямлі (Związek Młodzieży Wiejskiej Ziemii Nowogródzkiej). Калі ў 1930 г. перад гурткамі сельскай моладзі паўстала пытанне пра далучэнне да «Севу» ці «Віцы», быў праведзены спецыяльны з'езд. На ім аднагалосна было прынята рашэнне «захаваць дзеля дабра маладой ускраіннай вёскі і дзеля дабра дзяржаўнай справы поўную самастойнасць і незалежнасць ад цэнтралей у Варшаве, каб абараніць нашу тэрыторыю ад непажаданай і шкоднай арганізацыйнай барацьбы ў нездаровай атмасферы». «Віцы» і «Сеў» былі вымушаны згадзіцца з такім рашэннем [4, арк. 4]. Але трэба адзначыць, што абвешчаная аўтаномія была адноснай. Так, ССМ Навагрудскай зямлі накіроўваў сваіх дэлегатаў на ўсе з'езды, канферэнцыі і курсы, якія арганізоўваў ССМ «Сеў». Акрамя таго, навагрудчане выкарыстоўвалі і яго выдавецкія магчымасці, друкуючы на старонках «Сева» свае справаздачы [232, с. 65].

У пачатку 1930-х гг. на Навагрудчыну спрабаваў прасачыцца і скласці канкурэнцыю ССМ Навагрудскай зямлі СНМ. Гэта выклікала канфлікт арганізацыі з навагрудскім саюзам, які патрабаваў ад СНМ адмовіцца ад працы на тэрыторыі ваяводства, ліквідаваць свае гурткі ці перадаць іх пад кіраўніцтва ССМ Навагрудскай зямлі [4, арк. 4]. Тым не менш гурткі СНМ працягвалі дзейнічаць у Стаўбцоўскім, Баранавіцкім і Навагрудскім паветах. Дарэчы, падобная «барацьба за душы» разгарнулася паміж СНМ, з аднаго боку, і ССМ і «Стральцом» — з другога, на Беласточчыне [4, арк. 1—3].

Як ужо адзначалася вышэй, уладамі была праведзена ўніфікацыя праўрадавага маладзёжнага руху ў вёсцы. Першы крок да гэтай уніфікацыі быў зроблены на Беласточчыне. У кастрычніку 1931 г. у Беластоку па ініцыятыве мясцовага ваяводы М. Жындрам-Касцялкоўскага адбыўся з'езд дэлегатаў гурткоў ваяводскага ССМ «Сеў» і СНМ, на якім прысутнічалі каля 300 дэлегатаў з усяго ваяводства. У сваёй прамове на з'ездзе ваявода падкрэсліў, што з моманту заняцця сваёй пасады ён пастаянна імкнуўся да таго, каб ССМ і СНМ, якія «вызнаюць адну і тую ж ідэалогію, маюць адны і тыя ж мэты і задачы», аб'ядналіся ў адну арганізацыю. Паколькі

на ўзроўні цэнтральных органаў у Варшаве гэтага зрабіць не ўдалося, ваявода вырашыў правесці ўніфікацыю на падначаленай яму тэрыторыі. Дэлегаты прынялі рашэнне аб аб'яднанні сваіх арганізацый [173, с. 2].

Як адзначала афіцыйная прэса, «быў пакладзены канец таму ненармальнаму становішчу, калі дзве арганізацыі ідэнтычнай грамадска-палітычнай афарбоўкі змагаліся паміж сабой на тэрыторыі нашай вёскі за арганізацыйны ўплыў, таргуючыся паміж сабою і выклікаючы цалкам непатрэбнае браджэнне на найбольш чуллівай пляцоўцы, маладзёжнай» [334, с. 1]. Але неабходна адзначыць, што на тэрыторыі Беластоцкага ваяводства канчатковая ўніфікацыя «санацыйных» аб'яднанняў вясковай моладзі не адбылася. У 1934—1935 гг., калі ствараўся СМВ, цэнтральнае кіраўніцтва СНМ выказалася супраць гэтага, у выніку чаго частка гурткоў арганізацыі працягвала існаваць самастойна ад СМВ [302, с. 17].

На іншых тэрыторыях Заходняй Беларусі ўніфікацыя праўрадавых арганізацый вясковай моладзі адбылася пазней, у ходзе стварэння СМВ. Напрыклад, вядома, што павятовыя з'езды ў Стоўбцах і Слоніме, на якіх абмяркоўвалася пытанне аб'яднання вясковых арганізацый моладзі, адбываліся ў маі 1935 г. [328, с. 9]. Да таго часу ўлады канчаткова прынялі рашэнне аб стварэнні адзінага СМВ.

Што да складу ССМ «Сеў», а потым СМВ, то гэтыя саюзы аб'ядноўвалі дзяцей працаўнікоў мясцовай польскай адміністрацыі, асаднікаў, палякаў і беларускіх сялян польскай арыентацыі [73, с. 297]. У якасці прыкладу можна прывесці дадзеныя аб нацыянальным складзе ССМ «Сеў» Ашмянскага павета, якія адносяцца да 1933 г. Тут з 622 членаў арганізацыі палякамі былі 563 чалавекі, беларусамі з'яўляліся 49 і літоўцамі — 10 [336, с. 6]. Усяго ж па Віленскім ваяводстве ў 1934 г. у 248 гуртках «Сева» было 3 610 членаў, з іх палякаў — 3 016, беларусаў — 395, літоўцаў — 140 чалавек. Тагачасная афіцыйная віленская прэса заяўляла, што «ўсе яны без якой-небудзь нацыяналістычнай нянавісці разам працуюць над узняццем сваіх вёсак з нізін цемры і галечы ...веліч гэтай задачы прымірае і гасіць усе антаганізмы, якія імкнецца прышчапіць ім нядобрасумленная палітычная агітацыя» [290, с. 8].

Репозиторий БарГУ

Пры гэтым неабходна адзначыць, што ўлады імкнуліся да таго, каб мясцовыя арганізацыі ўзначальвалі менавіта палякі. Так, у адным з дакументаў аддзела грамадскай бяспекі Палескага ваяводства адзначалася, што «стварэнне змешаных арганізацый з'яўляецца пажаданым пры ўмове, што кіраўніцтва такіх арганізацый павінна знаходзіцца ў польскіх руках і ў праўленнях павінен мець перавагу яўны польскі элемент». Той жа дакумент даручаў павятовым старастам даведацца, «ці не з'яўляецца наплыў няпольскай моладзі ў гурткі вясковай моладзі планавай працай антыдзяржаўных элементаў з мэтай разгрому польскіх арганізацый у вёсцы» [3, арк. 12].

Дарэчы, пры стварэнні праўрадавых арганізацый моладзі на тэрыторыі Заходняй Беларусі ўлады звярталі павышаную ўвагу на настроі мясцовага насельніцтва. У «нядобранадзейных» раёнах яны надавалі перавагу стварэнню менавіта гурткоў ССМ «Сеў»—СМВ, а не «Стральца». Напрыклад, у справаздачы Пінскага АК КПЗБ за ліпень 1934 г. паведамлялася, што ў Высокаўскім раёне мясцовая адміністрацыя дабілася арганізацыі гуртка ССМ «Сеў», а не «Стральца», «матывуючы тым, што калі ім [мясцовай моладзі] даць зброю, то назаўтра яны пойдуць у лес» [38, арк. 35]. Падобная ж практыка існавала і на Навагрудчыне. Камендант Навагрудскай падакругі «Стральца» адзначаў у сваім рапарце: «Прымаючы пад увагу, што атрады "Стральца" праводзяць ВП, гэта значыць маюць зброю, яны арганізуюцца ў тых раёнах, дзе насельніцтва добразычліва ставіцца да польскай дзяржавы, адначасова там, дзе насельніцтва ставіцца варожа, стралецкі саюз не стварае сваіх атрадаў і вызваляе гэтую тэрыторыю для дзейнасці Саюза маладой вёскі» [18, арк. 6].

Агульны колькасны склад ССМ «Сеў»—СМВ вызначыць даволі складана. У першую чаргу гэтаму перашкаджае тое, што многія гурткі арганізацыі існавалі толькі фармальна. Як паведамляюць архіўныя матэрыялы, гурткі саюза «існуюць толькі на паперы... Яны ствараюцца часцей за ўсё пад уплывам войтаў і камендантаў пастарункаў для іх уласнай кар'еры» [43, арк. 63]. Вельмі частай з'явай была цякучасць кадраў, у выніку якой дзейнасць гурткоў спынялася, а потым зноў аднаўлялася. У матэрыялах ЦК КСМЗБ за 1933 г. адзначалася наступнае: «У адрозненне ад "Стральца" Саюз сельскай моладзі не ўяўляе сабою такой дысцыплінаванай

Рэпазіторый БарДУ

арганізацыі. Тут не толькі цякучасць у шэрагу гурткоў, але і заміранне, і паўторнае ажыўленне цэлых гурткоў, і нават гурткоў у цэлых мясцовасцях» [40, арк. 242].

Тым не менш на працягу ўсіх 1930-х гг. ССМ пашыраў сваю дзейнасць. Так, калі яго Палескае аддзяленне ў 1930 г. налічвала 132 гурткі [271, с. 5], то ў 1934 г. іх было ўжо 243 [273, с. 2]. Аўтаномныя навагрудская і беластоцкая арганізацыі вясковай моладзі ў 1934 г., на момант стварэння СМВ, аб'ядноўвалі 18 тыс. чалавек [232, с. 76]. Па падліках польскай гістарыяграфіі, агульная колькасць членаў СМВ на ўсёй тэрыторыі 2-й РП у 1938 г. дасягнула 170 тыс. чалавек [149, с. 165]. Пры гэтым лічыцца, што найбольшую актыўнасць арганізацыя праяўляла менавіта на тэрыторыі Заходняй Беларусі.

Дзейнасць іншых «санацыйных» маладзёжных арганізацый на тэрыторыі Заходняй Беларусі не набыла такога размаху, як у выпадку са стралецкім саюзам ці ССМ «Сеў»—СМВ. Так, напрыклад, СПХ ахопліваў у асноўным гарадскую школьную моладзь.

Гэта выразна выяўляецца на прыкладзе харцарства віленскіх харугваў. Так, на 1 студзеня 1929 г. Віленская жаночая харугва СПХ аб'ядноўвала 26 дружын, у якіх налічвалася 720 членаў. Акрамя непасрэдна віленскіх дружын, гэта былі харцарскія арганізацыі з Дзісны, Дукштаў, Глыбокага, Іўя, Немана, Ліды, Маладзечна, Свянцян, Смаргоні, Трокаў. Самай шматлікай была 1-я Віленская дружына імя Т. Касцюшкі, у якой было 44 харцаркі. Большасць з гэтых дружын узнікла ў 2-й палове 1920-х гг., найстарэйшымі з іх былі 1-я Віленская дружына імя Т. Касцюшкі (заснавана ў 1914 г.), 3-я Віленская дружына імя Э. Плятэр (1917 г.), 1-я Свянцянская дружына імя Ю. Пілсудскага (1919 г.) і 5-я Віленская дружына імя Ю. Сулкоўскага (1919 г.). Асноўная маса жаночых дружын дзейнічала на тэрыторыі ўсеагульных і прафесійных школ і гімназій. Тры дружыны (1-я Трокская імя Чарноўскай, 2-я Трокская імя Э. Шчанецкай і 1-я Віленская імя Т. Касцюшкі) аб'ядноўвалі вучаніц настаўніцкіх семінарый. І толькі адна жаночая дружына — Неманская імя каралевы Ядвігі — дзейнічала адначасова на тэрыторыі мясцовай фабрыкі і ўсеагульнай школы [145, с. 25—27].

Рэпазіторый БарДУ

Што да Віленскай мужчынскай харцарскай харугвы, то на 1 студзеня 1929 г. яна аб’ядноўвала 36 дружын, у якіх налічвалася 1 042 харцары. Акрамя Вільні, дружыны гэтай харугвы дзейнічалі ў Альберціне, Баранавічах, Глыбокім, Германовічах, Іўі, Лідзе, Немане, Нясвіжы, Навагрудку, Новай Вілейцы, Свянцянах, Ашмянах, Слоніме, Смаргоні, Шчучыне, Жыровічах. Самай шматлікай (51 харцар) была 13-я Віленская дружына імя Завішшы Чорнага, т. зв. Чорная Трынаццатка. У адрозненне ад жаночых дружын, большасць мужчынскіх харцарскіх арганізацый узнікла ў першай палове 1920-х гг. Самымі старэйшымі сярод іх былі 1-я Нясвіжская дружына імя Завішшы Чорнага (1917 г.), 1-я Навагрудская дружына імя Т. Касцюшкі (1919 г.) і 1-я Слонімская дружына імя Т. Касцюшкі (1921 г.). З 36 дружын 14 працавалі на тэрыторыі ўсеагульных школ, 14 — у гімназіях, 4 — у настаўніцкіх семінарыях, 1 — у гімназіі і настаўніцкай семінарыі адначасова, 2 — у прафесійных школах. Толькі адна дружына (2-я Неманская імя Завішшы Чорнага) з’яўлялася пазашкольнай і дзейнічала на мясцовай шкляной гуце [121, с. 33—34].

Калі ж параўноваць харцарскія харугвы, якія дзейнічалі на тэрыторыі ўсходніх ваяводстваў міжваеннай Польшчы, з харугвамі з іншых рэгіёнаў, то першыя былі самымі невялікімі. Так, па дадзеных сучасных польскіх даследчыкаў, у 1931 г. Віленская харцарская харугва налічвала 2 219 членаў, Палеская — 1 402, Беластоцкая — 2 681 чалавек. Для параўнання: Варшаўская харцарская харугва ў той жа час аб’ядноўвала 5 118 чалавек, Сілезская — 6 776, Вялікапольская — 9 931. Усяго ў СПХ на той час налічвалася 62 946 членаў [314, с. 936].

Пік дзейнасці АПМ, як гэта ўжо адзначалася вышэй, прыйшоўся на час эканамічнага крызісу. Пасля гэтага актыўнасць арганізацыі значна зменшылася. Так, на Беласточчыне першы «ачаг» АПМ быў створаны ў 1933 г. у Беластоку. На працягу наступнага года «ачагі» ўзніклі ў Лапах, Саколцы, Ваўкавыску і Друскеніках. Значную колькасць членаў арганізацыі складалі беспрацоўныя, асабліва гэта заўважалася ў Беластоку. Але ў 1935 г. была створана толькі адна ячэйка арганізацыі — у Сувалках. Далей адбываўся заняпад аб’яднання. Ужо ў 1937 г. пэўную дзейнасць вёў толькі «ачаг» у Беластоку. Такі стан рэчаў захаваўся да самага пачатку Другой сусветнай вайны [190, с. 55—56].

Рэпазіторый БарДУ

СПДМ і ЛМ дзейнічалі ў студэнцкім асяроддзі УСБ. Але ЛМ зрабіў пэўныя крокі па распаўсюджванні свайго ўплыву за ўніверсітэцкія межы. У цэлым гэтая спроба скончылася няўдала. Першапачаткова акцыя, дзякуючы падтрымцы ўлад, разгортвалася адносна паспяхова. Многія чыноўнікі і прадстаўнікі маладой інтэлігенцыі ўступалі ў ЛМ, спадзеючыся на хуткі кар’ерны рост. Віленскі кансерватыўны журналіст С. Мацкевіч адзначаў з іроніяй, што «гэтая моладзь аб’ядноўваецца з мэтай здабычы дзяржаўных пасад, якіх пачынае не хапаць, паколькі ўся польская інтэлігенцыя жадае стаць чыноўнікамі» [188, с. 239].

Першапачатковая антыкапіталістычная фразеалогія барацьбы «за справядлівую Польшчу, у якой дзеці будуць даведвацца пра беспрацоўе толькі ад настаўнікаў гісторыі, у якой сумеснае жыццё народаў не будзе патрабаваць пацыфікацыі і шыбеніц», рабіла ЛМ прывабным для часткі заходнебеларускай моладзі. Таксама яе прыцягваў антыклерыкалізм арганізацыі і негатыўнае стаўленне да яе касцёла. Так, у інфармацыі Беластоцкага АК КПЗБ паведамлялася, што ў Ваўкавыску група моладзі далучылася да ЛМ пасля таго, як мясцовы ксёндз абвясціў гэтую арганізацыю камуністычнай [41, арк. 114]. Асаблівую актыўнасць ЛМ выяўляў, як адзначалі крыніцы КПЗБ, там, дзе рабочая моладзь пакінула «санацыйныя» арганізацыі (у першую чаргу «Стралец»). Так, пасля забастоўкі тэкстыльшчыкаў на Беласточчыне ў 1933 г. і распаду там стралецкіх атрадаў на змену ім прыходзілі ячэйкі ЛМ [40, арк. 243].

Згодна з архіўнымі матэрыяламі, на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў складзе «младалегіянерскіх» атрадаў было звыш 1 тыс. чалавек, у асноўным палякаў, — рабочых і прадстаўнікоў дзяржаўнага апарату. Адначасова былі спробы стварэння ячэек ЛМ сярод вучняў старэйшых класаў школ. Найбольшую актыўнасць арганізацыя праяўляла на Беласточчыне [43, арк. 63].

Пасля таго як кіраўніцтва «санацыі» адмовілася ад апекі над саюзам, пачаўся яго крызіс. Аб гэтым, напрыклад, сведчыла справаздача грамадска-палітычнага аддзела Палескага ваяводскага праўлення. У ёй адзначалася, што ў сярэдзіне 1934 г. у Брэсце была арганізавана камендатура Палескай акругі ЛМ, якой падпарадкоўвалася 7 абводаў і 5 мясцовых гурткоў з больш чым 300 членамі. Але «асуджэнне метадаў працы ЛМ з боку кола

Рэпазіторый БарДУ

сеньёраў у 1935 г. стала паваротным пунктам у дзейнасці ЛМ на Палессі. Выдатныя асобы, якія актыўна ўдзельнічалі ў дзейнасці арганізацыі па ідэйных поглядах, у знак салідарнасці з колам сеньёраў, адмовіліся ад працы. Потым адпалі тыя, хто палічыў бессэнсоўным працягваць дзейнасць у аб’яднанні, якое афіцыйна асуджана дзяржаўнымі дзеячамі. У выніку ў Легіёне маладых засталіся толькі тыя, хто па прычыне сваіх амбіцый вырашыў утрымаць арганізацыю і не дапусціць яе самароспуску. Толькі дзякуючы іх намаганням у самым скарочаным стане утрымаліся камендатура акругі і 4 абводы (Брэст, Кобрын, Лунінец, Пінск), з якіх толькі адзін — Пінск — падае пэўныя прыкметы жыцця». Згодна са справаздачай, у красавіку 1936 г. ЛМ на Палессі налічваў каля 50 чалавек. Пры гэтым арганізацыя не мела ніякага ўплыву і не вяла ніякай дзейнасці [2, арк. 30].

Не вельмі паспяховай была і дзейнасць маладзёжнага крыла ЛНА. Найбольшую актыўнасць СМП і СМ ЛНА выявілі на тэрыторыі Беластоцкага ваяводства. Як адзначаюць польскія даследчыкі, гарадскі сектар СМП «санацыі» тут давялося ствараць з самых асноў. У той жа час сельскі сектар СМП на Беласточчыне быў сфарміраваны за кошт той часткі СНМ, якая не далучылася да створанага раней СМВ. Фактычна менавіта на СНМ і абапіраўся маладзёжны рух ЛНА. Пры гэтым працэс стварэння гурткоў і інстанцый СМП расцягнуўся ў часе і быў перарваны пачаткам Другой сусветнай вайны. Тым не менш да сярэдзіны 1939 г. СМП дзейнічаў на ўсёй тэрыторыі Беластоцкага ваяводства, за выключэннем Ваўкавыскага павета. Усяго ён налічваў каля 130 аддзелаў і 2 500 членаў. Саюз не дасягнуў такога масавага характару, як іншыя «санацыйныя» арганізацыі моладзі. Так, напрыклад, СМВ на тэрыторыі Беластоцкага ваяводства ў той жа час налічваў каля 7 тыс. членаў [191, с. 86—87].

Філіялы СМП і СМ ствараліся і на іншых тэрыторыях Заходняй Беларусі. Вядома, напрыклад, што студэнцкае аддзяленне СМП было створана ў УСБ. Але на дадзены момант пра яго дзейнасць амаль нічога невядома.

Што да Палескага ваяводства, то афіцыйная справаздача аб дзейнасці ЛНА на Палессі ў 1938 г. паведамляла наступнае: «Служба маладых у справаздаўчы перыяд не змагла праявіць вялікай дзейнасці ў выніку ўзрушэнняў, выкліканых расколам

Рэпазіторый БарДУ

у Саюзе маладой Польшчы, якi з'яўляецца асноўнай арганізацыяй Службы маладых ЛНА». Як прызнавалася ў справаздачы, уся праца СМ у рэгіёне зводзілася да нерэгулярна арганізаваных курсаў у Брэсце і Дубоі, дзе члены СМП і блізкіх да яго маладзёжных аб'яднанняў праходзілі арганізацыйную і прафесійную падрыхтоўку. На пачатаку 1939 г. СМП на Палессі знаходзіўся ў стадыі рэарганізацыі [253, с. 4].

Такім чынам, самымі масавымі і ўплывовымі маладзёжнымі арганізацыямі, створанымі «санацыяй» на тэрыторыі Заходняй Беларусі, сталі стралецкі саюз «Стралец» і ССМ «Сеў»—СМВ. Менавіта ў іх рамках і рэалізоўваліся асноўныя канцэпцыі ўрадавай маладзёжнай палітыкі.

5.2 Дзейнасць «санацыйных» маладзёжных арганізацый на тэрыторыі Заходняй Беларусі

Адным з галоўных накірункаў маладзёжнай палітыкі «санацыйнага» рэжыму стала ваенная падрыхтоўка маладога пакалення. Рэалізацыя гэтага накірунку была немагчымай без удзелу грамадскіх арганізацый. Школьныя атрады ВП не мелі магчымасці ахапіць ўсіх дапрызыўнікоў, паколькі ў 2-й РП сярэдняя школа была недасягальнай для большай часткі моладзі. Так, напрыклад, у 1935 г. з 574 тыс. юнакоў ва ўзросце 17—19 гадоў толькі 51 тыс. (каля 9%) наведвала сярэднюю школу [165, с. 85]. На тэрыторыі Заходняй Беларусі гэтыя лічбы былі яшчэ ніжэйшыя. Тым часам вайсковыя ўлады імкнуліся ахапіць ваенным навучаннем па магчымасці большую колькасць будучых салдат. У гэтым ім павінны былі дапамагчы праўрадавыя грамадскія аб'яднанні.

Сярод маладзёжных арганізацый найбольш актыўна і мэтанакіравана акцыю ВП праводзіў стралецкі саюз. Таксама ёю займаліся і іншыя саюзы. Напрыклад, сярод школьнай моладзі, акрамя створаных школьнымі ўладамі атрадаў ВП, гэтую працу вёў СПХ.

У 2-й РП існавала дакладна распрацаваная двухгадовая праграма навучання. Яна была падобнай як для школы, так і для грамадскіх арганізацый. ВП была падзелена на наступныя раздзелы: фізічнае выхаванне, стралковае навучанне, баявая падрыхтоўка, служба (муштра).

Репозиторий БарГУ

Раздзел фізічнай падрыхтоўкі прадугледжваў маршы, бег, кіданне гранаты, элементы фехтавання, спартыўныя гульні (футбол, баскетбол), лёгкую атлетыку, плаванне. Другая частка праграмы — стралковае навучанне — уключала вывучэнне зброі і навучанне стралковай справе [309, с. 7—9].

Баявая падрыхтоўка рыхтавала да паводзін у баі. Раздзел «Служба» ўключаў такія падраздзелы, як страявая падрыхтоўка, арганізацыя ўзброеных сіл, унутраная служба (вывучэнне армейскіх статутаў), салдацкія якасці, веды пра Польшчу, захоўванне ваеннай тайны [291, с. 2].

Як правіла, заняткі ВП праводзіліся рэгулярна, адзін-два разы на тыдзень. Усё навучанне дзялілася на дзве ступені: школа малодшых і школа старэйшых юнакоў. Навучанне завяршалі летнія лагеры. Згодна з інструкцыяй Дзяржаўнага ўпраўлення ФВ і ВП, на асобныя прадметы адводзілася пэўная колькасць часу (табл. 6 і 7).

Т а б л і ц а 6 — Размеркаванне часу ў школьных атрадах ВП [13, арк. 28]

Прадмет	Школа		Летнія лагеры (толькі для старэйшых юнакоў)
	малодшых юнакоў	старэйшых юнакоў	
Фізічнае выхаванне	10	10	20
Стралковае навучанне	40	35	30
Баявая падрыхтоўка	40	45	50
Служба	20	20	5
УСЯГО	110	110	105

Т а б л і ц а 7 — Размеркаванне часу ў пазашкольных атрадах ВП [13, арк. 28]

Прадмет	Школа		Летнія лагеры (толькі для старэйшых юнакоў)
	малодшых юнакоў	старэйшых юнакоў	
Фізічнае выхаванне	35	35	30
Стралковае навучанне	40	35	30
Баявая падрыхтоўка	35	40	40
Служба	20	20	5
УСЯГО	130	130	105

Репозиторий БарГУ

У летніх лагерах праводзіўся заключны экзамен, мэтай якога было вызначыць ступень падрыхтаванасці юнакоў. Пры гэтым рэкамендавалася экзаменаваць па прадметах, на якія часу для вывучэння адводзілася менш. Пасля паспяховай здачы экзаменаў адбывалася ўрачыстая выдача пасведчанняў аб заканчэнні другой ступені ВП. Умовы атрымання пасведчання прадугледжвалі завяршэнне першай ступені ВП, поўны год працы ў атрадзе старэйшых юнакоў, атрыманне «Польскай адзнакі спартовай», праходжанне прадугледжаных праграмай маршаў і стрэльбаў, заплыў (25 м вольным стылем), дастатковае авалоданне прадметамі навучання [13, арк. 28]. Пасведчанне аб другой ступені ВП давала правы на льготы пры праходжанні ваеннай службы.

Трэба адзначыць, што праграмма ВП на тэрыторыі Заходняй Беларусі мела некаторыя асаблівасці. Вядома, што ваенная дактрына Польшчы будавалася на планах абарончай вайны з СССР. У адпаведнасці з гэтым значная ўвага ў час падрыхтоўкі стральцоў надавалася навучанню партызанскім дзеянням. Аб гэтым сведчаць, напрыклад, архіўныя дакументы ЦК КСМЗБ за 1932 г.: «У раёне Гродзенскай акругі праводзіліся ваенныя агляды асаднікаў. Там жа праводзіліся практычныя заняткі стральцоў. Гэтыя практыкаванні праводзіліся з разлікам падрыхтоўкі стральцоў да партызанскіх дзеянняў» [32, арк. 261]. Асаблівы націск рабіўся на развіццё стралецкай арганізацыі ў памежных з БССР паветах. Па няпоўных дадзеных, у 1933 г. там мелася 56 атрадаў «Стральца» агульнай колькасцю 1 695 чалавек. Яны былі «насаджаны» ўздоўж чыгункі і каля стратэгічных пунктаў. Напрыклад, уздоўж лініі Маладзечна—Вілейка дзейнічала 10 стралецкіх атрадаў, у якіх налічвалася 450 чалавек [40, арк. 114]. Няма сумнення, што ў польскіх ваенных існаваў разлік на выкарыстанне структуры «Стральца» для дыверсійнай і партызанскай дзейнасці на выпадак магчымага нападу з боку СССР.

Але ўсё ж такі яснай канцэпцыі выкарыстання «Стральца» на выпадак вайны не было, таму ў час вераснёўскай кампаніі 1939 г. гэтая арганізацыя не адыграла вялікай ролі. На тэрыторыі Заходняй Беларусі адмоўна адбілася не толькі адсутнасць канцэпцый, тут малая эфектыўнасць ВП была вынікам шэрагу іншых прычын. У першую чаргу гэта было негатыўнае ці ў лепшым выпадку абыякавае стаўленне значнай часткі мясцовага насельніцтва.

Рэпазіторый БарДУ

Акрамя таго, сваю ролю адыграла слабае развіццё камунікацый і цяжкае матэрыяльнае становішча мясцовых жыхароў.

Гэта можна прасачыць на прыкладзе справаздач мясцовых камітэтаў ФВ і ВП з 9-й ваеннай акругі. Так, у 1927 г. пра развіццё ВП на тэрыторыі Баранавіцкага, Навагрудскага і Нясвіжскага певетаў (раён 78-га пяхотнага палка) паведамлялася: «З арганізацыйнага пункту гледжання рэгіён развіты слаба. Вялікая плошча, слабыя шляхі зносін і малыя сродкі не дазваляюць лепшага развіцця. Да працы ў ВП больш імкнецца гарадскі элемент, вёска слаба разумее яе значнасць, выключэнне складаюць асаднікі, а з прызыўнікоў і рэзервістаў толькі тыя, хто з’яўляецца членамі аб’яднанняў». Згодна са справаздачай, у Слонімскім павеце (раён 79-га пяхотнага палка) «з гарадскога элементу больш за ўсё схільная да працы па ФВ і ВП школьная моладзь. З пазашкольнай моладзі толькі адзінкі ўцягнуты ў стралецкі саюз і харцарства. Сельская моладзь вельмі мала прысвячае сябе працы па ВП». У Косаўскім і Пружанскім паветах (раён 80-га пяхотнага палка) «умовы ВП неспрыяльныя па прычыне дрэнных камунікацый, неспрыяльнага размяшчэння ваенных частак і нядобразычлівых адносін да ВП пераважнай часткі нацыянальных меншасцей» [1, арк. 57].

Характэрным з’яўляецца параўнанне Брэсцкага і Влодаўскага паветаў (раён 82-га пяхотнага палка): «Значная неаднароднасць працы ВП. Дрэнныя сродкі камунікацый і перавага нацыянальных меншасцей на тэрыторыі Брэсцкага павета яшчэ больш перашкаджае правядзенню ВП... Больш спрыяльныя ўмовы вядзення працы ў Влодаўскім павеце, які ляжыць перад Бугам. Значны працэнт палякаў, пераважае сельскі элемент, які складае 95% у ВП» [1, арк. 58]. Як бачым, польская моладзь больш актыўна падтрымлівала ВП, чым яе беларускія аднагодкі.

Мясцовыя ўлады скардзіліся на тое, што насельніцтва проста не разумее неабходнасці ВП. Па іх меркаванні, у Пінскім, Лунінецкім і Столінскім паветах (раён 84-га пяхотнага палка) працы па ВП перашкаджае адсутнасць разумення ідэі ФВ і ВП. Акрамя таго, «інтэлігенцыя і духавенства наогул цалкам абыякава ставяцца да працы ВП... Сельская моладзь з’яўляецца беларускай і не мае ахвоты да ваенных заняткаў. Да працы ў ВП яе можна прыцягнуць толькі праз арганізацыю спорта, гульняў і забаў...» [8, арк. 59].

Репозиторий БарГУ

Адначасова тыя ж справаздачы адзначаюць станоўчыя адносіны да ВП у этнічна польскіх паветах. Аб гэтым сведчыць параўнанне колькасці насельніцтва, ахопленага дадзенай акцыяй. Так, калі ў раёнах 78-, 80- і 83-га пяхотных палкоў у дзейнасці арганізацый ВП у 1927 г. удзельнічалі 1 893 чалавекі, то ў раёне 35-га пяхотнага палка (Бяла-Падляскі павет) — 1 088, у раёне 34-га пяхотнага палка (Бельскі і Канстанцінаўскі паветы) — 1 044, у раёне 22-га пяхотнага палка (Седлецкі, Лукаўскі і Радзіньскі паветы) — 1 818 чалавек [1, арк. 55—56]. У шасці польскіх паветах акцыяй ВП было ахоплена ў два разы больш людзей, чым у сямі беларускіх. У сярэднім на адзін польскі павет прыпадала 658 членаў ВП, а на адзін беларускі — прыблізна 271.

У 1937/38 навучальным годзе на тэрыторыі 9-й ваеннай акругі ў 6 польскіх паветах (Седліцэ, Лукуў, Радзінь, Бяла-Падляска, Влодава, Бельск) налічвалася 312 атрадаў ВП агульнай колькасцю 5 749 чалавек. У той жа час у 9 беларускіх паветах (Баранавічы, Брэст, Драгічын, Кобрын, Косава, Навагрудак, Пінск, Пружаны, Слонім) існавала 316 атрадаў, якія ахоплівалі 6 343 чалавекі [15, арк. 1; 17, арк. 1]. Сярэднія суадносіны ўдзельнікаў ВП па польскіх і беларускіх паветах былі адпаведна 958 і 705.

Такім чынам, у дзейнасці структур ВП прадстаўнікоў беларускай моладзі было значна менш, чым польскай. Гэта было характэрным для 2-й РП, дзе нацыянальныя меншасці дастаткова варожа ставіліся да існаваўшай дзяржавы і яе структур, у тым ліку і да арміі. Аб гэтым, напрыклад, сведчаць справаздачы Міністэрства ваенных спраў аб летніх ваенных манеўрах 1934 г. Яны адзначаюць, што на польскіх тэрыторыях «адчуваецца праца адміністратыўных улад у накірунку тлумачэння грамадзянам таго, чым з’яўляецца армія і як належыць да яе ставіцца». У той жа час у мясцовасцях, заселеных славянскімі меншасцямі, здараліся «правакацыі камунізаванай беларускай моладзі, знявагі салдат і атрадаў, адмовы выдзеліць кватэры і падводы, і нават крадзяжы зброі» [183, с. 66].

Зразумела, што ў такіх умовах акцыя ВП, ініцыятарам і кіраўніком якой з’яўлялася армія, не сустракала дастатковай падтрымкі на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Сітуацыя з адносінамі мясцовай моладзі да польскай дзяржавы і яе палітыкі не магла задавальняць «санацыйны» рэжым. Змяніць становішча, па

Рэпазіторый БарДУ

меркаванні ўлад, павінна было адпаведнае грамадзянскае выхаванне падрастаючага пакалення. Акрамя ваеннай падрыхтоўкі, яно стала важнай часткай дзейнасці праўрадавых маладзёжных аб'яднанняў. Асаблівую актыўнасць у гэтым накірунку выяўляў стралецкі саюз. Згодна з інструкцыяй, якая была падрыхтавана віленскім кіраўніцтвам «Стральца», мэтай гэтага выхавання было «даць усебаковае уяўленне аб Айчыне, аформіць дзяржаўны інстынкт, прывучыць да дысцыпліны і падпарадкавання ўладзе, развіваць пачуццё патрыятызму і адданасці традыцыям, сфарміраваць моцныя характары» [40, арк. 117].

Асаблівая ўвага грамадзянскаму выхаванню стала надавацца ў другой палове 1930-х гг. Пры гэтым адзначалася сувязь грамадзянскага выхавання і ўмацавання абароназдольнасці краіны: «Статуты ўсіх існуючых маладзёжных арганізацый сярод мэтаў і задач, акрамя іншага, маюць і выхаванне моладзі ў дзяржаўнатворчым духу. Гэтыя задачы трактуюцца разнастайна, і ў выніку ў моладзі не фарміруюцца тыя рысы, якія неабходны для ажыццяўлення грамадзянскіх задач, асабліва такога самага высокароднага абавязку, як служба ў арміі» [22, арк. 3].

У снежні 1936 г. у Брэсце адбылася нарада, арганізаваная акруговым кіраўніцтвам «Стральца» і прысвечаная актывізацыі грамадзянскага выхавання. На ёй было заяўлена, што «верай грамадзяніна-салдата павінна быць дзяржаўнасць Польшчы, службай — служба польскай дзяржаве». Ідэя службы аб'яўлялася зместам і сутнасцю грамадзянскага выхавання і павінна была прывівацца ў час розных адукацыйных ці выхаваўчых мерапрыемстваў, паколькі «без яе засваення выхаваўча-грамадзянская праца не выканае сваіх задач». На нарадзе выявілася ўзмацненне нацыяналістычных тэндэнцый у палітыцы «санацыі». Удзельнікі заяўлялі, што «польская дзяржава — гэта нацыянальная Польшча, да чужых народаў мы ставімся талерантна і прызнаём за імі роўнасць у правах, але ў барацьбе з ворагам не можам ім давяраць» [12, арк. 28]. Таксама на нарадзе прапаноўвалася ўзмацніць польскі ўплыў на крэсах, пры гэтым за ўзор браліся фашысцкая Італія і нацысцкая Германія: «Як італьянцы і немцы ідуць са сваёй культурай усюды, дзе могуць, так і мы павінны ісці з нашай культурай і прышчапляць яе на крэсах... Мы на гэтых землях з'яўляемся гаспадарамі, а не прышэльцамі» [12, арк. 31].

Рэпазіторый БарДУ

Практычным вынікам дадзенай нарады з’явілася спецыяльна распрацаваная «Праграма дзяржаўнага выхавання для ўзроставых выхаваўчых груп у аддзелах і пададдзелах стралецкага саюза», якая была выдадзена ў Брэсце ў 1937 г. Яна ўключала наступныя накірункі: арганізацыйнае выхаванне, дзяржаўнае выхаванне, прафесійная падрыхтоўка, чытанне, экскурсіі, культурна-мастацкае выхаванне [230, с. 5].

У ходзе рэалізацыі першай часткі праграмы стральцы вывучалі статут, гісторыю, традыцыі і звычаі сваёй арганізацыі. Дзяржаўнае выхаванне заклікана было рыхтаваць членаў саюза да «адпаведнага разумення сучаснага грамадска-палітычнага жыцця... актыўнага ўдзелу ў агульнай працы» [230, с. 6]. Кіруючыся гэтымі тэзісамі, члены арганізацыі абавязаны былі ведаць гісторыю Польшчы і яе дзяржаўны лад. Асаблівая ўвага надавалася гісторыі польскага нацыянальна-вызваленчага руху і польскіх узброеных сіл [230, с. 12]. Адначасова вывучаўся дзяржаўны і адміністрацыйны лад 2-й РП, майская Канстытуцыя 1935 г., гаспадарчае і грамадскае жыццё родных мясцін [230, с. 31].

Дух польскага ўра-патрыятызму з’яўляўся вядучай ідэяй стралецкага дзяржаўнага выхавання і рабіў яго састаўной часткай паланізацыі беларускай моладзі, знішчэння яе нацыянальнай самасвядомасці. Асабліва яскрава гэта выяўлялася на прыкладзе «стралецкай» інтэрпрэтацыі гісторыі. Напрыклад, польска-савецкая вайна, у выніку якой была захоплена Заходняя Беларусь, мела важнае «гістарычнае і выхаваўчае значэнне» і, на думку стралецкіх выхавацеляў, была «апошнім этапам умацавання межаў незалежнай Польшчы» [230, с. 23].

Прафесійная падрыхтоўка ў вёсцы ўключала розныя тэарытычныя і практычныя курсы ў рамках сельскагаспадарчай падрыхтоўкі (далей — СП) для «павышэння вытворчасці сельскай гаспадаркі і рацыяналізацыі спажывання і збыту сельскагаспадарчай прадукцыі». Гарадскія стральцы пад кантролем і пры падтрымцы стралецкага саюза авалодвалі якім-небудзь рамяством ці прафесіяй. Прынцыповай мэтай прафесійнай падрыхтоўкі кіраўніцтва арганізацыі лічыла забяспячэнне сваіх членаў працоўным месцам [230, с. 6].

Тры апошнія састаўныя часткі грамадзянскага выхавання павінны былі павышаць культурны ўзровень членаў «Стральца» і арганізаваць іх адпачынак.

Рэпазіторый БарДУ

Цэнтрамі грамадзянскага выхавання з’яўляліся святліцы (клубы). Лічылася, што яны даюць магчымасць «уздзейнічаць адначасова на розум, пачуцці і волю асобы, развіваць пэўныя яе асаблівасці і адначасова рыхтаваць яе да грамадскага жыцця і актыўнага ў ім удзелу» [229, с. 6]. У сувязі з гэтым, калі дазвалялі матэрыяльныя ўмовы, стралецкі саюз і іншыя праўрадавыя арганізацыі імкнуліся стварыць шырокую сетку сваіх святліц. Так, у 1935 г. у Вільні дзейнічалі 14 святліц «Стральца». Таксама ў горадзе існавала адна святліца праўрадавай АПМ [327, с. 259]. Зразумела, што ў правінцыі сітуацыя складвалася па-іншаму. Але і там праўрадавыя саюзы стваралі свае клубы. Калі для гэтага не было магчымасцей, ствараліся агульныя святліцы ці святліцы пры школах. У якасці прыкладу можна прывесці становішча ў палескім СМВ. У цяжкіх эканамічных умовах палескай вёскі саюз здолеў стварыць 45 толькі сваіх уласных святліц. Яшчэ 18 клубаў былі сумеснымі. Абсалютная ж іх большасць — 154 — дзейнічала пры школах [135, с. 120—121].

Само выхаванне праводзілася ў форме розных лекцый, чытанняў, канцэртаў, вечароў і г. д. Пры гэтым звярталася ўвага на неабходнасць развіцця самастойнасці і ініцыятывы ў радавых членаў арганізацыі. Моладзь павінна была самастойна авалодаць па магчымасці большым аб’ёмам прадугледжанага матэрыялу. Інструктары грамадзянскага выхавання і іншыя члены кіраўніцтва павінны былі прыходзіць на дапамогу і даваць парады толькі ў самых цяжкіх выпадках [230, с. 9].

Акрамя ваеннай падрыхтоўкі і грамадзянскага выхавання, як ужо адзначалася вышэй, важным накірункам урадавай маладзёжнай палітыкі стала прафесійная, у першую чаргу сельскагаспадарчая, падрыхтоўка маладога пакалення.

У адным з дакументаў Віленскай школьнай акругі заяўлялася: «Цяжкасці нашага эканамічнага і грамадскага жыцця маюць сваёй прычынай моцную адсталасць нашай вёскі. Сіла грамадства і яго ўнутраная згуртаванасць залежаць не ад высокага культурнага і інтэлектуальнага развіцця адзінак ці невялікіх груп, а ад высокай сярэдняй культуры ўсяго насельніцтва. Таму клопатам усіх, хто кіруецца грамадскімі катэгорыямі, павінна быць імкненне да найбольш хуткага павышэння культуры сельскага насельніцтва, самага шматлікага слоя ў дзяржаве» [214, с. 5].

Рэпазіторый БарДУ

Першапчаткова гэтую задачу на тэрыторыі Заходняй Беларусі, як і ва ўсёй 2-й РП, планавалася вырашыць з дапамогай народных сельскагаспадарчых школ. Менавіта таму той жа дакумент звяртаў увагу школьных настаўнікаў, якія працавалі ў сельскай мясцовасці, на неабходнасць тлумачэння значэння сельскагаспадарчых школ у час сходаў гурткоў ССМ, стралецкіх атрадаў і іншых маладзёжных арганізацый і заахвочвання моладзі да паступлення ў гэтыя школы [214, с. 5].

Як паказала практыка, народныя сельскагаспадарчыя школы не вырашылі пастаўленай перад імі задачы. Іх проста было недастаткова для таго, каб ахапіць значную частку сельскай моладзі. Гэта добра бачна на прыкладзе школ, якія дзейнічалі на тэрыторыі Віленскай школьнай акругі. У дадзеную акругу ўваходзілі Віленскае і Навагрудскае ваяводства (па 8 паветаў) і 4 паветы Беластоцкага ваяводства (Ваўкавыскі, Гродзенскі, Аўгустоўскі і Сувалкскі). Колькасць вясковага насельніцтва на гэтай тэрыторыі складала каля 2 356 тыс. чалавек. К сярэдзіне 1930-х гг. на 20 паветаў, якія ўваходзілі ў склад Віленскай школьнай акругі, прыпадала 13 народных сельскагаспадарчых школ (8 мужчынскіх і 5 жаночых). Штогод яны маглі выпусціць больш 500 чалавек. Пры гэтым вядома, што на тэрыторыі акругі штогод бацькоўскія гаспадаркі пераймалі каля 20 тыс. маладых сялян. Такім чынам, існаваўшыя народныя сельскагаспадарчыя школы маглі забяспечыць падрыхтоўку толькі 0,5% гэтых сіл [325, с. 2].

Сітуацыя на тэрыторыі Палескага ваяводства была не лепшай. Там у сярэдзіне 1930-х гг. на 10 паветаў прыпадала 6 народных сельскагаспадарчых школ [247, с. 10].

Курс навучання ў народных сельскагаспадарчых школах Віленскай акругі працягваўся 11 месяцаў (у мужчынскіх школах з 15 студзеня да 15 снежня, у жаночых — з 15 лістапада да 15 кастрычніка). У праграму ўваходзілі такія прадметы, як земляробства, жывёлагадоўля, агародніцтва, садаводства, пчалярства, арганізацыя асабістай гаспадаркі. Прафесійнае навучанне было цесна звязана з практычнымі заняткамі ў школьнай гаспадарцы. У жаночых школах праграма вывучэння земляробства была скарочанай на карысць вывучэння дамаводства. Акрамя набыцця прафесійных ведаў праграма прадугледжвала «гутаркі на этыка-рэлігійныя тэмы», вывучэнне справаводства, польскай мовы

Рэпазіторый БарДУ

і г. д. Само навучанне ў народных школах было бясплатным, вучні плацілі толькі за пражыванне ў інтэрнаце. Заняткі праходзілі штодня з 5 гадзін раніцы да 9 гадзін вечара [184, с. 540—541].

Нягледзячы на бясплатнае навучанне, афіцыйныя крыніцы адзначалі нізкую наведваемасць школ: часта кандыдатаў было менш, чым месцаў. Такое становішча тлумачылася «адсутнасцю сярод сельскагаспадарчага насельніцтва разумення неабходнасці навучання». Яшчэ адной прычынай нізкай наведваемасці называлася тое, што бацькі не жадалі адпускаць моладзь у школы, каб не страчваць на год бясплатнага работніка.

Адначасова адзначалася і тое, што вялікія цяжкасці сустракалі вучняў пасля заканчэння школы. Выкарыстаць на практыцы атрыманыя ў школе веды перашкаджаў недавер асяроддзя. Адмоўным момантам было і тое, што часта юнакі — выпускнікі школ прызываліся ў армію, не паспеўшы выкарыстаць веды ў сваёй гаспадарцы. Аўтары афіцыйнай справаздачы прызнавалі, што на першым этапе свайго існавання сельскагаспадарчыя школы не далі чаканага выніку [325, с. 3].

Патрэбу ў сельскагаспадарчым навучанні спрабавалі часткова задаволіць за кошт вандроўных сельскагаспадарчых курсаў. У Віленскай школьнай акрузе было пяць жаночых вандроўных сельскагаспадарчых школ. Яны праводзілі шэраг курсаў (працягласць 3—5 месяцаў), пераязджаючы з месца на месца 2-3 разы на год. Восенню 1936 г. падобныя вандроўныя курсы былі арганізаваны ў Ваўкавыскім павеце для мужчынскай моладзі. Згодна з афіцыйнымі дадзенымі, да канца 1935 г. мужчынскія сельскагаспадарчыя школы скончылі 1 855 вучняў, жаночыя школы — 982 вучаніцы і вандроўныя жаночыя курсы — 1 148 вучаніц. Разам — 3 985 чалавек [325, с. 6].

Гэтага было недастаткова для таго, каб рэальна павысіць культурны ўзровень сельскай моладзі. Таму, як і ў выпадку з ваеннай падрыхтоўкай, да дзейнасці па прафесійнаму навучанню моладзі разам з дзяржаўнымі органамі падключыліся шматлікія грамадскія структуры.

На тэрыторыі Заходняй Беларусі вялікую актыўнасць у дадзеным накірунку выяўляў Саюз асаднікаў. Згодна з уставам, адной з яго задач з’яўлялася «павышэнне гаспадарчага ўзроўню краіны, асабліва яе ўсходніх зямель». Для гэтага планавалася весці

Репозиторий БарГУ

шырокую культурна-асветніцкую і гаспадарчую дзейнасць як сярод членаў саюза, так і сярод мясцовага насельніцтва. Ствараліся школы, адукацыйныя і прафесійныя курсы [288, с. 375]. Вядома, што да 1939 г. пад апекай розных устаноў Саюза асаднікаў знаходзілася каля 1 500 чалавек моладзі [288, с. 250].

Адной з такіх устаноў быў Вясковы грамадскі ўніверсітэт у Прудзішчах пад Вільняй. Ён быў створаны ў 1935 г. на базе існаваўшых з 1928 г. грамадска-асветніцкіх курсаў. Мэтай гэтай установы была падрыхтоўка слухачоў да ўмелай арганізацыі працы ва ўласнай гаспадарцы, а таксама фарміраванне «адносін грамадзяніна да дзяржавы» [209, с. 161].

Дадзеная ўстанова была арыентавана на мясцовую сельскую моладзь: большасць навучэнцаў паходзіла з Віленскага ваяводства, астатнія — з іншых заходнебеларускіх ваяводстваў. Ад кандыдатаў на паступленне патрабавалася заканчэнне сельскагаспадарчай школы, а таксама працяглая выніковая грамадская праца ў маладзёжных арганізацыях [209, с. 162]. Пад маладзёжнымі арганізацыямі разумеліся праўрадавыя аб'яднанні. Згодна з меркаваннем польскіх даследчыкаў, большасць слухачоў з'яўляліся членамі СМВ [288, с. 250].

Сельскі грамадскі ўніверсітэт павінен быў дапоўніць дзяржаўную сістэму сельскагаспадарчага навучання і падрыхтаваць кадры будучых актывістаў для гэтай сістэмы.

Але асновай навучання сельскай моладзі сталі конкурсы, якія праходзілі ў рамках СП. На тэрыторыі Заходняй Беларусі гэтыя конкурсы пачаліся, як і па ўсёй 2-й РП, у канцы 1920-х гг. Актыўны ўдзел у іх прымалі члены «санацыйных» маладзёжных аб'яднанняў. Кіраўнікі ССМ «Сеў» заяўлялі, што «сельскагаспадарчыя конкурсы павінны стаць сельскагаспадарчым і грамадзянскім выхаваннем моладзі. Праз сельскагаспадарчыя конкурсы канкурсант павінен у першую чаргу выхоўваць сябе, фарміраваць сваю волю і прыроджаны розум, заахвочваць розум да хуткага дзелавога мыслення» [270, с. 33—34].

Акрамя ССМ «Сеў»—СМВ, да акцыі СП далучыліся стралецкі саюз, а таксама каталіцкія аб'яднанні моладзі, якія першапачаткова займалі лідарства ў колькасці конкурсных калектываў. Як сведчыла афіцыйная справаздача, прысвечаная развіццю акцыі СП на тэрыторыі Віленскага ваяводства, за дзесяцігоддзе (1929—1938 гг.)

Рэпазіторый БарДУ

«на першапачатковым этапе колькаснай перавагай валодалі каталіцкія аб'яднанні моладзі, у апошнія ж гады на першым месцы (колькасна і якасна) утрымліваецца Саюз маладой вёскі; стралецкі саюз доўгі час не меў умоў для развіцця працы, паколькі не меў спецыяльных інструктарскіх кадраў» [298, с. 493].

Больш падрабязна дынаміку ўдзелу маладзёжных арганізацый у конкурсах дазваляюць ўявіць прыведзеныя ў той жа самай справаздачы лічбы (табл. 8).

Трэба адзначыць, што Віленскае ваяводства з'яўлялася адным з лідараў па правядзенні акцыі СП у міжваеннай польскай дзяржаве. Так, напрыклад, у 1933 г. па колькасці конкурсных калектываў яго абагналі толькі Варшаўскае — 637 калектываў (4 195 удзельнікаў) і Кракаўскае ваяводства — 615 калектываў (4 444 удзельнікі). На тэрыторыі Беластоцкага ваяводства дзейнічала 285 калектываў (2 551 удзельнік), дзякуючы чаму Беласточчына знаходзілася на 8-м месцы. Адначасова Палескае ваяводства займала 12-е месца (219 калектываў і 1 351 удзельнік), Навагрудскае ваяводства знаходзілася на 14-м месцы (109 калектываў і 759 удзельнікаў). Усяго на той час акцыя СП адбывалася на тэрыторыі 16 ваяводстваў [210, с. 6].

Т а б л і ц а 8 — Конкурсы СП Віленскага ваяводства [297, с. 464]

Год	Маладзёжныя арганізацыі						Па-за арганізацыямі		Усяго	
	СМВ		каталіцкія аб'яднанні моладзі		стралецкі саюз					
	калектывы	удзельнікі	калектывы	удзельнікі	калектывы	удзельнікі	калектывы	удзельнікі	калектывы	удзельнікі
1929	56	306	97	538	—	—	27	163	180	1 007
1930	137	859	153	966	5	32	26	180	321	3 037
1931	103	779	154	1 048	22	164	28	201	307	2 192
1932	127	898	219	1 579	35	299	27	201	408	2 977
1933	142	979	269	1 944	90	648	68	437	569	4 008

Репозиторий БарГУ

1934	235	1 569	218	1 351	89	639	18	112	560	3 671
1935	219	1 346	193	1 147	93	641	34	196	539	3 330
1936	229	1 416	143	851	63	414	53	374	488	3 055
1937	231	1 512	161	1 021	80	527	31	186	503	3 246
1938	263	1 670	209	1 447	68	438	38	258	578	3 813

У час правядзення СП кіраўніцтва «санацыйных» арганізацый сутыкнулася з шэрагам цяжкасцей. У першую чаргу яны былі звязаны з наступствамі эканамічнага крызісу. Як адзначалася ў справаздачы Палескага ваяводскага ССМ «Сеў» за 1930 г., «агульны крызіс у краіне адбіўся і на конкурснай працы сярод моладзі. Члены гурткоў неахвотна ставяцца да працы, тлумачаць сваё нежаданне тым, што павелічэнне ўраджаю і фінансавыя выдаткі немэтазгодны, паколькі нельга збыць выраблены зараз прадукты, а тым больш іх нельга будзе збыць, калі вытворчасць павялічыцца» [270, с. 16].

Нягледзячы на цяжкасці, акцыя СП развівалася як колькасна, так і якасна. Першапачаткова ў конкурснай працы пераважала прасцейшая тэматыка: вырошчванне буракоў, морквы, капусты. Паступова тэматыка ўскладнялася: агародніцтва, лён, жывёлагадоўля [296, с. 5]. Акрамя непасрэдна саміх конкурсаў, вялася вялікая праца па самаадукацыі. Кіраўніцтва праўрадавых маладзёжных саюзаў арганізоўвала курсы, якія займаліся не толькі сельскагаспадарчым навучаннем, але і выхаваннем ўдзельнікаў.

Зімой 1933 г. ваяводскае праўленне Палескага ССМ «Сеў» арганізавала 10-дзённыя вандроўныя грамадска-асветніцкія курсы. Згодна з праграмай, яны ўключалі наступныя раздзелы: навука аб сучаснай Польшчы (10 гадзін), методыка клубнай працы (8 гадзін), арганізацыйныя прынцыпы ССМ (6 гадзін), кааперацыя і сельскагаспадарчыя кааператыўныя арганізацыі (4 гадзіны), СП (30 гадзін), практычныя заняткі (30 гадзін). Курсы адбыліся на тэрыторыі 9 паветаў (Брэст, Кобрын, Драгічын, Пінск, Лунінец, Столін, Камень-Кашырскі, Пружаны, Косава). Імі былі ахоплены 177 гурткоў ССМ «Сеў», у асноўным члены праўленняў [3, арк. 110—111].

Рэпазіторый БарГУ

«Санацыйныя» маладзёжныя аб’яднанні прыцягваліся да вырашэння і іншых задач. Адной з іх была барацьба з маладзёжным беспрацоўем. Як ужо адзначалася вышэй, «санацыйны» рэжым спрабаваў вырашыць гэтую праблему шляхам арганізацыі «лагераў працы». У іх стварэнні і правядзенні, а таксама падрыхтоўцы кіруючых кадраў прымалі ўдзел і праўрадавыя саюзы. Так, напрыклад, асаблівую актыўнасць у гэтым накірунку выявіла навагрудскае аддзяленне АПМ. У пачатку 1930-х гг. яго членамі быў створаны працоўны лагер імя сенатара С. Свідэрскага ў Наваельні — прамыслова-аграрная гаспадарка на 8 га, якая заслужыла пахвалы на агульнапольскім з’ездзе АПМ [43, арк. 63]. У ходзе аказання дапамогі маладым беспрацоўным АПМ цесна супрацоўнічала з іншымі «санацыйнымі» аб’яднаннямі — ЛМ і ПВ [232, с. 98].

Значную ролю ў арганізацыі «лагераў працы» для беспрацоўнай моладзі адыграў стралецкі саюз. Разам з іншымі «санацыйнымі» арганізацыямі «Стралец» вербаваў туды маладых беспрацоўных. У 1933—1934 гг. такія лагеры існавалі ў Беластоку, Вільні, на Палессі і Гродзеншчыне [43, арк. 138]. Гэта павінна было забяспечыць беспрацоўную моладзь працай, навучыць яе якой-небудзь прафесіі і такім чынам не толькі «абараніць стральцоў ад бедстваў беспрацоўя і яго фатальнага маральнага ўплыву», але і стаць «адным з элементаў агульнай барацьбы з наступствамі беспрацоўя» [232, с. 84]. Аднак вынікі гэтай дзейнасці былі далёкімі ад пажаданых. Цяжкія ўмовы жыцця і працы ў лагерах спалучаліся з казарменнай дысцыплінай і ваеннай муштрой. Архіўныя матэрыялы паведамляюць пра шматлікія выпадкі незадаволенасці моладзі. Так, летам 1935 г. стральцы, якія працавалі ў Пачапаўскай гміне (Навагрудскае ваяводства) на будаўніцтве дарогі, «на глебе эксплуатацыі і дрэнных адносін кіраўнікоў збілі свайго начальніка» [46, арк. 27].

Як ужо адзначалася вышэй, у 1936 г. «лагеры працы» былі перададзены пад кантроль Міністэрству ваенных спраў, і на іх базе пачалося стварэнне юнацкіх атрадаў працы. У Брэсце была створана акруговая камендатура юнацкіх атрадаў працы, якой падпарадкоўвалася тэрыторыя ваенных акруг № 2 «Люблін», № 3 «Брэст» і № 9 «Гродна» [14, арк. 2]. Грамадскія арганізацыі былі адхілены ад непасрэднага ўдзелу ў правядзенні гэтай акцыі.

Рэпазіторый БарДУ

Але пры наборы кандыдатаў ў атрады ад іх патрабаваліся, акрамя ўсяго іншага, дакументы, якія пацвярджалі прыналежнасць да маладзёжных аб'яднанняў [16, арк. 2]. Зразумела, што меліся на ўвазе «санацыйныя» саюзы, такія, як «Стралец» ці АПМ. Як сведчаць архіўныя дакументы, выхаваўчая дзейнасць ў юнацкіх атрадах працы была падобнай на тое грамадзянскае выхаванне, якое праводзілася ў межах праўрадавых маладзёжных аб'яднанняў [16, арк. 26—31].

Адным з важнейшых накірункаў працы праўрадавых маладзёжных арганізацый стала дзейнасць у культурна-асветніцкай сферы і арганізацыі вольнага часу сваіх членаў. Для гэтага была створана даволі салідная база. Так, у распараджэнні Віленскага ваяводскага ССМ «Сеў» было 36 бібліятэк, 78 святліц (клубаў), 20 аркестраў, 21 радыёпрыёмнік [73, с. 297]. Гурткі Палескага аддзялення гэтай арганізацыі ў 1934 г. мелі 85 бібліятэк, 132 тэатральныя і 45 харавых калектываў [273, с. 4—5].

Падтрымка з боку ўлад дазваляла афіцыйным маладзёжным саюзам весці культурна-асветніцкую дзейнасць пры дапамозе самых сучасных на той час сродкаў. Так, вядома, што пры ССМ Навагрудскай зямлі існаваў аб'язны культурна-асветніцкі кінатэатр. Афіцыйная прэса паведамляла, што ў час з 7 снежня 1933 г. да 16 лютага 1934 г. адбыліся кінасеансы ў наступных мясцовасцях Навагрудскага, Нясвіжскага і Стаўбцоўскага паветаў: Кушалева, Ятра, Вялікія Лукі, Востраў, Белькаўцы, Гарадзішча, Ліпск, Крывошын, Шчарбінава, Волька, Шчасновічы, Зубялевічы, Салаўі, Гарбуноўшчызна, Лань, Орда, Зарутава, Падлессе, Дубава, Дарава, Калпеніца, Палонка, Карэлічы, Турэц, Дзераўная, Беліца, Несцяровічы, Шчорсы. Усяго кінасеансы наведалі больш за 1 500 чалавек [169, с. 7].

З мэтай прыцягнення беларускай моладзі тэатральныя гурткі праўрадавых арганізацый разам з польскімі п'есамі ставілі і творы беларускіх аўтараў. Але гэта было досыць рэдкай з'явай, з якой польскія ўлады вялі ўпартую барацьбу, як з праявамі нелаяльнасці. У справаздачы аддзела грамадскай бяспекі Палескага ваяводскага праўлення ў сувязі з дзейнасцю ССМ «Сеў» адзначалася: «У канцы 1928 г., калі асобныя гурткі яшчэ знаходзіліся ў стадыі арганізацыі, сярод моладзі, якая цягнулася к гэтым гурткам, можна было заўважыць тэндэнцыі да правядзення аматарскіх спектакляў

Рэпазіторый БарДУ

пераважна толькі на ўкраінскай і беларускай мовах, зараз гэты накірунак цалкам змяніўся, і ўся моладзь, якая належыць да гурткоў сельскай моладзі, на чале са сваім кіраўніцтвам з'яўляецца цалкам лаяльнай і дабра настроенай у адносінах да польскай дзяржавы» [5, арк. 2].

Кіруючыя органы ССМ «Сеў» звярталі вялікую ўвагу на тэатральны рэпертуар. Афіцыйна гэта тлумачылася клопатам пра маладое пакаленне, якое пад уплывам «палітычных уяўленняў кружыць вакол украінскіх ці расійскіх п'ес, якія не маюць з гэтай тэрыторыяй нічога агульнага» [270, с. 24]. «Чысціня» рэпертуара падтрымлівалася пры дапамозе адміністратыўных сродкаў. Калі ў верасні 1934 г. у адной з вёсак Браслаўскага павета група моладзі (члены «Стральца» і ССМ «Сеў») падрыхтавала спектакль па п'есе Я. Купалы «Паўлінка», ён быў забаронены па прычыне неадпаведнай абсталяванасці сцэны [79, с. 12].

У цэлым культурная дзейнасць праўрадавых маладзёжных саюзаў насіла яскравы паланізатарскі характар. У якасці культурнай працы ў паланізатарскім духу неабходна разглядаць і прыцягненне моладзі да арганізацыі і святкавання дзяржаўных свят 2-й РП, імянін маршала Ю. Пілсудскага, дажынак і іншых падобных мерапрыемстваў. Прычым гэта адбывалася не толькі на мясцовым узроўні. Традыцыйным стаў удзел сельскай моладзі крэсаў у Спальскіх дажынках пана Прэзідэнта РП, Свяце мора ў Гдыні і г. д. [273, с. 13—15].

Але трэба адзначыць, што нават афіцыйная прэса прызнавала, што культурна-асветніцкія мерапрыемствы, якія праводзілі «санацыйныя» арганізацыі, наведваліся мясцовым насельніцтвам у першую чаргу дзеля таго, каб паўдзельнічаць не ў афіцыйнай частцы, а ў розных забавах і танцах [160, с. 123].

У сувязі з гэтым вынік асветніцкай і выхаваўчай працы многіх гурткоў быў дастаткова нізкім. Нават самі члены гурткоў праўрадавых саюзаў паводзілі сябе не самым узорным чынам, аб чым сведчаць архіўныя крыніцы КПЗБ: «У вёсцы Варонічы Баранавіцкай акругі існуе Звензэк Млодзежы Вейскей, які налічвае 10—12 чалавек. Увесь час яны праводзяць у п'янках. Гэтая фашысцкая арганізацыя збівае да страты прытомнасці насельніцтва ўсёй вёскі» [28, арк. 361].

Рэпазіторый БарДУ

З іншага боку, дзякуючы выхаваўча-ідэалагічнай працы свайго кіраўніцтва, стралецкі саюз і ССМ «Сеў»—СМВ з’яўляліся апорай правядзення палітыкі польскіх улад на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Найбольш падрыхтаваныя стралецкія атрады прыцягваліся да ўдзелу ў пацыфікацыях і барацьбе з забастовачным рухам. На мяжы 1933—1934 гг. у час карнай экспедыцыі ў Кобрынскім павеце стралецкі атрад з Жабінкі ўдзельнічаў у разгроме ўкраінскіх каапературываў. У Чорнай Всі на Беласточчыне ў час забастоўкі лясных рабочых стральцы працавалі ў якасці штрэйкбрэхераў пад аховай паліцыі [24, арк. 95]. У Індурскім раёне стралецкія атрады, створаныя ў маёнтках, сачылі за парадкам напярэдадні рэвалюцыйных святаў, каб перашкодзіць рэвалюцыйнай агітацыі [28, арк. 361]. У раёне Гродна і Глыбокага створаныя па ініцыятыве мясцовых памешчыкаў атрады конных стральцоў (кракусаў) выкарыстоўваліся для аховы памешчыцкіх лясоў [58, с. 11]. У справаздачы Пінскага АК КСМЗБ за лістапад—снежань 1934 г. падкрэслівалася, што многія члены пінскага гарадскога атрада «Стральца» з’яўляюцца вучнямі школы, створанай польскай контрразведкай [38, арк. 14].

На Віленшчыне польскія ўлады прыцягвалі стральцоў да барацьбы з літоўскімі культурна-асветніцкімі арганізацыямі. Члены «Стральца» пры падтрымцы паліцыі ўдзельнічалі ў разгроме вечарынак, арганізаваных літоўцамі [56, с. 348].

Такая дзейнасць стралецкага саюза цалкам адпавядала задачам грамадзянскага выхавання, адной з мэтаў якога было «праяўленне рашымасці і ініцыятывы ў сферы падтрымання грамадскага парадку ў момант неабходнасці» [40, арк. 117].

Падобнай дзейнасцю на тэрыторыі Заходняй Беларусі займаліся і некаторыя гурткі ССМ «Сеў»—СМВ. Аб гэтым сведчыць, напрыклад, праца гуртка, створанага польскім настаўнікам у в. Пасінічы Слонімскага павета. Члены гуртка супрацоўнічалі з паліцыяй, нават атрымалі ад яе зброю. Яны ўдзельнічалі ў паліцэйскіх аблавах і разгроме камсамольскай ячэйкі, за што атрымалі прэмію ад слонімскага старасты [25, арк. 283—284].

Аднак неабходна адзначыць, што да барацьбы з рэвалюцыйным рухам у такіх маштабах, як «Стралец», ССМ «Сеў»—СМВ не прыцягваўся. Тым не менш яго гурткі выкарыстоўваліся польскімі ўладамі для ліквідацыі нацыянальна-асветніцкіх

Рэпазіторый БарДУ

арганізацый. Напрыклад, Беластоцкая акруговая ўправа ТБШ паведамляла, што ў маі 1932 г. у Гарадку павятовы стараста і прадстаўнік аддзела грамадскай бяспекі вымушалі членаў мясцовага гуртка ТБШ супрацоўнічаць са стральцамі і гуртком ССМ «Сеў». Драматычная секцыя гуртка ТБШ павінна была перайсці пад кіраўніцтва польскіх настаўнікаў. У выпадку адмовы ад супрацоўніцтва прадстаўнікі польскіх улад пагражалі ліквідаваць гурток ТБШ [57, с. 17].

У адной са справаздач аб жыцці нацыянальных меншасцей 2-й РП (канец 1929 г.), падрыхтаванай Міністэрствам унутраных спраў, адзначалася: «Заслугоўвае ўвагі тое, што насельніцтва ў Віленскім і Навагрудскім ваяводствах у большасці выпадкаў цалкам абыякава ставіцца да дзеячаў ТБШ і акцыі, якую яны праводзяць. Гэта знаходзіцца ў пэўнай сувязі з узрастаючым уплывам Саюза сельскай моладзі, асабліва на тэрыторыі Стаўбцоўскага і Нясвіжскага паветаў, дзе пацвярджаюцца выпадкі самастойнага роспуску гурткоў ТБШ пры адначасовым пераходзе іх членаў у Саюз сельскай моладзі» [276, с. 25].

Для больш эфектыўнай рэалізацыі асноўных накірункаў маладзёжнай палітыкі польскія ўлады імкнуліся наладзіць актыўнае ўзаемадзеянне паміж падначаленымі ім аб’яднаннямі, у першую чаргу паміж «Стральцом» і ССМ «Сеў»—СМВ. Напрыклад, у маі 1933 г. паміж Палескім ваяводскім ССМ «Сеў» і «Стральцом» было падпісана пагадненне аб супрацоўніцтве, якое прадугледжвала сумеснае стварэнне і выкарыстанне святліц. Таксама планаваўся сумесны ўдзел у святкаванні дзяржаўных свят, у спартыўных і культурных мерапрыемствах. Группы ваеннай падрыхтоўкі, створаныя пры ССМ «Сеў», пераходзілі пад апеку павятовых камендантаў «Стральца», адначасова калектывы сельскагаспадарчай падрыхтоўкі стралецкага саюза карысталіся апекай інструктараў ССМ «Сеў». Таксама планавалася стварэнне аб’яднаных калектываў ваеннай ці земляробчай падрыхтоўкі ў выпадку, калі на месцах не было дастатковай колькасці членаў для самастойнай працы ў дадзеных сферах [272, с. 14].

15 кастрычніка 1937 г. было падпісана пагадненне аб узаемным супрацоўніцтве галоўных «санацыйных» арганізацый — стралецкага саюза «Стралец», СМВ, СПХ і АПМ [263, с. 59].

Рэпазіторый БарГУ

Апошняя спроба аб'яднаць намаганні праўрадавых арганізацый, якія працавалі сярод вясковай моладзі, адбылася непасрэдна напярэдадні Другой сусветнай вайны. У пачатку 1939 г. Міністэрства сельскай гаспадаркі 2-й РП вылучыла ідэю стварэння Земляробчай службы вясковай моладзі (Służba Rolnicza Młodzieży Wiejskiej). Гэтыю ідэю падтрымала і кіраўніцтва Войска Польскага. Галоўнай мэтай арганізацыі была абвешчана падрыхтоўка непрызыўной вясковай моладзі да павышэння прадукцыйнасці сельскай гаспадаркі і дапамогі суседзям. Сярод грамадскіх арганізацый, якія далучаліся да гэтай акцыі, былі не толькі праўрадавыя маладзёжныя аб'яднанні. Так, акрамя стралецкага саюза, СМВ і СМП, у склад Земляробчай службы вясковай моладзі ўключыліся каталіцкія маладзёжныя арганізацыі і ССМ «Віцы». Вясной 1939 г. пачалося стварэнне ваяводскіх і павятовых камісій Земляробчай службы. У ліпені 1939 г. яны распаўсюдзілі інструкцыі, згодна з якімі вясковая моладзь, акрамя павышэння прадукцыйнасці сельскай гаспадаркі, павінна была ўдзельнічаць у арганізацыі супрацьпаветранай і супрацьгазавай абароны, падтрымцы грамадскага парадку на вёсцы, рамонце дарог і мастоў [212, с. 122]. Зразумела, што ў сувязі з пачаткам ваенных дзеянняў належнага развіцця акцыя Земляробчай службы вясковай моладзі не атрымала.

Такім чынам, «санацыйныя» маладзёжныя арганізацыі адыгралі значную ролю ў рэалізацыі ўрадавай маладзёжнай палітыкі на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Найбольш актыўны ўдзел у гэтым прынялі стралецкі саюз і ССМ «Сеў»—СМВ, якія ахапілі сваім уплывам значныя масы моладзі, у першую чаргу на тэрыторыі сельскай мясцовасці.

«Стралец» дзейнічаў у сферы ваеннай падрыхтоўкі маладога пакалення і ўнёс значны ўклад у павышэнне абароназдольнасці польскай дзяржавы. Таксама ён праводзіў мэтанакіраваную працу ў сферы грамадзянскага выхавання, якое ва ўмовах Заходняй Беларусі насіла яскрава паланізатарскі характар. Згуртаваная ваеннай дысцыплінай стралецкая арганізацыя з'яўлялася апорай польскай улады, яскравым праяўленнем чаго было актыўнае прыцягненне стральцоў да пацыфікацый і барацьбы з забастовачным рухам.

Репозиторий БарГУ

ССМ «Сеў»—СМВ таксама актыўна падтрымліваў палітыку паланізацыі і правядзенне ваеннага навучання. Таксама ён вёў значную культурную і адукацыйную дзейнасць, якая, за рэдкім выключэннем, ішла ў праўрадавым рэчышчы і кіравалася прадстаўнікамі мясцовай адміністрацыі і сістэмы адукацыі Польшчы. Асноўнай сферай дзейнасці ССМ «Сеў»—СМВ стала рэалізацыя СП. Зразумела, што СП не магла вырашыць усіх праблем, якія існавалі ў заходнебеларускай вёсцы, аднак у некаторай меры яна садзейнічала павышэнню прадукцыйнасці мясцовай сельскай гаспадаркі.

5.3 Радыкалізацыя маладога пакалення і барацьба «санацыі» з яе праявамі ў маладзёжным руху

Адным з вынікаў сацыяльна-эканамічнага крызісу, які ахапіў Еўропу на мяжы 1920—1930-х гг., стала выразная радыкалізацыя моладзі. Гэтая з'ява знайшла сваё адлюстраванне і ў развіцці маладзёжнага руху на тэрыторыі Заходняй Беларусі. З аднаго боку, тут усё больш ўплыў сталі набываць левыя арганізацыі, у першую чаргу КСМЗБ, з другога — узмацнялася актыўнасць правых польскіх нацыяналістаў сярод віленскага студэнцтва.

Акрамя таго, як ужо адзначалася вышэй, радыкальныя настроі ўзмацняліся і ўнутры «санацыйных» студэнцкіх арганізацый, аб чым сведчыла ідэйная эвалюцыя іх дэкларацый. Таксама радыкалізацыя закранула і нізавыя структуры стралецкага саюза і ССМ «Сеў»—СМВ, што ніяк не ўваходзіла ў планы дзяржаўнай маладзёжнай палітыкі. Яркім сведчаннем гэтага з'яўляюцца падзеі ў Супраслі ў ліпені 1933 г. Там у час сутыкненняў бастуючых тэстыльшчыкаў з паліцыяй стральцы выступілі на баку рабочых. Два стральцы былі забіты паліцэйскімі. Гэта прывяло да выхаду моладзі з супрасльскага атраду стралецкага саюза [58, с. 18—22]. Супрасльскія падзеі актыўна выкарыстоўваў у сваёй антыстралецкай агітацыі камсамол. Напрыклад, быў выдадзены адкрыты ліст супрасльскіх стральцоў з заклікам да моладзі выходзіць з членаў «Стральца» [43, арк. 109].

Але неабходна адзначыць, што былыя члены «Стральца» ў выпадку радыкалізацыі неабавязкова аўтаматычна станавіліся

Рэпазіторый БарДУ

членамі камсамола. Так, у Лапах на Беласточчыне 15 стральцоў перайшлі ў МА ТУР. Падставай жа да распаду атрада ў Лапах стала адмова кіраўніцтва стралецкай святліцы настроіць радыёпрыёмнік на перадачы з Масквы [36, арк. 283].

Не ўсё добра складвалася і ў гуртках СМВ. Згодна са справаздачай павятовай камендатуры ВП з Драгічына (1937 г.), «імкненнем гурткоў сельскай моладзі з'яўляецца пазбегнуць усялякага кантролю, яны неахвотна карыстаюцца апекай настаўнікаў, ствараючы праўленні з тых, меркаванне аб кім жадае быць лепшым: напрыклад, апошні старшыня СМВ з вёскі Упірава збег у Расію як камуніст» [18, арк. 14]. У вёсцы Дружылавічы таго ж Драгічынскага павету «праявы камуністычнай дзейнасці» былі ў тым, што старшынёй мясцовага гуртка СМВ быў аднагалосна абраны чалавек, які неаднаразова адбываў турэмнае зняволенне за камуністычную дзейнасць. Калі ўлады не зацвердзілі гэтага рашэння, члены арганізацыі «дэманстратыўна і сумесна пакінулі гурток» [19, арк. 9]. Не заўсёды знаходзіла падтрымку ў радавых членаў ССМ «Сеў»—СМВ і паланізатарская палітыка «санацыі». Напрыклад, мясцовая адміністрацыя з Пружанскага павета паведамляла (1937 г.): «Працу вясковай моладзі ў гэтай арганізацыі мы лічым вельмі непажаданай і шкоднай для дзяржавы. Яна культывіруе на мясцовай тэрыторыі замест польскасці беларусізм і русізм пад выглядам рэгіяналізму. У мясцовым клубе маладой вёскі, як і ў клубах на тэрыторыі павета, не чуваць іншых песень, акрамя беларускіх, украінскіх і рускіх. Старшыня гуртка маладой вёскі ў Пружанах Бобрык у свой час публічна заявіў, што Польшча з'яўляецца нічым іншым, як мачыхай для грамадзян. Такія адносіны да дзяржавы, і нават больш горшыя, можна пачуць сярод членаў названай арганізацыі ва ўсіх гуртках на тэрыторыі павета» [18, арк. 20].

Зразумела, што тут не абыходзілася і без дзейнасці мясцовых камсамольскіх актывістаў. Справа ў тым, што адным з галоўных накірункаў працы КСМЗБ было супрацьстаянне ўрадавай маладзёжнай палітыцы. Менавіта ў гэтым рэчышчы неабходна разглядаць узаемаадносіны камсамольцаў з іншымі маладзёжнымі саюзамі і аб'яднаннямі.

На працягу міжваеннага часу гэтыя ўзаемаадносіны развіваліся даволі складана. У першую чаргу гэта адносілася да праўрадавых

Рэпазіторый БарДУ

арганізацый. Так, «Стралец» разглядаўся камсамолам у якасці «вядучай маладзёжнай арганізацыі польскіх фашыстаў». У праграмных камсамольскіх дакументах адзначалася, што ў аснове ўсёй ідэалогіі «Стральца» ляжыць «незгасальнае жаданне Польшчы мець межы ад мора да мора, імкненне зруйнаваць дзяржаву рабочых і сялян». Небяспека стралецкага саюза для рэвалюцыйнага руху, на думку камсамола, была ў тым, што дадзены саюз ахопліваў значную частку рабочай і сялянскай моладзі. Перш за ўсё выклікала занепакоенасць правядзенне «Стральцом» грамадзянскага выхавання. Заяўлялася, што «“Стралец” павінен даць рабочаму такую школу “грамадзянскага выхавання”, каб ён стаў непахісным апорай парадку на фабрыцы, каб у спакойны час ён быў канфідэнтам, у час забастоўкі — штрэйкбрэхерам, у час акупацыі фабрыкі — тым, хто адчыняе вароты паліцыі, у час масавых рэвалюцыйных выступленняў — сілай, якая разбівае бастуючых са зброяй у руках, у час вайны — лепшым салдатам і ў першую чаргу пагрозай для бальшавізму» [7, арк. 14—15].

Калі адкінуць тэзіс аб фашысцкім характары стралецкай арганізацыі, дадзеная ацэнка мела рацыю. Сапраўды, як мы ўжо адзначалі вышэй, стральцы актыўна прыцягваліся польскімі ўладамі да барацьбы з камуністычным рухам. Таму ЦК КСМП, якому падпарадкоўваўся і заходнебеларускі камсамол, загадваў разгарнуць масавы рух супраць «Стральца», «акружыць яго кардонам нянавісці рабочых і сялян» і адначасова ўзмацніць працу ўнутры «Стральца». Пры гэтым асаблівую ўвагу належала звяртаць на «акупіраваныя тэрыторыі» (Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну), дзе стралецкі саюз «выяўляе асаблівую інтэнсіўнасць у сваёй працы і выступае як дапаможная сіла польскай акупацыі» [7, арк. 17].

Кіруючыся такімі дырэктывамі, лідары КСМЗБ імкнуліся аслабіць уплыў «фашысцкіх» арганізацый у маладзёжным асяроддзі праз агітацыю, байкот і нават тэрор. Уяўленне аб гэтай барацьбе даюць матэрыялы апытання, атрыманыя ЦК КСМЗБ са Слоніма ў чэрвені 1933 г.: «У вёсцы Салевічы з Кулкам вялася вельмі працяглая барацьба, прычым метады гэтай барацьбы былі няправільнымі: камсамол імкнуўся шляхам тэрору разбіць Кулка. Дайшло да таго, што група гэтых тыпаў спаймала двух

Рэпазіторый БарДУ

камсамольцаў і да таго збіла іх, што тыя два месяцы ляжалі ў бальніцы... Пасля гэтага арганізацыя выкарыстала іншы метад — індывідуальны падыход і агітацыю. Была спецыяльна выдадзена лятучка да гэтай арганізацыі ў вёсцы Салевічы і ў рэшце рэшт нам удалося дасягнуць поспеху» [40, арк. 19].

Але ў працы КСМЗБ з праўрадавымі арганізацыямі пераважалі менавіта метады фізічнага ўздзеяння. Таму і барацьба за ўплыў на маладое пакаленне была больш падобнай на звычайныя бойкі паміж вясковай моладдзю. Аб гэтым сведчаць шматлікія архіўныя матэрыялы. Так, у справаздачы Маладзечанскага АК КСМЗБ (снежань 1934 г. — красавік 1935 г.) паведамлялася, што «камсамольцы працаваць сярод стральцоў не ўмеюць; уся праца зводзіцца да боек» [45, арк. 14]. У раёне Крынак Гродзенскай акругі гурток ССМ «Сеў» з 40 чалавек распаўся пасля таго, як камсамольцы пачалі сістэматычна збіваць і запужваць яго членаў на вясковых вечарынках [33, арк. 140]. Аналагічныя факты адзначалі і афіцыйныя крыніцы. Так, адзін з выпускнікоў сельскагаспадарчай школы са Слонімскага павета паведамляў у сваім лісце, што «Стралец» не ўдалося стварыць, паколькі «моладзь прыцягнута неразумнымі камуністамі і застрашана, што яна будзе выгнана з забаў» [325, с. 100].

Аднак такі гвалтоўны падыход не апраўдваў сябе. Зразумела, што «разагітаваную» такім чынам моладзь было даволі складана прыцягнуць на бок КСМЗБ, што і выклікала крытыку камсамольцаў з боку кіраўніцтва КПЗБ за неўменне правільна працаваць з «варожымі» арганізацыямі.

Але былі і станоўчыя прыклады. Вышэй ўжо казалася аб тым, што беластоцкія камсамольцы прыцягнулі стральцоў да ўдзелу ў забастоўцы тэкстыльшчыкаў, і гэты выпадак не быў выключэннем. Так, у 1933 г. камсамольцы з Гродзенскага АК здолелі перацягнуць на свой бок каменданта буйнога стралецкага атраду (да 70 чалавек) у вёсцы Клімчаны (Сакольскі павет). Ён распусціў свой атрад і перадаў камсамольскаму падполлю 37 карабінаў са стралецкага арсеналу [34, арк. 98].

Камсамол ставіў перад сабой задачу ўцягвання радавых стральцоў у рэвалюцыйную барацьбу, разлажэнне «фашысцкай» дысцыпліны і ліквідацыі атрадаў. Але ЦК КСМЗБ у 1934 г.

Рэпазіторый БарДУ

прызнаваў, што «камсамол мае асобныя станоўчыя прыклады працы ў “Стральцы”, якія ў суме зусім не значныя» [43, арк. 15].

Неабходна адзначыць, што не менш упартым было супрацьстаянне і ўнутры самога левага маладзёжнага руху. У першую чаргу гэта было вынікам экстрэмізму і «левага сектанцтва» КСМП і КСМЗБ. Камсамол аб’яўляў МА ТУР і «Цукунфт» сацыял-фашысцкімі арганізацыямі, а ССМ РП «Віцы» — народніцка-фашысцкай. Радыкалізацыя ж гэтых арганізацый і іх імкненне змагацца за правы маладога пакалення абвяшчалася толькі «фразеалогіяй» і спробай «прыстасаваць метады сваёй агітацыі да рэвалюцыйных маладзёжных настрояў» [23, арк. 185]. Такая пазіцыя цалкам адпавядала канцэпцыі «сацыял-фашызму» як найбольшага ворага, якой кіраваўся ўвесь міжнародны камуністычны рух да сярэдзіны 1930-х гг. У адным з цыркуляраў ЦК КСМП было заяўлена: «Зараз як СЛ і ППС з’яўляюцца самымі небяспечнымі ворагамі ў сялянскім і рабочым асяроддзі, так і ССМ “Віцы” і ТУР — самыя небяспечныя ворагі сярод сялянскай і рабочай моладзі на шляху да рэвалюцыі і рабоча-сялянскай улады» [6, арк. 5].

Сацыял-дэмакраты ў адказ абвінавачвалі камуністаў у раскольніцтве і імкненні манапалізаваць рабочы рух. У адным з бундаўскіх заклікаў (1931 г.) адзначалася, што камуністы праводзяць «такую працу, якая замест рэвалюцыйнай справы вядзе да барацьбы рабочых з рабочымі. Яны жадаюць сілай прымусіць усіх рабочых ісці пад іх камандай» [27, арк. 96].

Яшчэ на мяжы 1920—1930-х гг. Камінтэрн, а значыць, і КСМЗБ пачалі ствараць «адзіны фронт». На практыцы гэта была толькі форма маскіроўкі ў барацьбе за ўплыў на масы, у тым ліку і на моладзь. Планавалася на аснове адзінафронтаўскай барацьбы «адрываць масы пралетарскай моладзі з-пад уплыву ППС, ТУРа, “Цукунфта” і рэфармісцкіх прафсаюзаў», ствараць у гэтых арганізацыях масавы апазіцыйны рух пад камуністычным кіраўніцтвам [23, арк. 217]. Такая практыка магла прывесці толькі да росту ўзаемнага недаверу і варожасці ўнутры дэмакратычнага лагера. Зразумела, што цэнтральнае кіраўніцтва МА ТУР і «Цукунфта» забараніла сваім пярвічным арганізацыям уступаць у кантакт з камсамолам. На месцах такія кантакты жорстка выкараняліся. Так, у канцы 1932 г., калі два камсамольцы

Репозиторий БарГУ

спрабавалі правесці масоўку ў віленскім аддзяленні «Цукунфта», іх адразу ж збілі і выкінулі з памяшкання [33, арк. 66].

Тым не менш камуністы здолелі пранікаць у яўрэйскія рабочыя арганізацыі, што тлумачылася аднолькавым нацыянальным складам гарадскіх ячэек КПЗБ і Бунда і, адпаведна, камсамола і «Цукунфта». Гэты працэс выклікаў заклапочанасць польскіх улад. У адной са сваіх справаздач аб становішчы нацыянальных меншасцей за 1931 г. яны адзначалі: «Рабочыя групоўкі падпадаюць пад працэс павольнага распаду ў выніку сістэматычнай і ўпартай дэструктыўнай працы з боку камуністаў. Пры дапамозе ўсялякіх ганебных і цынічных сродкаў камуністы прабіраюцца ў шэрагі рабочых груп, нават вельмі аддаленых ад якіх-небудзь максімалістычных лозунгаў, і туманяць асабліва маладыя розумы фантасмагорыямі будучага сацыялістычнага рая, згодна рэцэптам атаманаў дыктатуры, тэрора і правакацый. Расколваючы саюзы, дэзарганізуючы партыі, ламаючы партыйную дысцыпліну, ствараючы апазіцыю, каб потым адарваць яе і аб’яднаць з такой жа злачынна створанай імі апазіцыяй і арганізаваць новую партыю, як уласную замаскіраваную прыбудову» [277, с. 108].

Трэба адзначыць, што такіх поспехаў на тэрыторыі «санацыйных» арганізацый камсамол не дасягнуў. Спробы змяніць сітуацыю КСМЗБ рабіў з сярэдзіны 1930-х гг. У гэты час, згодна з рашэннямі VII Кангрэса Камінтэрна (чэрвень—ліпень 1935 г.), быў узяты курс на стварэнне сапраўды адзінага народнага антыфашыскага фронту ўсіх левых і дэмакратычных сіл. Задачы камсамола ў гэтых умовах удакладніў VI Кангрэс КІМ. Сярод 10 дэлегатаў Кангрэса ад КСМП знаходзіўся і М. Маслоўскі, першы сакратар ЦК КСМЗБ. У сваёй прамове ён падверг крытыцы сектанцтва камсамольцаў Заходняй Беларусі. Адначасова асаблівую ўвагу ён звярнуў на ССМ «Сеў» як найбольш масавую арганізацыю сялянскай моладзі ў рэгіёне, якую неабходнаператварыць у арганізацыю беларускай сялянскай моладзі. У цэлым М. Маслоўскі прызнаваў неабходнасць выпрацоўкі сумеснай платформы з усімі нефашысцкімі арганізацыямі «для барацьбы маладога пакалення за нацыянальную свабоду, за адукацыю на роднай мове, за зямлю, працу, мір» [306, с. 53].

Рэпазіторый БарДУ

Рашэнні VI Кангрэса КІМ, акрамя ўсяго іншага, прадугледжвалі пераход да легальнай і паўлегальнай дзейнасці ў межах легальных саюзаў, у тым ліку «фашысцкіх» [82, с. 160].

У сувязі з курсам на адзіны фронт змяніліся адносіны камсамольцаў да праўрадавых арганізайцый, у першую чаргу да іх радавых членаў. У гэты час КСМЗБ імкнуўся выкарыстоўваць ячэйкі праўрадавых маладзёжных саюзаў для легальнай масавай працы, арыентуючыся на супрацоўніцтва з імі, а не на ліквідацыю любым спосабам. Так, у пісьме ЦК КСМЗБ ад 9 верасня 1935 г. камсамольскім арганізацыям і іх лідарам рэкамендавалася супрацоўнічаць у барацьбе за школу на роднай мове з гурткамі ССМ «Сеў» і нізавымі структурамі «Стральца» [44, арк. 27].

Камсамолу Заходняй Беларусі сапраўды ўдалося наладзіць супрацоўніцтва з іншымі маладзёжнымі арганізацыямі. Згодна з дадзенымі сучаснай беларускай гістарыяграфіі, да канца 1936 г. розныя адзінафронтаўскія маладзёжныя аб’яднанні ахоплівалі каля 6 тыс. чалавек [69, с. 77]. Але ў большасці выпадкаў гэта былі члены левых арганізацый, а не праўрадавых саюзаў моладзі.

Аднак стварыць паўнавартасны адзіны фронт маладога пакалення не атрымалася. З аднаго боку, камсамол не здолеў цалкам пазбавіцца ад «левага» сектанцтва і імкнуўся заняць дамінуючае становішча ў адзіным фронце. З другога — кіраўніцтва Бунда і ППС асцерагалася паліцэйскіх рэпрэсій за супрацоўніцтва сваіх маладзёжных філіялаў з камуністычным рухам і не падтрымлівала адзінафронтаўскіх акцый. Але самым сур’ёзным ударам для левага маладзёжнага руху і адзінага антыфашысцкага фронту стаў роспуск КПП, а значыць, КПЗБ і КСМЗБ, калі ўвесь камуністычны рух быў абвінавачаны ў супрацоўніцтве з польскай контрразведкай.

Зразумела, што такія абвінавачванні не адпавядалі рэчаіснасці. Але неабходна прызнаць, што польскія спецслужбы сапраўды прыкладалі шмат намаганняў у барацьбе з левым радыкальным рухам, у тым ліку шырока выкарыстоўваючы метады правакацыі і інфільтрацыі сваіх агентаў у шэрагі камуністычнага і камсамольскага падполля.

Кантроль за грамадска-палітычнай сітуацыяй ажыццяўлялі розныя паліцэйскія структуры. З 1926 г. гэта былі аддзелы грамадскай бяспекі ваяводскіх праўленняў, ваяводскія

Репозиторий БарГУ

камендатуры паліцыі і следчыя камітэты. Яны таксама цесна супрацоўнічалі ў гэтым накірунку з 2-м аддзелам Генштаба Войска Польскага (контрразведка), ці сумнавядомай дэфензівай. Кантроль складаўся ў выяўленні межаў паміж легальнай дзейнасцю ў рамках закона і нелегальнымі акцыямі падрыўнога характару. У першым выпадку пад наглядам знаходзіліся ўсе грамадскія арганізацыі (у тым ліку і праўрадавыя маладзёжныя саюзы). Супраць арганізацый, якія вялі забароненую дзейнасць, ажыццяўляўся не толькі нагляд, але і рэпрэсіі, накіраваныя ў асноўным супраць камуністычнага руху [199, с. 281].

У барацьбе з антыдзяржаўнай дзейнасцю вялікі націск рабіўся на працы з інфарматарамі — канфідэнтамі. Задачай канфідэнта з’яўляўся збор інфармацыі, якая цікавіла паліцыю, і правядзенне «дэструктыўных дзеянняў у антыдзяржаўным асяроддзі (дэзінтэграцыя і правакацыя)». Асабліва высока ацэньваліся «ўнутраныя інфарматары», якія маглі выкарыстоўвацца ў камбінацыйных акцыях. Канфідэнты маглі быць сталымі ці выпадковымі, платнымі ці «ідэйнымі». Большасць канфідэнтаў кіравалася матэрыяльнымі матывамі. Аднак іх вербавалі не толькі за грошы. Часта выкарыстоўваўся шантаж, псіхалагічны і фізічны прымус. Кожнае паліцэйскае праўленне імкнулася стварыць шырокую сетку канфідэнтаў, каб мець поўную інфармацыю аб грамадска-палітычнай сітуацыі [199, с. 284—286]. Менавіта на аснове гэтай інфармацыі і праводзіліся рэпрэсіі.

Актыўнасць польскіх спецслужб стварыла надзвычай складаныя ўмовы для канспіратыўнай дзейнасці КСМЗБ. Яны здолелі шырока ўкараніць сваіх інфарматараў і правакатараў у камсамольскае асяроддзе. Так, у справаздачы Брэсцкага АК КСМЗБ (май—жнівень 1934 г.) паведамлялася: «Дэфензіва імкнецца пралезці ў арганізацыі і знутры раскладаць іх. У Пружанах і Бярозе-Картузскай яна здолела гэта зрабіць. Гэтыя два раёны зараз цалкам знаходзяцца ў руках дэфы». У той жа справаздачы адзначалася, што гэтыя арганізацыі па ініцыятыве сакратара райкама КСМЗБ адмовіліся супрацоўнічаць з акруговым камітэтам [37, арк. 159]. Пра камсамольскія ячэйкі, якія пагалоўна перайшлі на бок паліцыі, паведамлялася і ў справаздачы Пінскага АК КСМЗБ за ліпень 1934 г. Доказам шырокага пранікнення паліцэйскай агентуры з’яўляюцца і справаздачы паліцэйскіх улад.

Репозиторий БарГУ

Характэрна, што, напрыклад, у 1931 г. ЦК КПП, каб супрацьстаяць пранікненню канфідэнтаў, прапанаваў на пэўны час устрымацца ад прыёму новых членаў і правесці праверку старых. Таксама адначасова даручалася стварыць кіруючыя органы, тайныя нават для членаў партыі [186, с. 41].

Апошняя прапанова была звязана з тым, што агенты-правакатары ў кіруючых органах ўяўлялі асабліва вялікую небяспеку. На тэрыторыі Заходняй Беларусі найбольш вядомым з такіх агентаў стаў Я. Стральчук, які займаў пасаду інструктара ЦК КСМЗБ. У гэтай якасці ён працаваў у Беластоцкай, Слонімскай, Віленскай, Вілейскай і Навагрудскай акругах. У выніку дзейнасці правакатара было арыштавана каля 1 000 чалавек [56, с. 296]. Агентамі дэфензівы таксама былі сакратар Гродзенскага АК КСМЗБ Сералевіч [100, с. 261] і член Віленскага АК КСМЗБ Адамовіч [51, с. 146]. Буйным поспехам польскай контрразведкі была вярбоўка вясной 1938 г. першага сакратара ЦК КСМЗБ Трафімава [100, с. 337].

Камсамол вёў жорсткую барацьбу з паліцэйскімі правакатарамі, выкарыстоўваючы тэрарыстычныя метады. Вядома, што Сералевіч і Адамовіч былі забіты. Шырокі грамадскі рэзананс мелі падзеі 27 студзеня 1936 г., калі С. Прытыцкі ў Вільні ў час пасяджэння суда зрабіў спробу ліквідаваць Я. Стральчука.

Шкода, нанесеная камсамолу дэфензівай, была вялікай. Акрамя жорсткіх паліцэйскіх рэпрэсій і ліквідацыі падпольнай сеткі, цярпеў аўтарытэт камуністаў і камсамольцаў, узнікаў недавер як ўнутры арганізацыі, так і за яе межамі, сярод насельніцтва і іншых палітычных партый. У справаздачы Гродзенскага АК КПЗБ (лістапад 1932 г.) адзначалася, што існуе «моцны настрой недаверу да нашай партыі, пасеяны правакатарскімі элементамі, якія гавораць, што большая частка членаў нашай арганізацыі з’яўляецца правакатарамі» [34, арк. 31].

Тым не менш улады не здолелі канчаткова справіцца з пашырэннем радыкальных настрояў сярод маладога пакалення Заходняй Беларусі. Гэта яскрава выявілася ў асяроддзі студэнтаў УСБ. Прычым неабходна адзначыць, што тут «санацыі» давялося сутыкнуцца як з левым, так і з правым радыкальным накірункам маладзёжнага руху. У 1930-х гг. на старонках блізкай да ўладных структур віленскай прэсы падкрэслівалася, што ў асяроддзі

Рэпазіторый БарДУ

віленскага студэнцтва назіраецца працэс радыкалізацыі. Пры гэтым прызнавалася, што радыкалізацыя з'яўляецца масавым рухам, арыгінальным і вельмі глыбокім. Аўтары нават выдзялялі наступныя накірункі грамадскага радыкалізму сярод студэнцкай моладзі: «дзяржаўны» радыкалізм, камуністычны, нацыянальны, каталіцкі. Гэтыя чатыры накірункі ахоплівалі фактычна каля 90% віленскай студэнцкай моладзі і амаль усе студэнцкія арганізацыі. Пад першым разумелася радыкалізацыя праўрадавых маладзёжных арганізацый — ЛМ і СПДМ. Што да камуністычнага і каталіцкага радыкальных накірункаў, то яны былі прадстаўлены толькі ў Вільні. Пад нацыяналістычнымі радыкаламі разумелася УМ [289, с. 14—16].

Як ужо адзначалася вышэй, крайнія правыя польскія нацыяналісты з УМ традыцыйна мелі значны ўплыў на тэрыторыі польскіх універсітэтаў. У Вільні гэта знайшло адлюстраванне і ў развіцці агульнапалітычнага жыцця. Характэрна, што Вільня была адзіным месцам на тэрыторыі паўночна-ўсходніх крэсаў, дзе ў час выбараў у Сейм 1930 г. польскія нацыяналісты здолелі атрымаць дэпутацкі мандат. Ва ўсіх астатніх выбарчых акругах Заходняй Беларусі перамаглі прадстаўнікі ББСУ [111, с. 77]. Няма сумнення, што гэтая перамога была дасягнута ў тым ліку і за кошт дзейнасці актывістаў УМ сярод віленскіх студэнтаў.

Сам УСБ неаднаразова ператвараўся ў арэну антысеміцкіх выступленняў, арганізаваных польскімі нацыяналістамі. Падставай для гэтых выступленняў былі два галоўныя патрабаванні прыхільнікаў УМ: увядзенне прынцыпу «нумерус клаўсус», згодна з якім працэнт студэнтаў-яўрэяў у польскіх універсітэтах павінен быў быць прапарцыянальным агульнаму працэнту яўрэяў у адносінах да ўсяго насельніцтва Польшчы, і прадастаўленне яўрэйскім студэнтам-медыкам выключна яўрэйскіх трупаў [277, с. 94].

Менавіта вакол «пытання яўрэйскіх трупаў» узніклі ў канцы 1931 г хваляванні ў Вільні. 9 лістапада польскія нацыяналісты блакіравалі празектарскую і не дапусцілі туды студэнтаў-яўрэяў. На наступны дзень на тэрыторыі ўніверсітэта пачаліся бойкі, у час адной з якіх быў смяротна паранены студэнт-першакурснік Вацлаўскі, член УМ. Дарэчы, Вацлаўскі быў не медыкам, а юрыстам, а яго забойца, як паказала паліцэйскае следства, наогул не з'яўляўся студэнтам. Пасля гэтага сутыкненні набылі масавы

Рэпазіторый БарДУ

характар. У час бойкі каля будынку арганізацыі «Узаемная дапамога студэнтаў-яўрэяў» было паранена каля дзесяці яўрэйскіх студэнтаў. Універсітэцкія ўлады вымушаны былі прыпыніць заняткі. Потым хваляванні перакінуліся на сам горад. Да студэнтаў далучыліся гарадскія нізы. Пагромы і сутычкі працягваліся 5 дзён. У выніку іх было паранена некалькі дзясяткаў чалавек, яўрэйская абшчына зарэгістравала выпадкі пашкоджання маёмасці 286 чалавек на агульную суму больш 100 тыс. злотых. Падзеі ў Вільні таксама выклікалі антысеміцкія выступленні і ў іншых гарадах, у тым ліку і на тэрыторыі Беластоцкага і Навагрудскага ваяводстваў. Каб папярэдзіць магчымыя антысеміцкія дэманстрацыі школьнай моладзі, школьныя куратары нават выдалі забарону вучням сярэдніх школ з'яўляцца на вуліцы пасля 17 гадзін 30 хвілін [277, с. 95—97].

Антысеміцкія выступленні УМ ва УСБ працягваліся і ў наступныя гады. Восенню 1933 г. у Варшаве і Вільні нацыяналісты распачалі акцыю па ўвядзенні ва ўніверсітэтах «гета лаўковага». Яны патрабавалі, каб студэнты-яўрэі ў аўдыторыях сядзелі асобна ад студэнтаў-хрысціян. У 1935 г. гэтая кампанія дасягнула свайго найбольшага развіцця. Універсітэцкая адміністрацыя была вымушана пайсці на выдзяленне асобных месцаў для палякаў і яўрэяў, але трэба адзначыць, што па гэтай прычыне рэктар і прарэктар УСБ у пачатку 1937 г. падалі ў адстаўку.

З-за студэнцкіх хваляванняў ўлады вымушаны былі прыпыніць заняткі ў віленскім універсітэце ў лістападзе 1932 г., лістападзе 1933 г. і лістападзе 1936 г. У сакавіку 1938 г. на тэрыторыю УСБ упершыню была ўведзена паліцыя, што з'яўлялася выключным выпадкам парушэння акадэмічнай аўтаноміі. У рамках кампаніі за ўвядзенне «нумерус клаўсус» з 1937 г. у Вільні рэгулярна праводзіліся «дні без яўрэяў», якія з восені 1938 г. ператварыліся ў «тыдні без яўрэяў».

Вынікам усіх гэтых антысеміцкіх студэнцкіх хваляванняў пад кіраўніцтвам УМ было тое, што адзінай нацыянальнай групай польскай дзяржавы, колькасць прадстаўнікоў якой скарацілася ў ВНУ ў перадваеннае дзесяцігоддзе, былі яўрэі (з 8 982 у 1931 г. да 4 790 у 1937 г.) [224, с. 150 — 170].

Рэпазіторый БарДУ

Менавіта для барацьбы з польскімі нацыяналістамі «санацыя» і распачала правядзенне рэформы вышэйшай школы. Большасць студэнтаў выступіла супраць новага заканадаўства. Пры гэтым пад лозунгам абароны акадэмічнай аўтаноміі аб'ядналіся як правыя, так і левыя. Найбольшую актыўнасць выявілі нацыяналісты. УМ выступіла з ініцыятывай правядзення студэнцкай забастоўкі [224, с. 133].

У Вільні гэтая забастоўка пачалася 2 сакавіка 1933 г. Яна суправаджалася блакадай універсітэцкіх будынкаў і дэманстрацыямі. У адказ на забастоўку 4 сакавіка рэктар спыніў заняткі. Студэнцкую пратэстную маніфестацыю разагнала паліцыя.

Аднак віленскае студэнцтва не было адзіным. Новае акадэмічнае заканадаўства падтрымалі праўрадавыя арганізацыі — ЛМ, ДД і акадэмічны «Стралец». Яны стварылі ў Вільні антызабастовачны камітэт, які вёў адпаведную агітацыю, заяўляючы, што найбольшую шкоду забастоўка нясе малазабяспечаным студэнтам [224, с. 138]. 7 сакавіка да рэктара УСБ з просьбай аднавіць заняткі звярнулася дэлегацыя ДД і карпарацый «Вільненсія», «Крэсовія» і «Пілсудзія». Дэлегаты асудзілі забастоўку як узор камуністычнай і сацыялістычнай акцыі. 11 сакавіка заняткі аднавіліся [137, с. 50].

Акрамя новага заканадаўства, «санацыя» ў сваёй барацьбе з нацыяналістамі ўскладала пэўныя надзеі і на свае студэнцкія арганізацыі. Аднак тут яе спадзяванні не апраўдаліся. Найбольш яскрава гэта выявілася ў Вільні, дзе прадстаўнікі праўрадавых аб'яднанняў сталі актыўна супрацоўнічаць з пракамуністычным Саюзам студэнцкай лявіцы «Фронт» (Związek Lewicy Akademickiej «Front») (далей — ССЛ «Фронт»). Гэтая арганізацыя пачала складвацца ў 1931 г. у час барацьбы за кіраўніцтва ў БД. На чале «Фронту» стаяў Г. Дэмбіньскі, кіраўнік віленскага філіяла каталіцкага «Адраджэння». Адначасова сярод лідараў саюза былі камендант віленскага ЛМ С. Ендрыхоўскі і адзін з кіраўнікоў СПДМ М. Вінецкі [47, арк. 4—8].

Зімой 1932—1933 гг. на базе «групы Дэмбіньскага» была створана нелегальная арганізацыя «Фронт», унутры якой існавала і камсамольская ячэйка. Часам найбольшай актыўнасці ССЛ «Фронт» былі 1933—1935 гг. Саюз актыўна ўдзельнічаў у барацьбе за эканамічныя правы студэнтаў і супраць новага акадэмічнага заканадаўства. Вялікае значэнне мела таксама выдавецкая

Репозиторий БарГУ

дзейнасць арганізацыі. Самым папулярным яе друкаваным органам быў двухтыднёвік «Папросту», які выходзіў з жніўня 1935 г. па сакавік 1936 г. Часопіс меў шырокую папулярнасць не толькі сярод інтэлігенцыі, але і сярод іншых слаёў насельніцтва. Яго тыраж дасягаў 12 тыс. экзэмпляраў, што ва ўмовах міжваеннай Польшчы было даволі высокім паказчыкам [142, с. 58].

Дзейнасць дэмакратычнай студэнцкай моладзі выклікала занепакоенасць польскіх улад. Спачатку яны зрабілі спробы перацягнуць яе на свой бок, а Г. Дэмбіньскаму нават прапанавалі ўзначаліць ЛМ [137, с. 32]. Пасля таго як перамовы праваліліся, пачаліся паліцэйскія рэпрэсіі. Аднак улады, каб не выклікаць непажаданага грамадскага рэзанансу, не сталі падвяргаць студэнтаў-палякаў суроваму пакаранню. Пасля непрацяглага турэмнага зняволяння фактычна ўсё кіраўніцтва саюза апынулася на свабодзе. Пасля гэтага ССЛ «Фронт» працягваў сваё існаванне.

Такім чынам, радыкалізацыя маладога пакалення, якая закранула нават членаў праўрадавых арганізацый, стала сур’ёзнай перашкодай на шляху рэалізацыі афіцыйнай маладзёжнай палітыкі. Найбольш упартую барацьбу за маладое пакаленне з «санацыяй» вёў КСМЗБ, які на працягу ўсяго свайго існавання быў аб’ектам паліцэйскіх рэпрэсій і дзейнасці правакатараў польскіх спецслужб. Адначасова ўрадавыя структуры і «санацыйны» маладзёжны рух былі вымушаны змагацца з правымі радыкаламі, якія займалі пануючае становішча ў студэнцкім руху. Неабходна прызнаць, што, нягледзячы на ўсе свае намаганні, «санацыйны» рэжым не здолеў перамагчы сваіх радыкальных сапернікаў у маладзёжным асяроддзі Заходняй Беларусі.

5.4 Узаемаадносіны «санацыі» з клерыкальнымі маладзёжнымі саюзамі

Каталіцкі маладзёжны рух набыў значны размах на тэрыторыі Заходняй Беларусі. На пачатак 1930-х гг. АМП налічвала тут 11 500 членаў у 587 гуртках і 1 300 апякуноў у акруговых і павятовых патранатах [30, арк. 477]. Па дадзеных польскай гістарыяграфіі, каталіцкія маладзёжныя саюзы былі самымі шматлікімі маладзёжнымі арганізацыямі 2-й РП. Гэта тлумачыцца

Рэпазіторый БарДУ

тым, што, згодна са статутам Каталіцкай акцыі, маладзёжныя гурткі павінны былі існаваць у кожнай парафіі. Такім чынам, у 1937 г. у КАММ і КАЖМ па ўсёй краіне налічвалася 151 780 юнакоў і 180 039 дзяўчат [263, с. 27].

Пры гэтым неабходна адзначыць, што многія гурткі каталіцкай моладзі ствараліся з вялікімі цяжкасцямі, іншы раз яны існавалі толькі на паперы. Напрыклад, згодна з афіцыйнымі звесткамі, першая спроба стварэння гуртка КАЖМ у Баранавічах была зроблена ў 1927 г., але рэальную працу ён пачаў толькі ў 1931 г. Што да гуртка КАММ у Баранавічах, то першыя спробы яго стварэння адбыліся толькі ў 1931 г., а паўнавартасную дзейнасць ён пачаў у снежні 1936 г. [116, с. 108—109].

Адным з галоўных накірункаў працы АМП, а потым КАММ і КАЖМ была рэлігійная дзейнасць у маладзёжным асяроддзі, выхаванне моладзі ў духу каталіцкіх прынцыпаў. Члены арганізацый актыўна прыцягваліся да правядзення рэлігійных святаў у сваіх парафіях. Акрамя таго, штогадова ў лістападзе клерыкальныя маладзёжныя аб’яднанні адзначалі свята моладзі ў гонар свайго нябеснага апякуна св. Станіслава Косткі. Для мэтаў рэлігійнага выхавання выкарыстоўваліся касцёльныя харавыя калектывы, гурткі па вывучэнню Закона Божага.

Важнай часткай маральнага выхавання ў клерыкальных аб’яднаннях моладзі быў рух за цвярозасць. У рамках яго адбывалася стварэнне абстыненцкіх гурткоў, задачамі якіх было вывучэнне праблемы алкагалізму, устрыманне ад прыёму алкаголя сярод сваіх членаў, барацьба са злоўжываннем спіртнымі напоямі, пашырэнне ідэі абстыненцыі, падтрыманне агульнапольскага руху цвярозасці. Пры ўступленні ў гурток новы член быў абавязаны даваць спецыяльную прысягу аб устрыманні ад ужывання алкаголю [342, с. 20—21].

Як сведчыла афіцыйная статыстыка клерыкальных аб’яднанняў, назіраўся пастаянны рост гурткоў абстынентаў. Так на тэрыторыі Віленскай дыяцэзіі ў 1930 г. іх было 152 (1 808 членаў). У 1931 г. іх колькасць ужо дасягнула 249 (3 424 члены) [343, с. 17]. У 1932 г. гурткоў цвярозасці было 315. Яны аб’ядноўвалі 4 438 членаў (1 969 хлопцаў і 2 469 дзяўчат) [344, с. 23].

Рэпазіторый БарДУ

У астатнім праца клерыкальных аб’яднанняў на тэрыторыі Заходняй Беларусі шмат у чым супадала з асноўнымі накірункамі дзейнасці праўрадавых маладзёжных саюзаў.

Так, напрыклад, шмат увагі надавалася сельскагаспадарчай падрыхтоўцы маладога пакалення. На тэрыторыі Заходняй Беларусі каталіцкія саюзы, як гэта ўжо адзначалася вышэй, нейкі час нават займалі становішча лідара ў акцыі СП. У цэлым па Польшчы каталіцкія маладзёжныя аб’яднанні займалі вядучае становішча ў сферы СП да самага пачатку Другой сусветнай вайны, абганяючы як праўрадавыя саюзы, так і легальныя апазіцыйныя маладзёжныя арганізацыі. Кіраўніцтва клерыкальных маладзёжных аб’яднанняў лічыла, што пашырэнне акцыі СП паўплывае на «ўзмацненне грамадзянскага пачуцця, ад чаго залежыць абараназдольнасць дзяржавы і агульны рост дабрабыту шырокіх слаёў вясковага насельніцтва» [164, с. 123].

Таксама ў клерыкальных маладзёжных арганізацыях вялікая ўвага надавалася ваеннай падрыхтоўцы маладога пакалення. Гэта знашло адлюстраванне і ў рашэннях з’ездаў дэлегатаў АМП. Так, у красавіку 1932 г. на VII з’ездзе дэлегатаў АМП была нават прынята спецыяльная рэзалюцыя па пытанню ВП і ФВ. У ёй было заяўлена, што каталіцкія аб’яднанні моладзі павінны стаяць у першых шэрагах абаронцаў дзяржавы на яе ўсходніх межах. Таму было вырашана імкнуцца да распаўсюджвання ідэй ВП сярод самых шырокіх слаёў грамадства. Акрамя таго, прадугледжвалася стварэнне гурткоў ВП і ФВ пры кожным гуртку Аб’яднання польскай моладзі [340, с. 12].

Але пры правядзенні акцыі ВП клерыкальныя аб’яднанні сустракаліся з канкурэнцыяй з боку праўрадавых арганізацый. Вельмі часта інструктары па ваеннай падрыхтоўцы адмаўляліся весці заняткі з членамі АМП. Здараліся і выпадкі своеасаблівага махлярства, калі членаў каталіцкіх маладзёжных саюзаў без іх ведама запісвалі, напрыклад, у «Стралец». У сувязі з гэтым касцёльнае кіраўніцтва нават выдала спецыяльную інструкцыю: «Калі ствараецца атрад ВП у АМП, кожны член атрада падпісвае дэкларацыю. Пры падпісанні дэкларацыі неабходна звярнуць асаблівую ўвагу на яе змест. Здараюцца выпадкі, калі нашым членам падсоўваюць на подпіс дэкларацыі стралецкага саюза і на іх падставе інструктары ВП і ФВ працуюць з нашымі гурткамі, як

з членамі стралецкага саюза. Справу падпісання дэкларацый неабходна абмеркаваць на сходзе атрада ВП у АМП». Пра кожны выпадак падсоўвання «няправільнай» дэкларацыі неабходна было паведамляць кіраўніцтву АМП у Вільні [341, с. 18].

Акрамя ваеннай падрыхтоўкі, АМП шмат рабіла для развіцця спорту сярод вясковай моладзі. Ствараліся гурткі фізічнага выхавання як для хлопцаў, так і для дзяўчат. Члены арганізацыі рэгулярна ўдзельнічалі ў спартыўных спаборніцтвах. Так у 1933 г. у АПМ Віленскай дыяцэзіі існавала 215 спартыўных гурткоў, у якіх працавала 2 558 членаў арганізацыі. Дзейнічалі 20 секцый лёгкай атлетыкі (210 чалавек), 20 лыжных секцый (128 чалавек), 100 секцый спартыўных гульняў (1 215 чалавек). Акрамя таго, тут працавала 45 гурткоў фізічнага выхавання (841 чалавек) [274, с. 35].

Як і іншыя маладзёжныя арганізацыі, АМП вяло вялікую культурна-асветніцкую дзейнасць сярод моладзі. Праводзіліся гутаркі і лекцыі на розныя тэмы, ствараліся аматарскія тэатральныя калектывы. Толькі ў 1930 г. было праведзена 495 лекцый і пастаўлена 1 867 аматарскіх спектакляў. АМП у Віленскай дыяцэзіі мела 186 бібліятэк, якія налічвалі 24 500 тамоў. Як і стралецкі саюз ці ССМ «Сеў»—СМВ, каталіцкія маладзёжныя саюзы стваралі свае клубы-святліцы. На пачатак 1930-х гг. на тэрыторыі Заходняй Беларусі іх налічвалася 270. Пры клубах дзейнічалі 129 харавых калектываў, 32 музычныя і 53 асветніцкія гурткі [30, арк. 477].

Уся гэтая культурна-асветніцкая дзейнасць насіла яскравы паланізатарскі характар. Арганізацыя адкрыта прызнавала, што яна вядзе грамадзянскае і дзяржаўнае выхаванне. У АМП яно «абапіраецца на трывалых, адвечных асновах святой рымска-каталіцкай веры і такое выхаванне дае гарантыю, што члены АМП будуць добрымі грамадзянамі і асвечанымі, актыўнымі членамі грамадства» [340, с. 12].

Паланізатарская пазіцыя АМП на тэрыторыі Заходняй Беларусі яскрава выявілася ў 1931 г. у час правядзення перапісу насельніцтва. Віленскае кіраўніцтва аб’яднання заклікала сваіх членаў прыняць актыўны ўдзел у ім. Пры гэтым асаблівы націск рэкамендавалася рабіць на «дакладнасць інфармацыі». Дакладнасць мела на ўвазе пытанне аб роднай мове. Адзначалася, што мясцовае насельніцтва ў якасці роднай мовы называе

Рэпазіторый БарДУ

«тутэйшую». Інструкцыя АМП падкрэслівала, што ніякай «тутэйшай» мовы няма: «Мова, якая ўжываецца на нашых землях, з'яўляецца адной з гаворак польскай мовы, як гуральская, мазурская, кашубская, такім чынам яна з'яўляецца польскай мовай» [339, с. 21—22]. Такім чынам, «тутэйшая» беларуская мова ператваралася ў польскую, а мясцовыя беларусы — у палякаў.

Характэрна, што афіцыйны орган ваеннага міністэрства «Армія рэзервова» наступным чынам пісаў пра каталіцкае аб'днанне моладзі і яго значэнне на тэрыторыі Заходняй Беларусі: «АМП усведамляе сваю ролю, якую выконвае на паўночна-усходніх межах па ўмацаванню польскай культуры... пад сцягам крыжа і арла» [30, арк. 476].

Нягледзячы на паланізатарскую і прадзяржаўную пазіцыю клерыкальных аб'яднанняў моладзі, іх адносіны з праўрадавымі саюзамі доўгі час складваліся даволі напружана. На тэрыторыі Заходняй Беларусі яны супрацьстаялі не толькі КСМЗБ, МА ТУР, ССМ РП «Віцы», але і «санацыйным» маладзёжным арганізацыям. Гэта было вынікам той пазіцыі, якую займала царкоўная іерархія ў адносінах да «санацыі». Вядома, што каталіцкая царква актыўна крытыкавала антыклерыкальнае крыло пілсудчыкаў. Атакі былі накіраваны супраць ЛМ, ССМ «Сеў»—СМВ, «Стральца» [171, с. 406—407]. Больш за ўсё крытыкаваўся ЛМ, асабліва ў той час, калі там адбываўся працэс радыкалізацыі. Так, кардынал А. Глонд, прымас Польшчы, у адным са сваіх пасланняў (люты 1934 г.) заявіў: «Аб'яднанне пад назвай Легіён маладых стала на камуністычныя пазіцыі. Нягледзячы на заявы аб адваротным, яно адмаўляе хрысціянства, змагаецца з царквой, узводзіць паклёп на св. Сталіцу і каталіцкія арганізацыі... Калі гэтая антыкаталіцкая і камуністычная арыентацыя будзе захоўвацца ў перыёдыцы і дакладах, трэба будзе лічыць Легіён маладых аб'яднаннем, якое асуджаецца царквой згодна з кананічным правам» [207, с. 581].

Падобныя ж прэтэнзіі прад'яўляла польская каталіцкая іерархія і ў адносінах да ССМ «Сеў»—СМВ, хоць той заўсёды падкрэсліваў свой хрысціянскі характар.

Але галоўнай прычынай канфліктаў трэба лічыць саперніцтва за ўплыў у маладзёжным асяроддзі. Фактычна ССМ «Сеў»—СМВ, з аднаго боку, і АМП (КАММ і КАЖМ) — з другога, былі

Репозиторий БарГУ

канкурэнтамі, таксама як канцэпцыя «дзяржаўнага выхавання» складала канкурэнцыю выхаваўчым ідэям Каталіцкай акцыі.

Як сведчаць архіўныя крыніцы, «санацыйныя» арганізацыі вельмі часта цярпелі паразу ў гэтай канкурэнцыі.Так, у 1933 г. слонімскі дэкан, ксёндз Свіркоўскі, наладзіў сувязь з грамадскімі арганізацыямі, у тым ліку і праўрадавымі, і, «выкарыстоўваючы іх рэлігійныя пачуцці, здолеў схіліць іх да ўдзелу ў фінансавай акцыі з мэтай рэстаўрацыі касцёлу і парафіяльных будынкаў». Але на самой справе значная частка фондаў пайшла на Каталіцкую акцыю, у тым ліку на забяспячэнне святліц каталіцкіх маладзёжных саюзаў. Кіраўніцтва «Стральца» спрабавала ўздзейнічаць на членаў праўрадавых арганізацый, але безвынікова [19, арк. 9].

Вельмі часта ксяндзы вялі адкрытую агітацыю супраць праўрадавых саюзаў прама з царкоўнага амбона. Так камендант ВП Слонімскага павета паведамляў (1937 г.), што ў вёсцы Раготна ксёндз Гой у час пропаведзі заявіў, што ў гмінных бюджэтах прадугледжаны грошы для стральцоў, а тыя іх прапіваюць [4, арк. 19]. Таксама вядома, што ў Беластоцкім павеце былі выпадкі байкоту каталіцкім духавенствам членаў стралецкага саюза і іх сямей [212, с. 64].

Становішча пачало змяняцца ў сярэдзіне 1930-х гг. У гэты перыяд «санацыя» спрабавала правесці мадыфікацыю сваёй выхаваўчай дактрыны ў накірунку прыняцця нацыяналістычных і каталіцкіх ідэй. Адначасова быў прыняты шэраг заканадаўчых актаў, якія аблягчалі існаванне КАММ і КАЖМ. Так, 28 студзеня 1934 г. была прынята пастанова Савета міністраў 2-й РП, якая рэгулявала пазіцыі рэлігійных аб’яднанняў. Дзякуючы гэтаму маладзёжныя калоны Каталіцкай акцыі занялі першае месца сярод іх. А згодна з дэкрэтам ад 14 лістапада 1935 г. філіялы гэтых саюзаў атрымалі шэраг ільгот, у тым ліку вызваленне ад выплаты падаткаў за памяшканні, якія яны займалі [80, с. 53—54].

Царкоўная іерархія наладзіла супрацоўніцтва і з арміяй. Яна пайшла на гэта нават коштам прызнання «Стральца». У 1936 г., калі Дзяржаўнае праўленне ФВ і ВП прыпыніла супрацоўніцтва з КАММ, генерал Т. Каспржыцкі, кіраўнік гэтай установы, па асабістай просьбе кардынала А. Глонда загадаў аднавіць яго. Пры гэтым ваеннае навучанне сваіх членаў КАММ магло весці толькі ў атрадах «Стральца» [212, с. 65]. Кіруючыя

Рэпазіторый БарДУ

колы польскай дзяржавы высока ацэньвалі пазіцыю касцёла ў павышэнні абароназдольнасці 2-й РП. У сакрэтнай запісцы Міністэрства замежных спраў на імя прэзідэнта І. Масьціцкага ад 18 мая 1937 г. адзначалася: «Станоўчыя адносіны Ватыкана да польскай арміі агульнавядомы. Любыя меры, накіраваныя на ўзмацненне абароназдольнасці Польшчы, з асаблівым задавальненнем сустракаюцца ў Ватыкане» [80, с. 53—54].

Але з другага боку ўлады вымушаны былі прызнаваць, што ўплыў каталіцкай царквы на моладзь змяншаецца. Маладзёжныя клерыкальныя саюзы страчвалі свае пазіцыі нават у мясцовасцях, дзе пераважала каталіцкае насельніцтва, а сярод праваслаўнай беларускай моладзі яны ніколі і не маглі карыстацца папулярнасцю. Так, у справаздачы за лістапад 1935 г. нясвіжскі стараста паведамляў: «Уплыў каталіцкага духавенства на маладзёжныя арганізацыі амаль цалкам адсутнічае. Саюзы каталіцкай моладзі не выяўляюць ніякай дзейнасці». Падобныя з'явы адбываліся, згодна з паведамленнямі навагрудскага ваяводы за сакавік 1937 г., і ў Шчучынскім павеце. У 1939 г. пасля правядзення спецыяльнага даследавання было выяўлена, што ў такіх населеных пунктах, як Клімавічы, Левановічы, Ягнішчыцы Слонімскага павета, Бабаевічы, Лукаўцы, Паначы Нясвіжскага павета, Таркачы, Заполле, Палунне Навагрудскага павета і ў шматлікіх іншых распаўсюджваецца «акцыя бязбожніцтва», а касцёлы наведваюць толькі старыя жанчыны [80, с. 81].

Пэўныя праблемы «санацыйны» рэжым і касцёльная іерархія мелі з клерыкальным студэнцтвам УСБ. У канцы 1920-х гг. кіраўніком віленскага філіяла «Адраджэння» стаў Г. Дэмбіньскі. Пад яго ўплывам у арганізацыі пачалося ідэйнае браджэнне. Сходы віленскага «Адраджэння» ператварыліся ў бурныя дыскусіі моладзі рознай палітычнай арыентацыі. Студэнты-каталікі ўступілі ў канфлікт з польскімі нацыяналістамі, пачалі барацьбу за абмежаванне іх уплыву ва ўніверсітэце. Адначасова адбылося збліжэнне з праўрадавымі саюзамі, перш за ўсё з радыкальна настроеным СПДМ [224, с. 34]. Гэта адрознівала віленскае аддзяленне «Адраджэння». У астатніх ВНУ студэнты-каталікі варожа ставіліся да свецкіх, антыклерыкальных і радыкальных арганізацый праўрадавай моладзі.

Супрацоўніцтва СКАМ «Адраджэнне» з іншымі студэнцкімі саюзамі ў Вільні прынесла поспех на выбарах у «Братнюю дапамогу» — на ўвесь 1931/32 навучальны год віленская арганізацыя студэнцкай узаемадапамогі выйшла з-пад кантролю польскіх нацыяналістаў [224, с. 30].

Але потым, на хвалі антысеміцкіх выступленняў у сувязі з забойствам студэнта Вацлаўскага, УМ здолела атрымаць рэванш і вярнуць сабе кіраўніцтва ў «Братняй дапамозе». Дарэчы, рашаючую ролю ў перамозе нацыяналістаў адыграла пазіцыя віленскага епіскапату: ён дазволіў прыняць удзел у выбарах студэнтам-тэолагам, якія і аддалі свае галасы за нацыяналістаў. Пры гэтым перавага была мінімальнай — трохі больш за трыццаць галасоў. Як адзначалі сучаснікі, «выбары выйграў арцыбіскуп Ялбжыхоўскі і клірыкі, якія не карысталіся падтрымкай “Братняй дапамогі”» [158, с. 75—76].

Адначасова ў асяроддзі віленскіх студэнтаў-католікаў адбыўся раскол. Царкоўныя ўлады не пажадалі падтрымліваць усё больш радыкальную «групу Дэмбіньскага». Справа ў тым, што ў пачатку 1932 г. гэтая група вылучыла праграму, якая выходзіла далёка за рамкі ўнутрыўніверсітэцкай барацьбы і клерыкальнай ідэалогіі. Прапаноўвалася ўвядзенне планавага кіравання эканомікай, дзяржаўнае кіраўніцтва нацыянальнай вытворчасцю, падзел прыбыткаў паміж працоўнымі, планавая індустрыялізацыя, грамадскія працы ў масштабе краіны, дзяржаўная манаполія на знешні гандаль. Неабходнай умовай дадзеных змен у грамадскім ладзе павінна была стаць «маральная рэвалюцыя» [137, с. 27—28].

Пасля таго, як агульнапольскае кіраўніцтва АКАМ «Адраджэнне» асудзіла прапанаваныя тэзісы, «група Дэмбіньскага» выйшла з арганізацыі. У далейшым яна стала асновай для Саюза студэнцкай лявіцы «Фронт», аб якім ужо гаварылася вышэй.

Тым не менш АКАМ «Адраджэнне» ў Вільні не прыпыніла свайго існавання. Арганізацыя зноў вярнулася на пазіцыі каталіцкай грамадскай дактрыны, нейтралітэту ў адносінах з польскімі нацыяналістамі і супрацоўніцтва з кіруючым лагерам. Віленскія студэнты-католікі значна знізілі сваю актыўнасць. Самай заўважнай яе праявай стала выданне з 1933 па 1938 г. штомесячніка «Пакс». Пастулаты выдання былі блізкімі да ідэалогіі АКАМ

Рэпазіторый БарДУ

«Адраджэнне». Яго радыкалізм не выходзіў за межы папскіх энцыклік [225, с. 117].

Такім чынам, каталіцкі маладзёжны рух на тэрыторыі Заходняй Беларусі атрымаў даволі інтэнсіўнае развіццё. Пад уплывам створанага пад эгідай Каталіцкай акцыі АМП, а потым КАММ і КАЖМ знаходзілася значная колькасць маладых сялян-католікаў. Клерыкальныя аб'яднанні праводзілі вялікую працу сярод мясцовага маладога пакалення. У асноўных сваіх накірунках яна супадала з дзейнасцю праўрадавых арганізацый моладзі, у тым ліку вялікая ўвага надавалася і паланізацыі маладых беларусаў. Разам з тым паміж каталіцкімі і «санацыйнымі» арганізацыямі існавала і пэўная канкурэнцыя, якая ў цэлым была пераадолена пад канец 1930-х гг. Неабходна адзначыць, што ўплыў клерыкалаў не стаў рашаючым, а ў асяроддзі праваслаўнай моладзі ён адсутнічаў наогул. Слабымі аказаліся пазіцыі клерыкалаў і сярод віленскіх студэнтаў. Віленскі філіял «Адраджэння» перажыў раскол. Найбольш радыкальна настроеныя яго члены ў далейшым нават перайшлі на пракамуністычныя пазіцыі.

5.5 «Санацыйны» рэжым і маладзёжныя арганізацыі нацыянальных меншасцей 2-й РП

Асобна неабходна закрануць і пытанне ўзаемаадносін польскіх улад з маладзёжнымі арганізацыямі нацыянальных меншасцей 2-й РП. Як ужо адзначалася вышэй, з-за пазіцыі польскіх улад масавага маладзёжнага беларускага аб'яднання нацыянальна-дэмакратычнай накіраванасці не было створана.

Пэўную працу па кансалідацыі беларускай моладзі імкнуўся весці часопіс «Шлях моладзі». Пасля правалу спробы стварэння ТБМ «Будучыня» рэдкалегія часопіса праводзіла актыўную агітацыю па ўцягненню беларускай моладзі ў Беларускі інстытут гаспадаркі і культуры (далей — БІГіК), які быў створаны яшчэ ў чэрвені 1926 г. і знаходзіўся пад непасрэдным уплывам БХД. Яго мэтай была арганізацыя культурна-асветніцкай працы і гаспадарчай дзейнасці праз стварэнне бібліятэк, клубаў, сельскагаспадарчых кааператываў, забяспячэнне сялян тэхнікай і распаўсюджванне агранамічных ведаў. На думку рэдакцыі

Рэпазіторый БарДУ

«Шляха моладзі», арганізацыя гурткоў БІГіК магла б часткова кампенсаваць шкоду, якую прынесла забарона польскіх улад на стварэнне беларускай маладзёжнай арганізацыі. Акрамя таго, вялікую ролю адыгрывала і тое, што гэтая культурна-асветніцкая арганізацыя, згодна з рэдакцыйным артыкулам, «не дзержыцца ні саветафільскай, ні палёнафільскай палітычнай арыентацыі, а стаіць на моцным беларускім ідэйным грунце, апіраючыся на сілы толькі беларускага народу» [89, с. 3].

Супрацоўнікі «Шляха моладзі» актыўна ўдзельнічалі ў працы БІГіК. Так, Я. Найдзюк у сакавіку 1934 г. быў абраны ў праўленне віленскага аддзялення БІГіК, М. Пецюкевіч узначальваў секцыю этнаграфіі і археалогіі пры Цэнтральнай радзе БІГіК.

Найбольш значнай акцыяй БІГіК стала барацьба за беларускую школу сумесна з ТБШ, якое ў той час знаходзілася пад уплывам КПЗБ. У лютым 1936 г. паміж БІГіК і ТБШ была падпісана «Дэкларацыя ў справе барацьбы за школу на роднай мове». Арганізацыі стварылі сумесны Цэнтральны школьны сакратарыят і пачалі выдаваць газету «За беларускую школу». Было сабрана 4,5 тыс. дэкларацый з подпісамі ў падтрымку адкрыцця беларускіх школ, накіравана спецыяльная дэлегацыя ў Варшаву.

Улады былі вымушаны пайсці на некаторыя саступкі — былі ўведзены заняткі па беларускай мове ў школах, адкрыта некалькі двухмоўных школ. Адначасова на арганізатараў «школьнай акцыі» абрынуліся рэпрэсіі. Была забаронена дзейнасць Цэнтральнага школьнага сакратарыяту. Па загаду віленскага старасты 2 снежня 1936 г. была забаронена дзейнасць ТБШ, а праз два дні ўлады забаранілі і БІГіК [74, с. 56—60].

Што да адносін польскай дзяржаўнай адміністрацыі да дзейнасці «Шляха моладзі», то вядома, што выдаўцы часопіса неаднаразова падвяргаліся штрафам, некаторыя нумары выдання былі канфіскаваны па меркаваннях цэнзуры. Мясцовая польская адміністрацыя імкнулася спыніць распаўсюджванне беларускай прэсы, паколькі лічылася, што прысутнасць яе «супярэчыць польскім дзяржаўным інтарэсам» [198, с. 104].

Так, кіраўнік адной з дзяржаўных школ у лісце да школьнага інспектара ў Пружанах выказваў занепакоенасць, што мясцовая моладзь, якая вучыцца ў Вільні, прывозіць на тэрыторыю павета беларускую «нацыяналістычна-камуністычную» прэсу, пераважна

Репозиторий БарГУ

часопіс «Шлях моладзі»: «Гэтая прэса пападае ў рукі старэйшай моладзі, што перашкаджае правядзенню выхаваўчай і навучальнай працы ў школе». Аўтар нават папярэджваў, што калі становішча не зменіцца, то існуе небяспека, што «мясцовая моладзь, якая ніколі не была беларускай, а мусіць і павінна стаць польскай», «збеларусізуецца» [198, с. 106].

Зразумела, што гэта было значным перабольшваннем, але распаўсюджванне «Шляха моладзі» сустракала значныя перашкоды — за адну толькі падпіску на часопіс паліцыя складала пратакол. Летам жа 1939 г. «Шлях моладзі» быў закрыты, а выдаўцы і члены рэдакцыйнай калегіі былі адпраўлены ў канцлагер у Бярозе-Картузскай [85, с. 401].

Адзінай арганізацыяй, якая праіснавала на працягу ўсяго міжваеннага перыяду, быў БСС. Яго дзейнасць насіла ў асноўным толькі культурна-асветніцкі характар і не аказвала значнага ўплыву на грамадска-палітычнае жыццё Заходняй Беларусі. Весці якую-небудзь іншую працу, акрамя культурна-асветніцкай, БСС не мог у выніку мочнага ціску з боку ўлад. Так, напрыклад, калі ў лютым 1933 г. сход аб'яднання пастанавіў выказаць пратэст супраць уціску беларускай школы і беларускіх асветніцкіх арганізацый, куратар БСС прафесар Э. Кашмідэр не даў на гэта дазвол па прычыне «непраўдападобнасці прыведзеных фактаў і завостранасці акцэнтаў» [27, арк. 104]. У далейшым БСС было забаронена арганізоўваць лекцыі ў правінцыі, а яго членам — насіць значкі сваёй арганізацыі [85, с. 193].

Такім чынам, пад канец 1930-х гадоў дзейнасць БСС абмяжоўвалася толькі тэрыторыяй Вільні і асяроддзем нешматлікага мясцовага беларускага студэнцтва. Неабходна адзначыць, што ўнутры УСБ саюз супрацоўнічаў толькі са студэнцкімі арганізацыямі літоўскіх і ўкраінскіх студэнтаў. У агульнаўніверсітэцкім жыцці ён фактычна не ўдзельнічаў. Нават у час барацьбы з польскімі эндэкамі за кіраўніцтва БД ён застаўся ўбаку.

Акрамя ўсяго іншага, БСС быў значна аслаблены шматлікімі ўнутранымі канфліктамі. Да некаторых з іх «прыклалі руку» і польскія ўлады. Асабліва гэта выявілася, калі ў пачатку 1930-х гг. кіраўніцтва над БСС паспрабавалі захапіць прадстаўнікі

Рэпазіторый БарДУ

«белсанацыі», якія выступалі за супрацоўніцтва з польскім «санацыйным» рэжымам.

Як вядома, гэта прывяло да расколу ў БСС і стварэння паланафільскай карпарацыі «Скарынія». З самага пачатку гэтая арганізацыя атрымлівала сур'ёзную дапамогу з боку ўлад, якія былі зацікаўлены ў падтрыманні канфліктаў унутры беларускага нацыянальна-дэмакратычнага руху. Нават у момант свайго стварэння «Скарынія» сутыкнулася з недахопам масавай падтрымкі, без якой яе нават не маглі зарэгістраваць. Справа ў тым, што для афіцыйнай рэгістрацыі аб'яднання ўніверсітэцкімі ўладамі неабходна было прадставіць не менш 50 подпісаў студэнтаў. Цікава, што ўніверсітэцкі сенат дазволіў «Скарыніі» збіраць подпісы сярод студэнтаў-палякаў, паколькі сярод студэнтаў-беларусаў іх сабраць было немагчыма [35, арк. 71].

Пасля сваёй рэгістрацыі карпарацыя «Скарынія» атрымлівала сур'ёзную фінансавую дапамогу. Першапачаткова яе штомесячны бюджэт складаў 1 500 злотых. Для параўнання — на Віленскую беларускую гімназію выдзялялася 2 500 злотых у месяц, а ўвесь месячны бюджэт «белсанацыі» складаў 8 тыс. злотых. За адну толькі арэнду памяшкання карпарацыя плаціла 200 злотых. Радавыя члены «Скарыніі» атрымлівалі 15—25 злотых, а кіраўніцтва — 160—200 злотых у месяц [35, арк. 18—19].

Члены карпарацыі лічылі неабходным больш актыўна ўдзельнічаць у агульнаўніверсітэцкім жыцці. Напрыклад, гаварылася, што беларускім студэнтам неабходна «здабыць належнае становішча ў "Брацкай дапамозе"» [337, с. 18]. Таксама «Скарынія» заклікала да супрацоўніцтва з польскімі арганізацыямі ў галіне спорту: «не трэба баяцца польскіх спартыўных арганізацый. Спартыўныя арганізацыі ў Вільні рэдка носяць нацыянальны, а тым больш нацыяналістычны характар. Яны нікога з нас не спаланізуюць, а калі ўрэшце і спольшчаць каго-небудзь слабейшага духам, страта невялікая...» [112, с. 22].

Рэдакцыя «Новай варты», друкаванага органа «Скарыніі», рашуча асудзіла антысеміцкія хваляванні на тэрыторыі УСБ. Было заяўлена, што падобныя спосабы барацьбы не адпавядаюць гонару, этыцы і маралі чалавека. Адначасова «Новая варта» асудзіла і тых студэнтаў-беларусаў, якія далучыліся да выступленняў польскіх нацыяналістаў [117, с. 31 — 32].

Члены «Скарыніі» актыўна ўдзельнічалі ў афіцыйных мерапрыемствах польскіх улад. Так, у час візіту Ю. Пілсудскага ў Вільню дэлегацыя ад карпарацыі прыняла ўдзел у яго святочнай сустрэчы [26, арк. 65].

Рэгулярным быў удзел карпарацыі ў святкаваннях і вечарах-акадэміях, прысвечаных абвяшчэнню незалежнасці Беларускай народнай рэспублікі. 18 лістапада 1933 г., дзякуючы намаганням карпарацыі, у віленскім Свята-Духавым манастыры быў праведзены малебен у памяць беларусаў, загінуўшых у час Слуцкага паўстання. На наступны дзень у памяшканні карпарацыі Г. Багдановіч прачытаў рэферат, прысвечаны Слуцкаму паўстанню [71, с. 16]. Дастаткова цесныя сувязі ўсталяваліся паміж «Скарыніяй» і Віленскай беларускай гімназіяй, дырэктарам якой быў ганаровы член карпарацыі Р. Астроўскі. Карпаранты арганізоўвалі дабрачынныя вечарыны для бедных вучняў, займаліся з імі рэпетытарствам. У 1934 г. па рашэнні кіраўніцтва карпарацыі яе члены сабралі 100 злотых для аплаты навучання бедных вучняў. Пэўныя крокі «Скарынія» зрабіла для дапамогі бяднейшым студэнтам. Была створана студэнцкая сталовая. Але яна праіснавала нядоўга — у 1932 г. яе закрылі з-за фінансавых цяжкасцей. Па той жа самай прычыне карпарацыя не здолела стварыць і бібліятэку падручнікаў [118, с. 16].

Але галоўным зместам дзейнасці карпарацыі «Скарынія» стаў канфлікт з БСС. Карпаранты абвінавачвалі прыхільнікаў БХД у тым, што іх дзейнасць вядзе да ліквідацыі саюза [337, с. 18].

Аднак вядома, што вельмі хутка была ліквідавана сама «Скарынія». Тым не менш можна лічыць, што польскія ўлады дасягнулі сваёй мэты — беларускі студэнцкі рух быў расколаты.

Зусім іншым было стаўленне польскіх улад да сіяністцкага маладзёжнага руху, а менавіта да таго яго крыла, якое было прадстаўлена сіяністамі-рэвізіяністамі.

«Бейтар» на тэрыторыі Заходняй Беларусі займаўся ваеннай падрыхтоўкай пры непасрэдным удзеле прадстаўнікоў Войска Польскага. Так, ваенным інструктарам маладых сіяністаў-рэвізіяністаў у Беластоку быў афіцэр мясцовага 42-га пяхотнага палка [36, арк. 163]. Цікава, што вельмі часта бейтараўскія атрады сумесна са стралецкімі фарміраваннямі ўдзельнічалі ў парадах

Рэпазіторый БарДУ

у дні дзяржаўных свят у гарадах і мястэчках Заходняй Беларусі [31, арк. 87].

Падтрымка ўладнымі структурамі маладых сіяністаў тлумачылася тым, што правячыя колы 2-й РП падтрымлівалі планы У. Жабацінскага, якія маглі б пазбавіць краіну ад «лішніх» яўрэяў. Польскі ўрад выкарыстоўваў любыя магчымасці, каб павялічыць эміграцыю. Як ужо адзначалася вышэй, прадстаўнікі ЛНА лічылі, што вырашэнне «яўрэйскага» пытання магчыма дасягнуць у першую чаргу праз значнае змяншэнне колькасці яўрэяў у польскай дзяржаве. Як варыянт урадавыя колы разглядалі эміграцыю яўрэяў у Афрыку, на востраў Мадагаскар ці ў Лацінскую Амерыку. Але, зразумела, прыярытэт надаваўся Палесціне. Польскі міністр замежных спраў Ю. Бек нават вясной 1939 г. вёў перамовы на тэму яўрэйскай эміграцыі ў Лондане [208, с. 214 — 215].

Кіруючы рэжым 2-й РП актыўна падтрымліваў і нелегальную эміграцыю пад выглядам турыстычных паездак. Чыноўнікі польскага МЗС прыхільна ставіліся да «турыстычнай» эміграцыі. Яны рэкамендавалі ваяводскім праўленням не чыніць ніякіх перашкод эмігрантам, а паліцэйскія органы не павінны былі «дробязным кантролем застрашваць жадаючых». Асаблівую актыўнасць ў гэтым накірунку выяўляў «Бейтар». Дзякуючы падтрымцы польскіх ўлад яны нават атрымлівалі пашпарты бясплатна [221, с. 76—77].

Вядома, што новая сіянісцкая арганізацыя У. Жабацінскага ўзмацняла свой уплыў пры тайнай падтрымцы дзяржаўнай адміністрацыі. Пасля таго як у 1936 г. У. Жабацінскі абвясціў план эміграцыі 750 тыс. яўрэяў на працягу 10 гадоў, кіраўнікі рэвізіяністаў сустракаліся з высокімі польскімі чыноўнікамі, атрымлівалі фінансавую і арганізацыйную дапамогу пры навучанні сваіх баявых атрадаў [208, с. 214]. Дарэчы, адзін з цэнтраў па падрыхтоўцы баявікоў-рэвізіяністаў быў створаны на базе вайсковых частак у Пінску. Там праходзілі падрыхтоўку не толькі мясцовыя бейтараўцы, але і сіяністы, якія прыязджалі з Палесціны. Яны знаёміліся з правіламі канспірацыі і партызанскай барацьбы. Замежным баявікам пастаўлялася зброя, якая потым перапраўлялася ў Палесціну [221, с. 75].

Репозиторий БарГУ

Характэрна, што амерыканскі гісторык Э. Мендэльсон, гаворачы пра адносіны польскіх улад да яўрэйскай эміграцыі ў Палесціну, іранізуе: «...і калі сіянізм азначае яўрэйскую эміграцыю ў гэтую краіну (Палесціну), ніхто не быў большым сіяністам, чым польскія кіраўнікі канца 30-х гадоў» [194, с. 108].

Такім чынам, польскія ўлады павінны былі ўлічваць факт існавання нацыянальных маладзёжных арганізацый пры правядзенні сваёй маладзёжнай палітыкі. «Санацыйны» рэжым імкнуўся не дапусціць развіцця арганізацый, якія маглі б уяўляць нават патэнцыяльную пагрозу тэрытарыяльнаму адзінству 2-й РП. У гэтых адносінах характэрнай з'яўляецца палітыка паслядоўнага падаўлення беларускага нацыянальна-дэмакратычнага маладзёжнага руху. Менавіта дзякуючы пазіцыі польскіх улад ён нават не быў арганізацыйна аформлены, а нешматлікі БСС быў расколаты ў выніку дзейнасці паланафілаў.

У адваротным выпадку, пры адсутнасці «антыдзяржаўных» тэндэнцый, улады займалі нейтральную ці нават добразычлівую пазіцыю. Гэта можна прасачыць на прыкладзе развіцця і дзейнасці сіянісцкіх арганізацый. Фактычна ўся дзейнасць сіяністаў-рэвізіяністаў стала магчымай толькі таму, што яны рыхтаваліся ствараць сваю незалежную дзяржаву ў Палесціне, а не на тэрыторыі Польшчы. Акрамя таго, «санацыя» аказвала ім дапамогу, паколькі жадала вырашыць «яўрэйскае» пытанне шляхам яўрэйскай эміграцыі.

Репозиторий БарГУ

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Калі абагульняць увесь вышэйпрыведзены матэрыял, то магчыма зрабіць наступныя высновы.

Праблема барацьбы за палітычны ўплыў на маладое пакаленне і развіцця маладзёжнага руху на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд знайшла пэўнае адлюстраванне ў айчыннай і замежнай гістарыяграфіі. Аднак, калі разглядаць развіццё менавіта дзейнасці праўрадавых маладзёжных арганізацый і іх ролі ў ажыццяўленні афіцыйнай маладзёжнай палітыкі польскіх улад, то гэты аспект не мае належнага асвятлення. Тым не менш спасылкі на некаторыя дасягненні айчыннай і замежнай гістарыяграфіі, а таксама выкарыстанне шырокага кола дакументальных матэрыялаў дапамогуць скласці даволі аб'ектыўнае уяўленне аб маладзёжнай палітыцы польскіх улад і месцы ў ёй праўрадавых маладзёжных аб'яднанняў.

Моладзь з'яўлялася аб'ектам пільнай увагі з боку кіруючых колаў міжваеннай польскай дзяржавы, асабліва пачынаючы з сярэдзіны 1920-х гг. Можна прызнаць, што маладзёжная палітыка была неад'емнай часткай унутрыпалітычнай дзейнасці «санацыі». Неабходна адзначыць, што пры ажыццяўленні гэтай палітыкі кіруючым колам польскай дзяржавы і іх маладзёжным арганізацыям прыходзілася ўлічваць не толькі існаваўшыя сацыяльна-эканамічныя, дэмаграфічныя, нацыянальна-культурныя і канфесійныя адносіны, але і сур'ёзную канкурэнцыю з боку сваіх палітычных праціўнікаў.

Асновай маладзёжнай палітыкі «санацыі» стала канцэпцыя «дзяржаўнага выхавання». Яна мела шэраг станоўчых рыс, у першую чаргу сувязь з жыццём і практычную накіраванасць. Але пазітыўныя рысы «дзяржаўнага выхавання» былі падпарадкаваны прагматычным мэтам кіруючых колаў Польшчы, якія імкнуліся перацягнуць на свой бок маладое пакаленне дзяржавы. «Санацыя», якая атаясамлівала сябе з дзяржавай, фактычна навязвала грамадству свае выхаваўчыя ідэалы. Адмоўным бокам «санацыйнай» выхаваўчай канцэпцыі было і тое, што ў выніку свайго развіцця, асабліва з сярэдзіны 1930-х гг., яна фактычна пераняла метады і ідэі эндэцкага «нацыянальнага выхавання». У выніку гэтыя дзве канцэпцыі сталі адрозніваццa толькі тэрміналогіяй і традыцыямі, а не зместам. Яны сталі сродкам паланізацыі нацыянальных меншасцей. Фактычна ставілася мэта выхаваць не проста добрага грамадзяніна польскай дзяржавы, а грамадзяніна-паляка.

Што да канкрэтных накірункаў працы «санацыі» ў маладзёжным асяроддзі, то асноўнымі з іх з'яўляліся ваенная і сельскагаспадарчая падрыхтоўка маладога пакалення, грамадзянскае выхаванне, барацьба с маладзёжным беспрацоўем. Ва ўсіх гэтых сферах разам з дзяржаўнымі структурамі павінны былі дзейнічаць і афіцыйныя маладзёжныя саюзы.

Репозиторий БарГУ

Спецыфічным накірункам стала барацьба ўлад за абмежаванне акадэмічнай аўтаноміі, якая мела значны ўплыў на развіццё маладзёжнага руху, у першую чаргу, зразумела, студэнцкага. Аднак «санацыя» не дасягнула значных поспехаў у справе ўмацавання свайго уплыву ў студэнцкім асяроддзі. Спробы абмежавання акадэмічнай аўтаноміі мелі вельмі непапулярны характар, яны сустракалі супраціўленне з боку як студэнтаў, так і кіраўніцтва вышэйшых навучальных установ. Можна прызнаць, што гэты накірунак «санацыйнай» маладзёжнай палітыкі быў самым безвыніковым і нават правальным.

У 2-й РП узнік цэлы шэраг «санацыйных» маладзёжных аб’яднанняў, якія дзейнічалі сярод вясковай, гарадской, школьнай і студэнцкай моладзі.

Адначасова ў сваёй барацьбе за ўплыў на маладое пакаленне «санацыйны» рэжым і падначаленыя яму маладзёжныя арганізацыі сутыкнуліся з канкурэнцыяй з боку шматлікіх маладзёжных аб’яднанняў і саюзаў, якія знаходзіліся пад уплывам розных апазіцыйных партый і груповак.

Што да развіцця праўрадавага маладзёжнага руху на тэрыторыі Заходняй Беларусі, то з самага пачатку свайго існавання ён карыстаўся значнай падтрымкай уладных структур. Цэнтральныя, а таксама мясцовыя ваяводскія і павятовыя ўлады прыкладалі значныя намаганні па яго развіцці.

Самымі масавымі і ўплывовымі маладзёжнымі арганізацыямі, створанымі «санацыяй» на тэрыторыі Заходняй Беларусі, сталі стралецкі саюз «Стралец» і ССМ «Сеў»—СМВ. Менавіта ў іх рамках і рэалізоўваліся асноўныя канцэпцыі маладзёжнай палітыкі «санацыйнага» рэжыму.

«Стралец» дзейнічаў у сферы ваеннай падрыхтоўкі маладога пакалення і ўнёс значны ўклад у павышэнне абароназдольнасці польскай дзяржавы. Таксама ён праводзіў мэтанакіраваную працу ў сферы грамадзянскага выхавання, якое ва ўмовах Заходняй Беларусі насіла яскравы паланізатарскі характар. Згуртаваная ваеннай дысцыплінай, стралецкая арганізацыя з’яўлялася апорай польскага акупацыйнага рэжыму, яскравым праяўленнем чаго было актыўнае прыцягненне стральцоў да пацыфікацый і барацьбы з забастовачным рухам.

ССМ «Сеў»—СМВ таксама актыўна падтрымліваў палітыку паланізацыі і правядзенне ваеннага навучання. Таксама ён вёў значную культурную і адукацыйную дзейнасць, якая за рэдкім выключэннем ішла ў праўрадавым рэчышчы і кіравалася прадстаўнікамі мясцовай адміністрацыі і сістэмы адукацыі Польшчы. Асноўнай сферай дзейнасці ССМ «Сеў»—СМВ стала рэалізацыя СП. Зразумела, што СП не магла вырашыць усіх праблем, якія існавалі ў заходнебеларускай вёсцы, аднак у некаторай меры яна садзейнічала павышэнню прадукцыйнасці мясцовай сельскай гаспадаркі.

Адным з вынікаў сацыяльна-эканамічнага крызісу, які ахапіў Еўропу на мяжы 1920—1930-х гг., стала выразная радыкалізацыя моладзі. Гэтая з’ява знайшла сваё адлюстраванне і ў развіцці маладзёжнага руху на тэрыторыі Заходняй Беларусі. З аднаго боку, тут усё большы ўплыў сталі набываць левыя арганізацыі, у першую чаргу КСМЗБ, з другога — узмацнялася актыўнасць правых польскіх нацыяналістаў сярод віленскага студэнцтва.

Акрамя таго, радыкальныя настроі ўзмацняліся і ўнутры «санацыйных» студэнцкіх арганізацый, аб чым сведчыла ідэйная эвалюцыя іх дэкларацый.

Репозиторий БарГУ

Таксама радыкалізацыя закранула і нізавыя структуры «Стральца» і ССМ «Сеў»— СМВ, што ніяк не ўваходзіла ў планы дзяржаўнай маладзёжнай палітыкі.

Радыкалізацыя маладога пакалення, якая закранула нават членаў праўрадавых арганізацый, стала сур’ёзнай перашкодай на шляху рэалізацыі афіцыйнай маладзёжнай палітыкі. Найбольш упартую барацьбу з «санацыяй» за маладое пакаленне вёў КСМЗБ, які на працягу ўсяго свайго існавання быў аб’ектам паліцэйскіх рэпрэсій і дзейнасці праваактараў польскіх спецслужб. Адначасова ўрадавыя структуры і «санацыйны» маладзёжны рух былі вымушаны змагацца з правымі радыкаламі, якія займалі пануючае становішча ў студэнцкім руху. Неабходна прызнаць, што, нягледзячы на ўсе свае намаганні, «санацыйны» рэжым не здолеў перамагчы сваіх радыкальных сапернікаў у маладзёжным асяроддзі.

Інтэнсіўнае развіццё на тэрыторыі Заходняй Беларусі атрымаў каталіцкі маладзёжны рух. Пад уплывам створанага пад эгідай Каталіцкай акцыі АМП, а потым КАММ і КАЖМ знаходзілася значная колькасць маладых сялян-католікаў. Клерыкальныя аб’яднанні праводзілі вялікую працу сярод мясцовага маладога пакалення. У асноўных сваіх накірунках яна супадала з дзейнасцю праўрадавых арганізацый моладзі, у тым ліку вялікая ўвага надавалася і паланізацыі маладых беларусаў. Разам з тым паміж каталіцкімі і «санацыйнымі» арганізацыямі існавала і пэўная канкурэнцыя, якая ў цэлым была пераадолена пад канец 1930-х гг. Неабходна адзначыць, што ўплыў клерыкалаў не стаў рашаючым, а ў асяроддзі праваслаўнай моладзі ён адсутнічаў наогул. Слабымі аказаліся пазіцыі клерыкалаў і сярод віленскіх студэнтаў: віленскі філіял АКАМ «Адраджэння» перажыў раскол, а найбольш радыкальна настроеныя яго члены ў далейшым нават перайшлі на пракамуністычныя пазіцыі.

Пры правядзенні сваёй маладзёжнай палітыкі польскія ўлады павінны былі ўлічваць факт існавання нацыянальных маладзёжных арганізацый. «Санацыйны» рэжым імкнуўся не дапусціць развіцця арганізацый, якія маглі б уяўляць нават патэнцыяльную пагрозу тэрытарыяльнаму адзінству 2-й РП. У гэтых адносінах характэрнай была палітыка паслядоўнага падаўлення беларускага нацыянальна-дэмакратычнага маладзёжнага руху. Менавіта дзякуючы пазіцыі польскіх улад ён нават не быў арганізацыйна аформлены, а нешматлікі БСС быў расколаты ў выніку дзейнасці паланафілаў.

У адваротным выпадку, пры адсутнасці «антыдзяржаўных» тэндэнцый, улады займалі нейтральную ці нават добразычлівую пазіцыю. Гэта можна прасачыць на прыкладзе развіцця і дзейнасці сіяніскіх арганізацый. Фактычна ўся дзейнасць сіяністаў-рэвізіяністаў стала магчымай толькі таму, што яны рыхтаваліся ствараць сваю незалежную дзяржаву ў Палесціне, а не на тэрыторыі Польшчы.

Репозиторий БарГУ

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Палескае ваяводскае ўпраўленне // ДАБВ. — Фонд 1. — Воп. 2. — Спр. 2402.
2. Палескае ваяводскае ўпраўленне // ДАБВ. — Фонд 1. — Воп. 9. — Спр. 347.
3. Палескае ваяводскае ўпраўленне // ДАБВ. — Фонд 1. — Воп. 9. — Спр. 483.
4. Палескае ваяводскае ўпраўленне // ДАБВ. — Фонд 1. — Воп. 9. — Спр. 516.
5. Палескае ваяводскае ўпраўленне // ДАБВ. — Фонд 1. — Воп. 9. — Спр. 714.
6. Палескае ваяводскае ўпраўленне // ДАБВ. — Фонд 1. — Воп. 9. — Спр. 2603.
7. Палескае ваяводскае ўпраўленне // ДАБВ. — Фонд 1. — Воп. 10. — Спр. 204.
8. Папячыцельства Брэсцкай школьнай акругі // ДАБВ. — Фонд 59 оц. — Воп. 2 оц. — Спр. 1052.
9. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 21.
10. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 35.
11. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 99.
12. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 193.
13. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 197.
14. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 697.
15. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 705.
16. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 970.
17. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 1052.
18. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Ф. 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 1059.

Репозиторий БарГУ

19. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 1094.
20. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 1667.
21. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 1668.
22. Камандаванне акругі корпуса № 9 // ДАБВ. — Фонд 67 сч. — Воп. 2. — Спр. 1669.
23. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 114.
24. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 116.
25. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п.. — Воп. 1. — Спр. 218.
26. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 227.
27. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 229.
28. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 261.
29. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 299.
30. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 305.
31. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 307.
32. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 374.
33. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 429.
34. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 430.
35. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 435.
36. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 445.
37. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 446.
38. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 452.
39. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 455.
40. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 465.
41. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 470.
42. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 475.
43. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 483.
44. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 484.
45. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 502.
46. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 503.
47. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 509.
48. Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ // НАРБ. — Фонд 242 п. — Воп. 1. — Спр. 572.
49. Праўленне беларускага студэнцкага саюза ўніверсітэта імя Стэфана Баторыя ў Вільні // НАРБ. — Фонд 884. — Воп. 1. — Спр. 15.
50. Праўленне беларускага студэнцкага саюза ўніверсітэта імя Стэфана Баторыя ў Вільні // НАРБ. — Фонд 884. — Воп. 1. — Спр. 53.
51. *Анісаў, С.* Крутымі шляхамі. Запіскі камсамольскага работніка-падпольшчыка / С. Анісаў. — Мн. : [б. в.], 1960. — 186 с.
52. *Баранаўскі*. Дэмаралізацыя беларускай вёскі : (ад нашага баранавіцкага карэспандэнта) / Баранаўскі // Беларус. крыніца. — 1935. — № 6. — 3 лютага. — С. 1.
53. *Багдановіч, Я.* На жыццёвым шляху : Успаміны / Я. Багдановіч. — Мн. : [б. в.], 1992. — 144 с.

Репозиторий БарГУ

54. Беларусь: страницы истории / Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории; ред. совет А. А. Коваленя [и др.]. — Минск : Белорус. наука, 2011. — 408 с.

55. *Вабішчэвіч, А. М.* Асвета ў Заходняй Беларусі : (1921—1939 гг.) / А. М. Вабішчэвіч. — Брэст : БрДУ, 2004. — 116 с.

56. Вильнюсское подполье. Воспоминания участников революционного движения в Вильнюсском крае (1920—1939 гг.) : сб. воспоминаний / под ред. И. Каросаса [и др.]. — Вильнюс : Vaga, 1966. — 397 с.

57. *Гарбацэвіч, П.* Полёнізацыя Заходняй Беларусі / П. Гарбацэвіч. — Менск : [б. в.], 1932. — 24 с.

58. *Герасімчык, М.* «Стралец» — вораг рабочай і сялянскай моладзі / М. Герасімчык. — Вільня : [б. в.], 1934. — 46 с.

59. Гісторыя Беларусі : вучэб. дапам. : у 2 ч. / пад рэд. Я. К. Новіка, Г. С. Марцуля. — Мн. : Універсітэцкае, 1998. — Ч. 2: Люты 1917 г. — 1997 г. — 464 с.

60. Гісторыя Беларусі ў кантэксце еўрапейскай цывілізацыі : дапам. / У. Р. Казлякоў [і інш.] ; пад рэд. Л. В. Лойкі. — Мн. : ЦІПР, 2003. — 348 с.

61. Гісторыя Беларусі : у 6 т. / А. Вабішчэвіч [і інш.] ; пад. рэд. М. Касцюка. — Мн. : Экаперспектыва, 2006. — Т. 5: Беларусь у 1917—1945 гг. — 613 с.

62. *Григулевич, И. Р.* Папство. Век XX / И. Р. Григулевич. — М. : Политиздат, 1981. — 532 с.

63. *Грыбоўскі, Ю.* Беларусы ў польскіх рэгулярных вайсковых фарміраваннях 1918—1945 гадоў / Ю. Грыбоўскі. — СПб. : Неўскі прасцяг, 2006. — 832 с.

64. *Даніловіч, В.* Моладзь арганізацыі «Змаганне» ў грамадска-палітычным жыцці Заходняй Беларусі / В. Даніловіч // Назаўсёды разам: гісторыя нацыянальна-дзяржаўнага станаўлення Беларусі : матэрыялы Рэсп. навук.-тэарэт. канф., Мінск, 28 верас. 2004 г. — Мн. : БДПУ, 2004. — С. 6—9.

65. *Джонсон, П.* Популярная история евреев / П. Джонсон. — М. : [б. и.], 2000. — 672 с.

66. *Добрынин, М. А.* История общеобразовательной школы и педагогической мысли Польши / М. А. Добрынин. — Брест : Альтернатива, 2008. — 340 с.

67. *Иоффе, Э.* Деятельность организации «Хашомер Хацаир» в Беларуси (1924—1926) и создание кибуца в Палестине / Э. Иоффе // Форум. — 1996. — № 4. — С. 41—45.

68. Камуністычная партыя Заходняй Беларусі // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. — Мн. : [б. в.], 1997. — Т. 4. — С. 66—69.

69. Камуністычны саюз моладзі Заходняй Беларусі // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. — Мн. : [б. в.], 1997. — Т. 4. — С. 76—78.

70. *Клейн, Б. С.* За дело правое. Борьба КПЗБ с буржуазным террором : (1920—1938 гг.) / Б. С. Клейн. — Мн. : Беларусь, 1986. — 175 с.

71. Карпарацыя «Скарынія» памятуе аб слуцкіх паўстанцах // Шлях моладзі. — 1933. — № 12. — С. 16.

72. *Крывуць, В. І.* Удзел Войска Польскага ў рэалізацыі ўрадавай маладзёжнай палітыкі на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў 30-х гг. XX ст. / В. І. Крывуць // Весці БДПУ. Сер. 2. — 2004. — № 2. — С. 35—38.

Рэпазіторый БарДУ

73. Кулко млодзёжі вейскей // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. — Мн. : [б. в.], 1997. — Т. 4. — С. 297.

74. *Ладысеў, У.* Насуперак волі народа. З гісторыі палітычнага банкруцтва беларускіх нацыяналістычных партый і арганізацый у Заходняй Беларусі (1934—1939) / У. Ладысеў. — Мн. : [б. в.], 1976. — 78 с.

75. *Лакер, В.* История сионизма / В. Лакер. — М. : [б. и.], 2000. — 846 с.

76. *Латышонак, А.* Гісторыя Беларусі ад сярэдзіны XVIII ст. да пачатку XXI ст. / А. Латышонак, Я. Мірановіч. — Беласток : Беларус. гіст. т-ва, 2010. — 368 с.

77. *Ляхоўскі, У.* Ад гоманаўцаў да гайсакаў. Чыннасць беларускіх маладзёвых арганізацый у 2-й палове XIX ст. — 1-й палове XX ст. (да 1939 г.) / У. Ляхоўскі. — Беласток : Беларус. гіст. т-ва, 2012. — 483 с.

78. *Малецкі, Я.* Праўда пераможа / Я. Малецкі // Шлях моладзі. — 1934. — №№ 7—8. — С. 10—11.

79. *Малецкі, Я.* Лісты / Я. Малецкі // Шлях моладзі. — 1934. — № 9. — С. 12.

80. *Мараш, Я. Н.* Политика Ватикана и католической церкви в Западной Белоруссии : (1918—1939) / Я. Н. Мараш. — Минск : Беларусь, 1983. — 96 с.

81. *Мастыка, А.* Беларускі студэнцкі саюз універсітэта Стэфана Баторыя : (1921—1939) / А. Мастыка // Biuletyn historii pogranicza. — 2009. — № 10. — С. 5—19.

82. Молодёжь в борьбе за единый фронт : материалы VI Всемир. конгресса Коммунист. Интернационала молодёжи. — М. : [б. и.], 1938. — 168 с.

83. *Мощук, А. В.* Деятельность Бунда на территории Западной Беларуси в 1921—1939 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / А. В. Мощук. — Брест : [б. и.], 2007. — 135 л.

84. *Найдзюк, Я.* Ці змянілася што? / Я. Найдзюк // Шлях моладзі. — 1935. — № 6. — С. 7—8.

85. *Найдзюк, Я.* Беларусь учора і сяньня / Я. Найдзюк, І. Касяк. — Мн. : Навука і тэхніка, 1993. — 414 с.

86. Нарыс гісторыі Польскай дзяржавы і народа / М. Семаковіч [і інш.] ; пад рэд. М. Семаковіча. — Варшава : Demart Sp. z o. o., 2006. — 312 с.

87. Нарысы гісторыі Беларусі : у 2 ч. / М. П. Касцюк [і інш.]. — Мн. : Беларусь, 1995. — Ч. 2. — 560 с.

88. *Паддубіч, А.* Беларуская інтэлігенцыя, уважай на вёску! / А. Паддубіч // Беларус. крыніца. — 1935. — № 11. — 3 сак. — С. 2.

89. Пасьля забароны — што рабіць? // Шлях моладзі. — 1932. — № 4. — С. 1—3.

90. *Пецюкевіч, М.* У пошуках зачараваных скарбаў / М. Пецюкевіч. — Вільня : [б. в.], 1998. — 182 с.

91. *Пінчук, А.* Сучаснае палажэньне беларускай вёскі. I. Зямельнае пытаньне / А. Пінчук // Беларус. крыніца. — 1935. — № 12. — 10 сак. — С. 1.

92. *Пінчук, А.* Сучаснае палажэньне беларускай вёскі. IV. Сямейныя нязгоды / А. Пінчук // Беларус. крыніца. — 1935. — № 15. — 7 крас. — С. 2.

93. *Пінчук, А.* Сучаснае палажэньне беларускай вёскі. VII. Беларуская моладзь і польскія арганізацыі / А. Пінчук // Беларус. крыніца. — 1935. — № 21. — 19 мая. — С. 3.

Репозиторий БарГУ

94. Политические партии в Польше, Западной Белоруссии и Западной Украине / С. Скульский [и др.] ; под ред. С. Скульского. — Минск : Изд-во АН БССР, 1935. — 335 с.
95. Пяць гадоў працы «Шляху моладзі» (16. II. 1929–16. II. 1934) // Шлях моладзі. — 1934. — № 2. — С. 4—9.
96. Революционный авангард трудящейся молодёжи Западной Белоруссии (1927–1939). Документы и материалы : сб. / сост. М. А. Бобер [и др.] ; под. ред. В. Н. Жигалова, Н. С. Арехво. — Минск : Изд-во БГУ, 1978. — 327 с.
97. Рижский мирный договор 1921 г. // Документы внешней политики СССР : в 24 т. ; под ред. Г. А. Белова [и др.]. — М. : Госполитиздат, 1959. — Т. 3 : 1 июля 1920 г. — 18 марта 1921 г. — С. 619—658.
98. *Серпухаў, У.* Беларускія студэнцкія арганізацыі Віленскага універсітэта (1919—1939) / У. Серпухаў // Białoruskie Zeszyty Historyczne. — 2007. — № 28. — S. 54—68.
99. Стшэлец // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. — Мн. : [б. в.], 2001. — Т. 6, ч. 1. — С. 437.
100. У суровыя гады падполля: зб. успамінаў / склад. М. С. Арэхва, А. Т. Нятылькін, П. С. Пышкін ; пад рэд. М. М. Мяшкова. — Мн. : Дзяржвыдат БССР, 1958. — 361 с.
101. *Цыпрыяновіч, С.* Беларуская друкарня імя Францішка Скарыны ў Вільні (1926—1940) / С. Цыпрыяновіч. — Лондан : [б. в.], 1991. — 32 с.
102. *Шыбека, З.* Нарыс гісторыі Беларусі (1795 — 2002) / З. Шыбека. — Мн. : Энцыклапедыкс, 2003. — 490 с.
103. *Я. Н.* Сучасныя ідэолёгічныя кірункі сярод моладзі / Я. Н. // Шлях моладзі. — 1938. — № 11. — С. 1—2.
104. *Ярмусик, Э. С.* Католический Костёл в Белоруссии в годы Второй мировой войны (1939—1945) / Э. С. Ярмусик. — Гродно : ГрГУ, 2002. — 240 с.
105. Ad redakcyi // Novaja Varta. — 1931. — № 1. — S. 2—4.
106. *Adamczyk, T.* Nowe zarządzenie w sprawie organizacji przysposobienia młodzieży szkolnej do obrony kraju / T. Adamczyk // Oświata i wychowanie. — 1937. — №№ 9—10. — S. 796—805.
107. *Ajnenkiel, A.* Konctytucje Polski w rozwoju dziejowym. 1791—1997 / A. Ajnenkiel. — Warszawa : RYTM, 2001. — 416 s.
108. Akcja Katolicka // Encyklopedia katolicka. — Lublin : [s. n.], 1995. — T. 1. — S. 227—233.
109. *Araszkiewicz, F.* Szkoła średnia ogólno-kształcącą w Polsce 1918—1939 / F. Araszkiewicz. — Wrocław : Ossolineum, 1972. — 220 s.
110. *Bartnicka, K.* Wychowanie państwowe (do dyskusji nad problemami ideologii wychowawczej sanacji) / K. Bartnicka // Rozprawy z dziejów oświaty. — 1972. — T. XVI. — S. 61—131.
111. *Bergman, A.* Sprawy białoruskie w II Rzeczypospolitej / A. Bergman. — Warszawa : [s. n.], 1984. — 268 s.
112. *Bogdanovič, H.* Naš sport / H. Bogdanovič // Novaja Varta. — 1932. — № 2. — S. 19—22.

Репозиторий БарГУ

113. *Bornholtz, T.* Przygotowanie do obrony kraju w programach przedmietów humanistycznych szkoły ogólnokształcącej / T. Bornholtz // Oświata i wychowanie. — 1937. — №№ 9—10. — S. 806—813.
114. Budowa organizacyjna Poleskiego Wojewodskiego Związjzku Młodziezy Wiejskiej. — Brześć nad Bugiem : [s. n.], 1930. — 23 s.
115. *Chałasiński, J.* Młode pokolenie chłopów: u 3 t. / J. Chałasiński. — Warszawa : Panstwowy instytut kultury wsi, 1938. — T. 2. — 554 s.
116. Chrześcijański kalendarz-przewodnik Baranowicki na rok 1937. — Wilno : [s. n.], 1936. — 186 s.
117. Chronika // Novaja Varta. — 1931. — № 1. — S. 31—33.
118. Chronika // Novaja Varta. — 1934. — № 3. — S. 16—17.
119. *Cichoracki, P.* Legenda i polityka. Kształtowanie się wizerunku marszałka Józefa Piłsudskiego w świadomości zbiorowej społeczeństwa polskiego w latach 1918—1939 / P. Cichoracki. — Kraków : Księgarnia Akademicka, 2005. — 412 s.
120. Cimek, H. Komuniści, Polska, Stalin. 1918—1939 / H. Cimek. — Białystok : [s. n.], 1990. — 204 s.
121. *Czarny Gresiak, J.* Sprawozdanie Komendanta Chorągwi Wileńskiej Męskiej za 1928 r. / J. Czarny Gresiak // Straż nad Wilją. Jednodniówka Oddziału Wileńskiego Z.H.P.—Wilno : [s. n.], 1929. — S. 28—35.
122. *Czerwiński, S.* Przemówienie na posiedzeniu Sejmu w dn. 10 lutego 1931 r. / S. Czerwiński // O nowy ideał wychowawczy szkoły polskiej / S. Czerwiński. — Warszawa : [s. n.], 1934. — S. 73—85.
123. *Czerwiński, S.* Stworzenie polskiego systemu wychowania obywatelsko-państwowego to najważniejsze zagadnienie wychowawcze w dzisiejszej Polsce / S. Czerwiński // O nowy ideał wychowawczy szkoły polskiej / S. Czerwiński. — Warszawa : [s. n.], 1934. — S. 67—72.
124. *Czubiński, A.* Historia Polski XX wieku / A. Czubiński. — Poznań : [s. n.], 2003. — 502 s.
125. Deklaracja ideowa Legionu Młodych — Związku Pracy dla Państwa // Jednodniówka Legionu Młodych — Związku Pracy dla Państwa. Obwód Brześć nad Bugiem. — Brześć nad Bugiem : [s. n.], 1933. — S. 4—5.
126. Deklaracja idejowa Młodzieży Wszechpolskiej z roku 1925 [Electronic resource] // Wikisource. — 2010. — Mode of access: http://pl.wikisource.org/wiki/Deklaracja_ideowa_M%C5%82odzie%C5%BCy_Wszechpolskiej_z_roku_1925. — Date of access: 6.03.2010. — Screen heading.
127. Deklaracja ideowo-polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego. — Srodkowy Wschod : [s. n.], 1946. — 19 s.
128. Dekret o stowarzyszeniach [Electronic resource] // Internetowy System Aktów Prawnych. — 2010. — Mode of access: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19190030088. — Date of access: 4.04.2010. — Screen heading.
129. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 września 1936 r. o służbie pracy młodzieży // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1936. — № 72. — S. 1 173—1 174.
130. Dla Polski. 1886–1936. Z. M. P., O. M. N., Z. P. M. D. Informator. — Kraków : [s. n.], 1936. — 32 s.

Репозиторий БарГУ

131. *Dobaczewska, W.* Wileńszczyzna i Nowogródczyzna w latach 1920—1937. Sprawy polityczne i społeczne / W. Dobaczewska. — Wilno : Nakładem Dziennika Urzędowego K. O. S. Wil., 1938. — 38 s.

132. *Drozdowski, M.* Bezrobocie w Polsce w latach 1925—1936 / M. Drozdowski // Najnowsze dzieje Polski. Materiały i studia z okresu 1914—1939. — 1961. — T. IV. — S. 211—238.

133. *Dubois, S.* Jak pracuje i do czego zmierza organizacja młodzieży TUR / S. Dubois // Wybór artykułów i przemówień // S. Dubois. — Warszawa : [s. n.], 1988. — S. 88—97.

134. *Dubois, S.* Przemówienie w dyskusji nad ustawą o szkołach akademickich [Electronic resource] / S. Dubois // Lewicowo. pl. — 2012. — Mode of access: http://lewicowo.pl/przemowienie-w-dyskusji-nad-ustawa-o-szkolach-akademickich/. — Date of access: 14.03.2012. — Screen heading.

135. Dziesięciolecie Związku Młodej Wsi województwa Poleskiego. 1928—1938. — Brześć nad Bugiem : [s. n.], 1938. — 128 s.

136. *F. Z.* Junackie hufce pracy / F. Z. // Wiarus. — 1937. — № 16. — S. 378—379.

137. *Filipajtis, E.* Lewica Akademicka w Wilnie / E. Filipajtis. — Białystok : Towarzystwo Naukowe, 1965. — 71 s.

138. Front młodej lewicy staje się faktem [Electronic resource] // Lewicowo. pl. — 2012. — Mode of access: http://lewicowo.pl/front-młodej-lewicy-staje-sie-faktem.../. — Date of access: 14.03.2012. — Screen heading.

139. *Gałecki, W.* Wychowanie państwowe / W. Gałecki // Oświata i wychowanie. — 1931. — № 7. — S. 611—637.

140. *Gechtman, R.* Morgnshtern [Electronic resource] / R. Gehtman // The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. — 2012. — Mode of access: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Morgnshtern. — Date of access: 14.03.2012. — Screen heading.

141. *Gechtman, R.* Tsukunft [Electronic resource] / R. Gehtman // The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. — 2012. — Mode of access: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Tsukunft. — Date of access: 14.03.2012. — Screen heading.

142. *Gorska, G.* Dzieje wilenskiej lewicy. Od „Żagarow" do „Poprostu" / G. Gorska // Kwartalnik historii prasy polskiej. — 1978. — № 3. — S. 45—61.

143. *Grochowski, L.* Doktryna wychowawcza katolicyzmu w Polsce międzywojennej / L. Grochowski // Rozprawy z dziejów oświaty. — 1984. — T. XXV. — S. 173—206.

144. *Grzyczyński, S.* Na trzecim etape / S. Grzyczyński // Kurjer Wileński. — 1934. — 16 lipca. — S. 3.

145. *Gulbinowa, E.* Sprawozdanie Żeńskiej Chorągwi Harcerskiej / E. Gulbinowa // Straż nad Wilją. Jednodniówka Oddziału Wileńskiego Z. H. P. — Wilno : [s. n.], 1929. — S. 23—27.

146. *Guzewicz, W.* Materiały formacyjne Akcji Katolickiej w diecezji łomżyńskiej w latach 1931—1939 / W. Guzewicz // Soter. — 2005. — № 15. — S. 33—47.

147. Harcerskie kursy nauczycielskie // Dziennik Urzędowy kuratorjoum okręgu szkolnego Wileńskiego. — 1936. — № 5. — S. 142—143.

Репозиторий БарГУ

148. *Hillebrandt, B.* Ruch młodzieżowy w Polsce. Zarys historii postępowego nurtu / B. Hillebrandt. — Warszawa : MAW, 1982. — 424 s.

149. *Hillebrandt, B*. Polskie organizacje młodzieżowe XIX i XX wieku: zarys historii / B. Hillebrandt. — Warszawa : MAW, 1986. — 479 s.

150. *J. D.* Święciany. Praca oświatowa i społeczna Zw. Nauczycielstwa Polskiego na terenie powiatu / J. D. // Kurjer Wileński. — 1935. — 19 listopada. — S. 8.

151. *J. K.* Co to jest P. R.? / J. K. // Żołnierz Polski. — 1936. — № 26. — S. 544.

152. *J. Z.* Teatr Powszechny Z. S. w Wilnie / J. Z. // Kurjer Wileński. — 1935. — 25 listopada. — S. 3.

153. *Jabłonowski, M.* Wobec zagrożenia wojną. Wojsko i gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1935—1939 / M. Jabłonowski. — Warszawa : ASPRA-JR, 2001. — 476 s.

154. *Jabłonowski, M.* Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe w opiniach Józefa Piłsudskiego 1926—1935 (wybrane zagadnienia) / M. Jabłonowski // Echa Przeszłości VI. — Olsztyn : [s. n.], 2005. — S. 107—118.

155. *Jakubowska, B.* Nauczanie historii w II Rzeczypospolitej wobec dwóch modeli interpretacji przeszłości / B. Jakubowska // Wiadomości historyczne. — 1999. — № 1. — S. 41—46.

156. *Jamrożek, W.* Edukacja a ruch młodochłopski Drugiej Rzeczypospolitej / W. Jamrożek // Acta universitatis Lodziensis. Folia paedagogika et psychologica. — 1992. — T. 29. — S. 147—162.

157. *Jędruszczak, T.* Piłsudczycy bez Piłsudskiego. Powstanie Obozu Zjednoczenia Narodowego w 1937 roku / T. Jędruszczak. — Warszawa : PAW, 1963. — 230 s.

158. *Jędrychowska, A.* Zygzakiem i po prostu / A. Jędrychowska. — Warszawa : [s. n.], 1966. — 384 s.

159. *Jędrzejewicz, J.* Wychowanie Państwowe / J. Jędrzejewicz // Zrąb. — 1930. — T. 1. — S. 311—320.

160. *Jodzio, A.* Przejawy pozaszkolnej aktywności społeczno-oświatowej polskich nauczycieli szkół powszechnych w województwie poleskim w latach 1921—1939 / A. Jodzio // Zeszyty Naukowe Studenckiego Koła naukowego Historików Uniwersytetu w Białymstoku. — 2009. — № 2. — S. 119—125.

161. Kalendarz Ziem Wschodnich na rok 1936. — Warszawa : [s. n.], 1935. — 382 s.

162. *Kaszuba, E.* Sistem propagandy państwowej II Rzeczypospolitej (1926—1939) / E. Kaszyba // Dzieje Najnowsze. — 2003. — № 3. — S. 3—26.

163. Katolickie stowarzyszenia // Encyklopedia katolicka. — Lublin : [s. n.], 2000. — T. 8. — S. 1 093—1 118.

164. Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży a oświata rolnicza // Prąd. — 1938. — № 2. — S. 121—123.

165. *Kęsik, J.* Naród pod bronią. Społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918—1939 / J. Kęsik. — Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1998. — 200 s.

166. *Kieturakis, E.* Wychowanie Młodolegionowe / E. Kieturakis // Kurjer Wileński. — 1934. — 6 sierpnia. — S. 4.

167. *Kiliński, W.* Wpływ Państwa na organizację i rozwój wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego / W. Kiliński // Zrąb. — 1931. — T. 6—7. — S. 117—128.

Репозиторий БарГУ

168. Kilka uwag o ideologji Organizacji Młodzieży Narodowej // Alma Mater Vilnensis. — 1924. — Zeszyt 2. — S. 108—110.

169. Kino objazdowe Związku Mł. Wiejskiej // Rolnik Nowogródzki. — 1934. — № 7. — 18 lutego. — S. 7.

170. *Klonowski, R.* Towarzystwo Uniwersitetu Robotniczego / R. Klonowski. — Warszawa : [s. n.], 1980. — 231 s.

171. Kołodziejczyk, A. Ruch ludowy a Kośiół rzymskokatolicki w latach II Rzeczypospolitej / A. Kołodziejczyk. — Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 2002. — 516 s.

172. Komunikat w sprawie wakacyjnych kursów harcerskich dla nauczycielstwa szkół powszechnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1934. — № 4. — S. 202—204.

173. Konsolidacja wejskiego ruchu młodzieżowego w woj. Białostockiem. Imponujący zjazd delegatów kół Młodzieży Wiejskiej i Ludowej // Głos ziemi Białostockiej. — 1931. — № 241. — 20 października. — S. 2.

174. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r. // Dziennik Ustaw. — 1921. — № 44. — S. 633—658.

175. *Kosmowska, I.* Związki młodzieży polskiej od 1816 roku do naszych czasów / I. Kosmowska. — Warszawa : [s. n.], 1924. — 196 s.

176. Krakus: podręcznik dla instruktorów i członków konnego przysposobienia wojskowego / W. Dunin-Zuchowski [i in.]; pod red. ppłk. dypl. W. Dunin-Zuchowskiego. — Warszawa : Glowna Księgarnia Wojskowa, 1938. — 514 s.

177. *Kulesza, W.* Koncepcje ideowo-polityczne obozu rządzącego w Polsce w latach 1926—1935 / W. Kulesza. — Wrocław : Ossolineum, 1985. — 311 s.

178. Kurs przodowników organizacyjnych Z. S. // Kurjer Wileński. — 1934. — 16 lipca. — S. 4.

179. Kurs wychowania obywatelskiego // Rolnik Nowogródzki. — 1934. — № 1. — 7 stucznia. — S. 9.

180. Legion Młodych Frakcja // Ku Polsce szklanych domów. Jednodniówka postępowej młodzieży wileńskiej. — Wilno : [s. n.], 1936. — S. 8.

181. *Leżańska, W.* Spoleczne i pedagogiczne funkcje nauczyciela szkoły średniej ogólnokształcącej w Drugiej Rzeczypospolitej / W. Leżańska. — Lodź : [s. n.], 1985. — 158 s.

182. *Lipiński, W.* Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905—1918 / W. Lipiński. — Warszawa: [s. n.], 1935. — 486 s.

183. *Lossowski, P,* Społeczeństwo polskie a wojsko w okresie I wojny światowej i II Rzeczypospolitej / P. Lossowski // Dzieje Najnowsze. — 1983. — № 3. — S. 57—71.

184. Ludowe szkoły rolnicze // Dziennik Urzędowy kuratorjoum okręgu szkolnego Wileńskiego. — 1933. — № 11. — S. 540—542.

185. *Luter, A.* Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie" w Wilnie jako prekursor ekumenizmu i dialogu katolicko-żydowskiego w Polsce / A. Luter // Forum teologiczne. — 2006. — T. VII. — S. 125—138.

186. *Ławnik, J.* Represje policyjne wobec ruchu komunistycznego w Polsce 1918—1939 / J. Ławnik // Z pola walki. — 1978. — № 3. — S. 25—56.

187. *Łopuski, J.* Organizacja Pracy Obywatelskiej Młodzieży Straż Przednia / J. Łopuski // Dziennik Urzędowy kuratorjoum okręgu szkolnego Brzeskiego. — 1933. — № 7. — S. 408—412.

Репозиторий БарГУ

188. *Mackiewicz, S.* Historia Polski od 11 listopada 1918 r. do 17 września 1939 r. / S. Mackiewicz. — Warszawa : Głos, 1990. — 327 s.

189. *Majecki, H.* Legion Młodych na Białostocczyźnie (1932—1939) / H. Majecki // Białostocczyzna. — 1992. — № 1. — S. 38—39.

190. *Majecki, H.* Organizacja Młodzieży Pracującej na Białostocczyźnie (1933—1939) / H. Majecki // Białostocczyzna. — 1992. — № 3. — S. 55—56.

191. *Majecki, H.* Obóz sanacyjny na Białostocczyźnie w latach 1926—1939 / H. Majecki // Studia Podlaskie. — 1993. — T. IV. — S. 67—90.

192. *Mauersberg, S.* Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918—1939 / S. Mauersberg. — Wrocław : Ossolineum, 1968. — 230 s.

193. *Melzer, E.* Betar [Electronic resource] / E. Melzer // The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. — 2012. — Mode of access: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx. — Date of access: 14.03.2012. — Screen heading.

194. *Mendelsohn, E.* Żydzi Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym / E. Mendelsohn. — Warszawa : [s. n.], 1992. — 356 s.

195. *Milewski, A.* Działalność organizacyj młodzieżowych / A. Milewski // Polesie. — 1939. — № 9. — S. 8—9.

196. *Mioduchowska, M.* Centralny Związek Młodziezy Wiejskiej w województwie białostockim w latach 1912—1928 / M. Mioduchowska // Białostocczyzna. — 1986. — № 3. — S. 4—9.

197. *Mironowicz, E.* Białorusini, komunizm i władze sanacyjne w latach 1937—1939 / E. Mironowicz // Białoruskie Zeszyty Historyczne. — 2006. — № 25. — S. 102—115.

198. *Mironowicz, E.* Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu piłsudczykowskiego / E. Mironowicz. — Białystok : [s. n.], 2007. — 294 s.

199. *Misiuk, A.* Policja państwowa 1919—1939. Powstanie, organizacja, kierunki dziełania / A. Misiuk. — Warszawa : [s. n.], 1996. — 372 s.

200. *Misztal, J.* Idee wychowawcze polskich korporacji akademickich w II RP [Electronic resource] / J. Misztal // Endecja.pl. — 2010. — Mode of access: http://www.endecja.pl/historia/artykul/19. — Date of access: 17.04.2010. — Screen heading.

201. Młodzież sięga po pracę. Załacznik, tablice / kom. red.: H. Kołodziejski, K. Korniłowicz, L. Landau. — Warszawa : [s. n.], 1938. — 88 s.

202. *Młynarska-Konrad, E.* Zespół akt Związku Strzeleckiego 1919—1939 / E. Młynarska-Konrad // Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej. — 1994. — № 17. — S. 90—107.

203. *Moroz, M.* «Krynica». Ideologia i przywódcy białoruskiego katolicyzmu / M. Moroz. — Białystok : [s. n.], 2001. — 230 s.

204. *Muszyński, W.* II Rzeczpospolita korporancka / W. Muszyński, J. Persa // Glaukopis. — 2003. — № 1. — S. 7—60.

205. *Muszyński, W.* Maly piłsudczycy / W. Muszyński // Biuletyn Institutu Pamięci Narodowej. — 2008. — №№ 5—6. — S. 69—75.

206. *Muszyński, W.* Z dziejów Stronnictwa Narodowego (1928—1947) / W. Muszyński // Biuletyn Institutu Pamięci Narodowej. — 2007. — №№ 8—9. — S. 25—50.

Репозиторий БарГУ

207. *Mysłek, W.* Kościół katolicki w Polsce w latach 1918—1939 (zarys historyczny) / W. Mysłek. — Warszawa : [s. n.], 1966. — 670 s.

208. Najnowsze dzieje żydów w Polsce (w zarysie do 1950 roku) / J. Adelson [i in.] ; pod red. J. Tomaszewskiego. — Warszawa : [s. n.], 1993. — 500 s.

209. *Nowicki, T.* Wiejski Uniwersytet społeczny w Prudziszczu / T. Nowicki // Wiejskie Uniwersytety Ludowe w Polsce. — Warszawa : [s. n.], 1938. — S. 161—167.

210. O nowych uczni (konkursistów) P. R. // Rolnik Nowogródzki. — 1934. — № 7. — 18 lutego. — S. 6.

211. *Odlanicki-Poczobut, S.* Województwo Nowogródzkie / S. Odlanicki-Poczobut. — Wilno : Nakladem Wikeńskiej Izby Rolniczej, 1936. — 496 s.

212. *Odziemkowski, J.* Wieś i armia w II Rzeczypospolitej / J. Odziemkowski. — Wrocław : Ossolineum, 1988. — 154 s.

213. Okólnik Kuratora Okręgu Szkolnego Wileńskiego z dn. 17 czerwca 1932 r. do Dyrekcyj szkół średnich ogólnokształcących w sprawie organizacyj pracy obywatelskiej młodzieży p. n. «Straż Przednia» // Dziennik Urzędowy kuratorjum okręgu szkolnego Wileńskiego. — 1932. — №№ 7—8. — S. 248.

214. Okólnik Kuratora Okręgu Szkolnego Wileńskiego z dn. 17 grudnia 1932 r. do Panów Inspektorów Szkolnych i Kierowników Szkól Powszechnych w Okręgu w sprawie skierowywania młodzieży do szkół rolniczych // Dziennik Urzędowy kuratorjum okręgu szkolnego Wileńskiego. — 1933. — № 1. — S. 5.

215. Organizacyjne zebranie okręgu Organizacji Młodzieży Pracującej // Rolnik Nowogródzki. — 1934. — № 7. — 18 lutego. — S. 9.

216. *Osiński, Z.* Janusz Jędrzejewicz o wychowaniu / Z. Osiński // Annales universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sektio F. Historia. — Lublin : [s. n.], 2002. — Vol. LVII. — S. 249—268.

217. *Osiński, Z.* Janusz Jędrzejewicz — piłsudzyk i reformator edukacji (1885—1951) / Z. Osiński. — Lublin : [s. n.], 2008. — 338 s.

218. *P. R.* Katolicki Tydzień Społeczny na Uniwersytecie Stefana Batorego / P. R. // Alma Mater Vilnensis. — 1925. — Zeszyt 3. — S. 68—71.

219. *Paruch, W.* Tradycja i nowoczesność. Piłsudczykowska myśl polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej / W. Paruch // Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej. — 2008. — №№ 5—6. — S. 55—63.

220. *Paszkowski, A.* Prasa polska w latach 1918—1939 / A. Paszkowski. — Warszawa : [s. n.], 1980. — 534 s.

221. *Patek, A.* Alija Bet. Z kart stosunków polsko-żydowskich w II Rzeczypospolitej / A. Patek // Biuletyn Institutu Pamięci Narodowej. — 2007. — № 12. — S. 73—78.

222. *Pater, D.* Żydowski Akademicki Ruch Korporacyjny w Polsce w latach 1898—1939 / D. Pater // Dzieje Najnowsze. — 2002. — № 3. — S. 3—20.

223. *Pierzchała, J.* Akademicki Oddział Związku Strzeleckiego / J. Pierchała // Kurjer Wileński. — 1935. — 9 grudnia. — S. 3.

224. *Pilch, A.* Studencki ruch polityczny w Polsce 1932—1939 / A. Pilch. — Warszawa : PWN, 1972. — 179 s.

225. *Pilch, A.* Prasa studencka w Polsce 1918—1939 / A. Pilch. — Kraków : PWN, 1990. — 170 s.

Репозиторий БарГУ

226. Pokłosie ideologiczne I kursu służby młodych // Awangarda Państwa Narodowego. — 1938. — №№ 5—6. — S. 249—253.

227. Powstanie, rozwój i stan obecny Harcerstwa Polskiego // Dziennik Urzędowy kuratorjoum okręgu szkolnego Wileńskiego. — 1932. — № 4. — S. 131—135.

228. PPS. Młodzież pod obuchem bezrobocia [Electronic resource] // Lewicowo.pl. — 2012. — Mode of access: http://lewicowo.pl/mlodziez-pod-obuchem-bezrobocia. — Date of access: 14.03.2012. — Screen heading.

229. Praca świetlicowa. Instrukcja dla świetlic Z. P. O. K. — Warszawa : [s. n.], 1934. — 96 s.

230. Program dla grup wiekowo-wyszkoleniowych w oddziałach i pododdziałach Związku Strzeleckiego w zakresie wychowania obywatelskiego. — Brześć nad Bugiem : [s. n.], 1937. — 45 s.

231. Program wykładów i skład uniwersytety w półroczy zimowem roku akademickiego 1919/20. — Wilno : [s. n.], 1919. — 32 s.

232. *Pruszkowski, A.* Przewodnik społeczny / A. Pruszkowski. — Warszawa : [s. n.], 1934. — 292 s.

233. *Puciata, M.* Dziesięciolecie Z. H. P. W Wilnie / M. Puciata // Straż nad Wilją. Jednodniówka Oddziału Wileńskiego Z. H. P. — Wilno : [s. n.] 1929. — S. 10—15.

234. *Rećko, J.* Wychowanie dzieci i młodzieży w polityce rządów obozu Jozefa Piłsudskiego / J. Rećko // Marszałek Jozef Piłsudski. Wodz-polityk-wychowawca ; pod red. dr. W. Ząbka. — Warszawa : [s. n.], 2000. — S. 85—93.

235. Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1937—1938. — Wilno : [s. n.], 1938. — 55 s.

236. Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1938—1939. — Wilno : [s. n.], 1939. — 248 s.

237. Rozkaz 1 Komendanta Białostockiej Choragwi Harcerzy z dnia 3 marca 1933 г. // Związek Harcerstwa Polskiego. Oddział Białostocki. — 1933. — № 1. — S. 6—10.

238. Rozkaz L. 2 Komendanta Białostockiej Choragwi Harcerzy z dnia 5 kwietnia 1933 r. // Związek Harcerstwa Polskiego. Oddział Białostocki. — 1933. — № 2. — S. 8—10.

239. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w przedmiocie przepisów wykonawczych do dekretu z dnia 3 stycznia 1919 r. o stowarzyszeniach // Dziennik Ustaw. — 1920. — № 19. — S. 328—329.

240. Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministrem Spraw Wewnętrznych z dnia 21 marca 1927 r. co do wykonania § 3 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 stycznia 1927 r. w sprawie utworzenia Panstwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, Rady Naukowej Wychowania Fizycznego oraz Wojewódzkich, Powiatowych i Miejskich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1927. — № 6. — S. 164—166.

241. Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 29 czerwca 1935 r. w sprawie ulg w wykonywaniu obowiązku służby wojskowej dla członków organizacji przysposobienia wojskowego // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. — 1935. — № 54. — S. 912—917.

Репозиторий БарГУ

242. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i Ministra Spraw Wojskowych w sprawie Organizacji Przysposobienia Wojskowego w Szkolach Średnich i Zawodowych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1923. — № 1. — S. 2—5.

243. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 kwietnia 1933 r. o stowarzyszeniach akademickich // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1933. — № 4. — S. 156—163.

244. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 października 1937 r. o stowarzyszeniach akademickich // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1937. — № 14. — S. 485—489.

245. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach // Dziennik Ustaw. — 1932. — № 94. — S. 1 947—1 953.

246. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 stycznia 1927 r. w sprawie utworzenia Panstwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, Rady Naukowej Wychowania Fizycznego oraz Wojewódzkich, Powiatowych i Miejskich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1927. — № 3. — S. 82—85.

247. *Rühle, E.* Ziemie Wschodnie w cyfrach i kartogramach / E. Rühle // Rocznik Ziem Wschodnich, 1938. — Warszawa : [s. n.], 1938. — S. 5—21.

248. *Sadowska, J.* Ku szkole na miarę Drugiej Rzeczypospolitej. Geneza, założenia i realizacja reformy Jędrzejewiczowskiej / J. Sadowska. — Białystok : [s. n.], 2001. — 296 s.

249. *Sedlaczek, S.* IX zjazd walny Związeku Harcerstwa Polskiego / S. Sedlaczek // Oświata i wychowanie. — 1930. — № 1. — S. 87—90.

250. *Sedlaczek, S.* Związek Harcerstwa Polskiego (1. I. 1929—1. IX. 1930) / S. Sedlaczek // Oświata i wychowanie. — 1931. — № 2. — S. 172—177.

251. *Selimowski, T.* Polskie legalne stronnictwa polityczne. Zarys popularny / T. Selimowski. — Warszawa : [s. n.], 1934. — 115 s.

252. *Sewerin, St.* Harcerstwo a wychowanie obywatelsko-państwowe / St. Sewerin // Z zagadnień wychowawczych. Referaty wygłoszone na zjazdach dyrektorów Okręgu Szkolnego Lódzkiego w roku szkolnym 1930/31. — Łódz : Nakładem Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego, 1931. — S. 217—242.

253. *Sheybal, S.* Sprawozdanie z działalności O. Z. N. na Polesiu / S. Sheybal // Polesie. — № 9. — S. 2—4.

254. Skład uniwersytetu w roku akademickim 1923/24. — Wilno : [s. n.], 1923. — 44 s.

255. Skład uniwersytetu w latach akademickich 1924/25, 1925/26 i 1926/27. — Wilno : [s. n.], 1926. — 52 s.

256. Skład uniwersytetu w latach akademickich 1927/28 i 1928/29. — Wilno : [s. n.], 1928. — 46 s.

257. Skład uniwersytetu w roku akademickim 1933/34 oraz zmiany zaszłe w latach 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33. — Wilno : [s. n.], 1933. — 62 s.

258. Skład uniwersytetu w roku akademickim 1936/37. — Wilno : [s. n.], 1936. — 68 s.

Репозиторий БарГУ

259. *Składanowski, H.* Stosunki polsko-sowieckie w programach nauczenia i podręcznikach historii w szkole powszechnej (podstawowej) w Polsce w latach 1932—1956 / H. Składanowski. — Toruń : Adam Marszałek, 2004. — 180 s.

260. *Składanowski, H.* «Od uwielbienia do negacji» — Józef Piłsudski w podręcznikach historii w szkole powszechnej (podstawowej) w II RP i okresie stalinowskim PRL / H. Składanowski // Wiadomości historyczne. — 2006. — № 5. — S. 30—38.

261. *Skwarczyński, A.* Myśl wychowawcza Piłsudskiego / A. Skwarczyński // Zrąb. — 1930. — T. 13. — S. 9—14.

262. *Skwarczyński, A.* Straż Przednia / A. Skwarczyński // Adam Skwarczyński — od demokracji do autorytaryzmu / A. Skwarczyński. — Warszawa : [s. n.], 1998. — S. 205—210.

263. Słownik organizacji młodzieżowych w Polsce 1918—1970 / Cz. Kozlowski [i in.]; pod red. Cz. Kozlowskiego. — Warszawa : Iskry, 1971. — 191 s.

264. Służba Młodych i zagadnienie młodego pokolenia // Awangarda Państwa Narodowego. — 1938. — №№ 5—6. — S. 257—259.

265. *Smołalski, A.* Ideały wychowawcze w polskiej myśli pedagogicznej od XVI w. do końca II Rzeczypospolitej / A. Smołalski. — Opole : [s. n.], 1994. — 88 s.

266. Spis wykładów i skład uniwersytetu w roku akademickim 1920/21. — Wilno : [s. n.], 1920. — 44 s.

267. Spis wykładów i skład uniwersytetu w roku akademickim 1921/22. — Wilno : [s. n.], 1921. — 62 s.

268. Spis wykładów i skład uniwersytetu w roku akademickim 1922/23. — Wilno : [s. n.], 1922. — 60 s.

269. Sprawozdanie Centralnego Komitetu Wykonawczego Związku Żydowskich Stowarzyszeń Akademickich w Polsce. 1923—1926. — Warszawa : [s. n.], 1926. — 50 s.

270. Sprawozdanie Poleskiego Wojewodzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1929. — Brześć nad Bugiem : [s. n.], 1930. — 62 s.

271. Sprawozdanie Poleskiego Wojewodzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1930. — Brześć nad Bugiem : [s. n.], 1931. — 22 s.

272. Sprawozdanie Poleskiego Wojewodzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1931—1932. — Brześć nad Bugiem : [s. n.], 1933. — 16 s.

273. Sprawozdanie Poleskiego Wojewodzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1933—1934. — Brześć nad Bugiem : [s. n.], 1935. — 16 s.

274. Sprawozdanie roczne Związku Młodzieży Polskiej w Wilnie za rok 1933 // Wiadomości Akcji Katolickiej Archidiecezji Wileńskiej. — 1933. — №№ 8—9.

275. Sprawozdanie z działalności Centralnego Komitetu Wykonawczego Związku i środowisk. 1926—1931. — Warszawa : [s. n.], 1931. — 158 s.

276. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za październik, listopad i grudzień 1929 r. — Warszawa : Wydział narodowościowy, 1930. — 140 s.

277. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartal 1931 r. — Warszawa : Wydział narodowościowy, 1932. — 140 s.

278. Sprawozdanie Zarządu Oddziału Wileńskiego Z. H. P. za rok 1928 // Straż nad Wilją. Jednodniówka Oddziału Wileńskiego Z. H. P. — Wilno : [s. n.], 1929. — S. 15—21.

Репозиторий БарГУ

279. *Srebrakowski, A.* Struktura narodowościowa kresów północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1931—1939 / A. Srebrakowski // Przemiany narodowósciowe na kresach wschodnich II Rzeczypospolitej 1931—1948 / pod red. S. Ciesielskiego. — Toruń : Adam Marszałek, 2004. — S. 127—148.

280. *Starzyński, R.* Przysposobienie wojskowe narodu pod bronią / R. Starzyński // Bellona. — 1927. — T. XXV — S. 42—59.

281. Statut Katalickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej. — Poznań : [s. n.], 1934. — 16 s.

282. Statut Katalickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. — Poznań : [s. n.], 1934. — 16 s.

283. Statut organiczny polskiej korporacji akademickiej [Electronic resource] // Cresowia Leopoliensis. Polska Korporacja Akademicka.. — 2010. — Mode of acces : http://www.cresovia.pl/statut_organiczny_polskiej_korporacji_akademickiej.pdf. — Date of acces : 11.04.2010. — Загал. з экрана.

284. Statut Stowarzyszenia Młodzieży Żydowskiej imenia Trumpeldora w Polsce ("Brit-Trumpeldor" — "Bejtar"). — Warszawa : [s. n.], 1936. — 8 s.

285. Statut tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. — Wilno : [s. n.], 1919. — 36 s.

286. Statut Związku Harcerstwa Polskiego // Dziennik Urzędowy kuratorjum okręgu szkolnego Wileńskiego. — 1936. — №№ 8—9. — S. 181—192.

287. *Stawecki, P.* Następcy komendanta / P. Stawecki. — Warszawa : MON, 1969. — 322 s.

288. *Stobniak-Smogorzewska, J.* Kresowe osadnictwo wojskowe 1920—1945 / J. Stobniak-Smogorzewska. — Warszawa : [s. n.], 2003. — 420 s.

289. *Stomma, S.* Prądy ideowe wsród młodzieży wileńskiej / S. Stomma // Włóczęga. — 1934. — №№ 2—3. — S. 14—16.

290. *Szanter, S.* Działalność Zw. Młodzieży Wiejskiej Ziemi Wileńskiej / S. Szanter // Kurjer Wileński. — 1934. — 17 sierpnia. — S. 8.

291. Szkoła Junaka. Podręcznik instruktora Przysposobienia Wojskowego. Służba. — Warzawa : Głowna Księgarnia Wojskowa, 1935. — 470 s.

292. Szkoła Nauk Politycznych w Wilnie. Dane na rok 1933/34. — Wilno : [s. n.], 1934. — 8 s.

293. Szkoła Nauk Politycznych w Wilnie podlegająca Ustawie o prywatnych szkołach wyższych z dnia 22 lutego 1937 r. — Wilno : [s. n.], 1938. — 24 s.

294. *Szyszko, M.* Ruch zjednoczeniowy młodzieży wiejskiej / M. Szyszko // Głos ziemi Białostockiej. — 1931. — № 239. — 17 października. — S. 3.

295. *Śliwa, M.* Zarys dziejów polskiej lewicy socjalistycznej w II Rzeczypospolitej / M. Śliwa. — Wrocław : [s. n.], 1981. — 48 s.

296. *Świackiewicz, A.* Przysposobienie Rolnicze na Wileńszczyznie w 1937 roku / A. Świackiewicz // Tygodnik Rolniczy. — 1938. — №№ 1—2. — S. 5—8.

297. *Świackiewicz, A.* 10-lecie przysposobienie rolniczego na Wileńszczyznie / A. Świackiewicz // Tygodnik Rolniczy. — 1938. — №№ 39—40. — S. 463—464.

298. *Świackiewicz, A.* 10-lecie przysposobienie rolniczego na Wileńszczyznie / A. Świackiewicz // Tygodnik Rolniczy. — 1938. — №№ 41—42. — S. 489—493.

299. *Tazbir, J.* Zasłużony, niestrudzony, genialny / J. Tazbir // Polityka. — 2004. — № 46. — 13 listopada. — S. 80—81.

Репозиторий БарГУ

300. *Terej, J.* Organizacje i środowiska młodzieży związanej z głownymi ugrupowaniami obozu narodowego w latach 1939–1945/ J. Terej // Dzieje Najnowsze. — 1969. — № 4. — S. 25—45.

301. *Tomaszewski, J.* Białoruska Chreścijańska Demokracja. Uwagi o kryteriach ocen / J. Tomaszewski // Studia polsko-litewsko-białoruskie. Prace Białostockiego towarystwa Naukowego. — 1988. — № 31. — S. 157—178.

302. *Tomczonek, Z.* Związek Młodzieży Ludowej na Białostocczyźnie w latach 1928–1937 / Z. Tomczonek // Białostocczyzna. — 1992. — № 2. — S. 16—19.

303. *Tomczonek, Z.* Ruch ludowy na kresach północno-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej / Z. Tomczonek. — Białystok : [s. n.], 1996. — 246 s.

304. *Tomczonek, Z.* Źródła do historii Poleskiego Zwiazku Młodzieży Wiejskiej w latach 1920–1939 w zasobie Archiwum Państwowego Obwodu Brzeskiego w Brześciu / Z. Tomczonek // Białostocczyzna. — 2001. — №№ 3—4. — S. 16—22.

305. *Tomicki, J.* Polska Partia Socjalistyczna. 1892—1948 / J. Tomicki. — Warszawa : [s. n.], 1983. — 530 s.

306. *Toruńczyk, R.* Komunistyczny Związek Młodzieży Polski a VI Światowy Kongres Komunistycznej Międzynarodowki Młodzieży / R. Toruńczyk // Z pola walki. — 1965. — № 3. — S. 47—66.

307. Traktat między glownemi mocarstwami sprzymierzonemi i stowarzyszonemi a Polska podpisany w Wersalu 28 czerwca 1919 r. // Dziennik Ustaw. — 1920. — № 110. — S. 1933—1946.

308. *Turowski, K.* "Odrodzenie". Historja Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej / K. Turowski. — Warszawa : [s. n.], 1987. — 430 s.

309. Tymczasowy program przysposobienia wojskowego w szkolach średnich, zawodowych i seminarjach nauczycielskich // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1923. — № 1. — S. 7—9.

310. Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. // Dziennik Ustaw. — 1935. — № 30. — S. 497—508.

311. Ustawa z dnia 9 lipca 1920 r. o ludowych szkółach rolniczych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1920. — № 20. — S. 237—240.

312. Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkółach akademickich // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1920. — № 20. — S. 260—279.

313. *W. S.* Ogólny Zjazd Polskiej Młodzieży Akademickiej w Wilnie / W. S. // Alma Mater Vilnensis. — 1925. — Zeszyt 3. — S. 75—77.

314. *Wajs, K.* Związek Harcerstwa Polskiego w latach 1918—1939. Studia z dziejów organizacji młodzieżowej w II RP. Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. A. Andrusiewicza / K. Wajs. — Rzeszów : [s. n.], 2007. — 1103 s.

315. *Wasylewski, B.* «Straż Przednia» a życie pozaszkolne mlodziezy / B. Wasylewski // Gimnazium. — 1934. — №№ 4—5. — S. 164—172.

316. *Wieczorek, T.* Historia szkolnictwa rolniczego w Polsce / T. Wieczorek. — Warszawa : Skrypty szkoły głownej gospodarstwa wiejskiego Akademii Rolniczej w Warszawe, 1980. — 288 s.

317. *Wojdyło, W.* Wychowanie jako forma działania politycznego w myśli społeczno-politycznej obozu narodowego w latach 1926—1939 // Wychowania

Репозиторий БарГУ

a polityka. Między wychowaniem narodowym a państwowym ; pod red. W. Wojdyły. — Toruń : Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1999. — S. 57—68.

318. *Wojtas, A*. Proces syntezy koncepcji wychowania państwowego i narodowego w dwudziestoleciu międzywojennym / A. Wojtas // Wychowania a polityka. Między wychowaniem narodowym a państwowym ; pod red. W. Wojdyły. — Toruń : Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1999. — S. 101—109.

319. *Wojtkiewicz, W*. Stanowisko młodzieży akademickiej w projekcie nowej ustawy o Szkołach Akademickich / W. Wojtkiewicz // Włóczęga. — 1933. — № 6. — S. 9—10.

320. *Wroński, J*. Z. P. M. D. — lewice (Stowarzyszenie Młodzieży Syndykalistycznej) / J. Wroński // Ku Polsce szklanych domów. Jednodniówka postępowej młodzieży wileńskiej. — Wilno: [s. n.] 1936. — S. 8.

321. *Wróbel, P*. Na równi pochyłej. Żydzi Białegostoku w latach 1918–1939: demografia, ekonomika, dezintegracja, konflikty z Polakami / P. Wróbel // Studia Podlaskie. — 1989. — T. II. — S. 166—204.

322. *Wróblewski, B*. Polska Akademicka Korporacja "Polesia" / B. Wróblewski // Archiwum Korporacyjne [Электронны рэсурс]. — 2012. — Рэжым доступу: http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/wilno/k-polesia/. — Дата доступу: 14. 12. 2012. — Загал. з экрана.

323. *Wróblewski, B*. Polski ruch korporacyjny w dwudziestoleciu międzywojennym / B. Wróblewski // Archiwum Korporacyjne [Электронны рэсурс]. — 2012. — Рэжым доступу: http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/w-dwudziestoleciu-korporacje-1918-1939/. — Дата доступу: 14. 12. 2012. — Загал. з экрана.

324. Wychowanie młodzieży — troska rządów pomajowych. Z obrad Sejmu nad budżetem Ministerstwa Oświaty (telefonem od naszego korespondenta) // Głos ziemi Białostockiej. — 1931. — № 33. — 11 lutego. — S. 1.

325. Wychowankowie szkół rolniczych o swojej pracy, życiu i dążeniach w okręgu szkolnym Wileńskim / S. Łukaszewicz [i in.]; red. S. Łukaszewicz. — Warszawa, 1937. — 122 s.

326. *Wywiał, P*. Związek Strzelecki w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski. Tradycja i wyzwania XXI wieku / P. Wywiał. — Łodź, 2009. — 175 s.

327. Z oświaty pozaszkolniej w okręgu szkolnym Wileńskim. Sprawozdanie za rok 1934/35 i wytyczne programowe na rok 1935/36. — Wilno, 1935.—310 s.

328. Z życia Związku Młodzieży Wiejskiej // Rolnik Nowogródzki. — 1935. — № 14.—14 kwietnia. — S. 9.

329. *Zakrzewska, A*. Związek Strzelecki 1919—1939. Wychowanie obywatelskie młodzieży / A. Zakrzewska. — Kraków : [s. n.], 2007. — 351 s.

330. Zarys dziejow wojskowości polskiej w latach 1864—1939 / P. Stawecki [i in.]; red. naukowy P. Stawecki. — Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1990. — 960 s.

331. Zasady społeczno-gospodarcze Związku Młodzieży Wiejskiej RP // Lewicowo. pl [Электронны рэсурс]. — 2012. — Рэжым доступу: http://lewicowo.pl/zasady-spoleczno-gospodarcze-zwiazku-mlodziezy-wiejskiej-rp. — Дата доступу: 14. 03. 2012. — Загал. з экрана.

Репозиторий БарГУ

332. Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i Ministra Spraw Wojskowych z dnia 4 lutego 1931 r. w sprawie organizacji przysposobienia wojskowego w szkołach średnich ogólnokształcących, seminarjach nauczycielskich i szkołach zawodowych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1931. — № 3. — S. 86—91.

333. Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministra Spraw Wojskowych z dnia 10 września 1937 r. w sprawie organizacji przysposobienia młodzieży szkolnej do oborony kraju // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — 1937. — № 12. — S. 439—441.

334. *Zdanowicz, M.* Twarzą do wsi / M. Zdanowicz // Głos ziemi Białostockiej. — 1931. — № 241. — 20 października. — S. 1.

335. *Zdrojewski, E.* Zagadnienie wychowanie państwowego młodzieży niepolskiej. / E. Zdrojewski // Zrąb. — 1933. — T. 15. — S. 41—54.

336. Zew młodzieży wiejskiej. Jednodniówka ruchu młodowiejskiego pow. Oszmiańskiego. — Wilno : [s. n.], 1933. — 16 s.

337. *Zianiuk, J.* Abaviazak chviliny / J. Zianiuk // Novaja Varta. — 1931. — № 1. — S. 17—19.

338. Związek Młodej Polski // Awangarda Państwa Narodowego. — 1938. — №№ 7—8. — S. 295—298.

339. Związek Młodzieży Polskiej // Wiadomości Akcji Katolickiej Archidiecezji Wileńskiej. — 1931. — № 5. — S. 15—30.

340. Związek Młodzieży Polskiej // Wiadomości Akcji Katolickiej Archidiecezji Wileńskiej. — 1932. — № 5. — S. 9—24.

341. Związek Młodzieży Polskiej // Wiadomości Akcji Katolickiej Archidiecezji Wileńskiej. — 1932. — № 6. — S. 5—21.

342. Związek Młodzieży Polskiej // Wiadomości Akcji Katolickiej Archidiecezji Wileńskiej. — 1932. — №№ 11—12. — S. 14—32.

343. Związek Młodzieży Polskiej // Wiadomości Akcji Katolickiej Archidiecezji Wileńskiej. — 1933. — № 1. — S. 12—27.

344. Związek Młodzieży Polskiej // Wiadomości Akcji Katolickiej Archidiecezji Wileńskiej. — 1933. — №№ 8—9. — S. 19—27.

345. Związek Polskiej Młodzieży Demokratycznej // Wikipedia, wolna enczklopedia. [Электронны рэсурс]. — 2010. — Рэжым доступу: http://pl.wikipedia.org/wiki/Zwi%C4%85zek_Polskiej_M%C5%82odzie%C5%BCy_Demokratycznej. — Дата доступу: 18. 03. 2010. — Загал. з экрана.

Репозиторий БарГУ

РЭЗЮМЭ

Моладзь з'яўлялася аб'ектам пільнай увагі з боку кіруючых колаў міжваеннай польскай дзяржавы, асабліва пачынаючы з сярэдзіны 1920-х гг. Можна прызнаць, што маладзёжная палітыка была неад'емнай часткай унутрыпалітычнай дзейнасці «санацыі».

Асновай маладзёжнай палітыкі «санацыі» стала канцэпцыя «дзяржаўнага выхавання». Што да канкрэтных накірункаў працы «санацыі» ў маладзёжным асяроддзі, то асноўнымі з іх з'яўляліся ваенная і сельскагаспадарчая падрыхтоўка маладога пакалення, грамадзянскае выхаванне, барацьба с маладзёжным беспрацоўем. Ва ўсіх гэтых сферах разам з дзяржаўнымі структурамі павінны былі дзейнічаць і маладзёжныя саюзы.

У 2-й РП узнік цэлы шэраг «санацыйных» маладзёжных аб'яднанняў, якія дзейнічалі сярод вясковай, гарадской, школьнай і студэнцкай моладзі. Самымі масавымі і ўплывовымі маладзёжнымі арганізацыямі, створанымі «санацыяй» на тэрыторыі Заходняй Беларусі, сталі Стралецкі саюз і ССМ «Сеў»—СМВ. Менавіта ў іх рамках і рэалізоўваліся асноўныя канцэпцыі маладзёжнай палітыкі «санацыі».

Адначасова ў сваёй барацьбе за ўплыў на маладое пакаленне «санацыйны» рэжым і падначаленыя яму маладзёжныя арганізацыі сутыкнуліся з канкурэнцыяй з боку шматлікіх маладзёжных аб'яднанняў і саюзаў, якія знаходзіліся пад уплывам розных апазіцыйных партый і груповак.

Рэпазіторый БарДУ

РЕЗЮМЕ

Молодёжь являлась объектом постоянного внимания со стороны правящих кругов межвоенного польского государства, особенно начиная с середины 1920-х гг. Можно признать, что молодежная политика была неотъемлемой частью внутриполитической деятельности «санации».

Основой молодёжной политики «санации» стала концепция «государственного воспитания». Что касается конкретных направлений работы «санации» в молодёжной среде, то оновными являлись военная и сельскохозяйственная подготовка молодого поколения, гражданское воспитание, борьба с безработицей среди молодёжи. Во всех этих сферах вместе с государственными структурами должны были действовать и молодежные союзы.

Во 2-й РП возник целый ряд «санационных» молодежных объединений, которые действовали среди сельской, городской, школьной и студенческой молодежи. Самыми массовыми и влиятельными молодёжными объединениями, созданными «санацией» на территории Западной Беларуси, стали Стрелецкий союз и ССМ «Сев»—СМД. Именно в их рамках и реализовывались основные концепции официальной молодежной политики.

Одновременно в своей борьбе за влияние на молодое поколение «санационный» режим и подчинённые ему молодёжные организации столкнулись с конкуренцией со стороны многочисленных объединений и союзов, которые находились под влиянием различных оппозиционных партий и группировок.

Репозиторий БарГУ

Репозиторий БарГУ

Навуковае выданне

Крывуць Віталій Іванавіч

БАРАЦЬБА ЗА МАЛАДОЕ ПАКАЛЕННЕ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ І ПРАЎРАДАВЫ МАЛАДЗЁЖНЫ РУХ (1926—1939 гг.)

Манаграфія

Вядучы рэдактар *А. Г. Хахол*
Тэхнічны рэдактар *А. М. Ахрыменка*
Карэктар *С. А. Беразнюк*
Камп'ютарная вёрстка *В. У. Сакалова*

Падпісана ў друк 30.03.2012.
Фармат 60 × 84 1/16. Папера афсетная.
Гарнітура Таймс. Аддрукавана на рызографе.
Ум. друк. арк. 23,71. Ул.-выд. арк. 21,65.
Заказ 20. Тыраж 100 экз.

ЛВ 02330/0552803 от 09.02.2010.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
установа адукацыі
«Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт»,
225404, г. Баранавічы, вул. Войкава, 21.